FATİH'İN TARİHİ

"TĀRİH-İ EBUL FETH"

TURSUN BEY

kutuphaneci - eskikitaplarim.com

Tercüman 1001 TEMEL ESER

Tercüman
1001 TEMEL ESER
21

Yazan :
TURSUN BEY

Baskıya hazırlayan :
AHMET TEZBAŞAR

FATİH'İN TARİHİ

(Tarih-i Ebul Feth)

Tercüman gazetesinde hazırlanan
bu eser Kervan Kitapçılık A. Ş.
ofset tesislerinde basılmıştır

BİRKAÇ SÖZ

Tarih-i Ebul Feth veya şöhret bulduğu ismi ile Tursun Bey Tarihi, Fatih Sultan Mehmed'in ilk defa tahta çıkışından, (H. 846 — M. 1442) Vezir-i Azam Hadım Ali Paşa'nın Memlûk'lü askeri ile Adana'da yaptığı savaş kadar olan (H. 893 — M. 1487, 1488) kırkyedi senelik, Osmanlı Devleti tarihini içine almaktadır.

Fakat, olayların tertibinde ve hikâye edilişinde devamlılık ve intizam olmayıp bazılarında geniş malûmat verilmiş bazılarında da hülâsa etme yoluna gidilmiştir. Hattâ tamamen terk ve ihmâl edilmiş olaylar dahi vardır. Meselâ Fatih'in birinci defa tahta geçişi ile ikici defa tahta çıkışı arasındaki olaylar hülâsa edilmiş, tahta geçişi ile Mahmud Paşa'nın birinci defa sadaretten azline kadar olan zamandaki vak'alar mufassal anlatılmış. Buna sebep Tursun Bey'in, o esnada yapılan seferlerde bizzat bulunarak olayları görmesi ve içinde yaşamasıdır diyebiliriz. Müellif, Mahmud Paşa'nın sadaretten azlinden sonraki olayları hülâsa etmiş, devrin en mühim olaylarından olan Sultan Cem hadisesine ise hiç temas etmemiştir. Olayları tamamen terk ve ihmalinin sebeplerini kendisinin bizzat olayların içinde yaşamamasıyla, veya bazı olayları yazmayı uygun görmemesiyle izah edebiliriz.

Tursun Bey, kitabının telif tarihine dair malûmat vermemiştir. Yalnız metin içindeki olaylardan, kesin olarak telif tarihini öğrenmek mümkün değilse de, yaklaşık olarak tahmin edilebilir. Meselâ metin içerisinde Sadr-ı Azam Halil Paşa'dan bahs ederken «şimdi sen, o azizin lâtif ruhunu suret bulmuş görmek istersen, oğlu İbrahim Paşa hazretlerinin mübarek yüzüne bak» demektedir. İbrahim Paşa'ya H. 892 (M. 1486 — 1487) senesinde vezaret

verilmiştir. Ayrıca İbrahim Paşa H. 903 (M. 1497) yılında sadr-ı azam olmuştur. Ve H. 905 (M. 1499 — 1500) yılında ölümüne kadar sadaret makamını işgal etmiştir. Tursun Bey'in ifadesi Paşa'nın vezaretinden ziyade, Sadaretini gösterdiğinden, kitabın H. 903 (M. 1497 — 1498) ile hicrî 905 (M. 1499 — 1500) yılları arasında telif olduğu anlaşılıyor.

Tarih-i Ebul Feth'in, ikisi Topkapı Sarayı Revan Kütüphanesinde, biri de Ayasofya Kütüphanesinde olmak üzere üç nüshası vardır. Her üçü de gayet güzel nesih hattı ile yazılmıştır. Üçünün de aynı devirde yazıldığı, kâğıtlarından tezhiplerinden anlaşılmaktadır. Her üç nüsha ufak kıtada ve hacmen birbirine eşit denecek ölçüdedir.

Devrin tarihî olaylarına ışık tuttuğu kadar, edebî nesrine gayet güzel bir örnek teşkil eden bu kitabı, Mehmed Akif Bey, her üç nüshasını da karşılaştırarak ve Revan Kütüphanesindeki nüshasını esas tutarak Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası'nda aynen yayınlamıştır. Bu kitabımız da Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası neşrini esas almak suretiyle neşre hazırlanmıştır.

Onbeşinci yüzyılın ikinci yarısı Osmanlıcasına, Arapca ve Farsca kelime ve terkiplerin hâkimiyeti Tarih-i Ebul Feth de kendisini çok kuvvetle hissettirmektedir. Hattâ yazar kitabında sanat yapmak gayesi ile içinde pek az Türkçe kelime bulunan Arapça ve Farsça metinlere hayli fazla yer vermiştir. Bu sebeple sadeleştirme işleminde serbest hareket edilerek tarihi olaylarla hiç alâkası olmayan bazı kısımlar ve mukaddimeler kitaba alınmamıştır.

Sadeleştirme işlemi yapılırken kitabın içinde geçen Anadolu Türkçesine ait kelimelere, tarihî ve askerî tabirlere geniş yer verilmiş ve bunun için kitabın arkasına bir lügatçe ilâve olunmuştur. Ayrıca Tursun Bey, Tarih-i Ebul Feth'de nesirle anlattığı olayları pekiştirmek gayesi ile kitabına birçok nazım parçası almıştır. Bunların bir kısmı Farsça ve Arapça bir kısmı ise Osmanlıca'dır. Devrine ve Tursun Bey'in uslûbuna örnek vermek maksadıyla tarihî

olaylara ışık tutan, onları besleyen ve az da olsa edebî değer taşıyanları kitaba almayı uygun buldum.

Anadolu'ya ve bilhassa Rumeli'ye ait yer, memleket ve şahıs isimlerinin okunmasında tabiî olarak zorluk çektim. Ve o devre ait malûmat veren, tarih ve çoğrafya kitapları ile mukayeseler yaparak hataları bertaraf etmeye çalıştım. İzahı gerektiren olaylar, isimler ve kitaba aldığım nazım parçalarından açıklanması gerekli olanlar için bir açıklamalar bölümü ilâve ettim.

Kitabın adına gelince, Fatih Sultan Mehmed devrini anlatması ve adının Tarih-i Ebul Feth ve Ebul Feth lâkabının Fatih'e münhasır olması sebebi ile «Fatih'in Tarihi» adını verdim.

AHMET TEZBAŞAR

YAZAR HAKKINDA

Müellifin ismi aslında Turnisa Bey'dir. Fakat galat-ı meşhur üzere Tursun Bey olarak kullanılmıştır. Yazar bunu kitabında da zikretmiştir. Ayrıca yazar kitabına Tarih-i Ebul Feth adını verdiği halde, yazarın adına izafeten «Tursun Bey Tarihi» denilmiştir.

Tursun Bey, defterdarlık gibi devletin yüksek makamlarında bulunmuş olmasına rağmen, hakkında tarih ve tercüme-i hâl kitaplarında kayıt ve malûmat bulunmaz. Yalnız Sehi Bey tezkeresinde bir vesile ile ismi zikr edilir. Bununla beraber eserinde hayatına dair bazı vesilelerle az da olsa yer yer malûmat vermektedir. Eğer bu da olmasa idi bu kıymetli zat hakkında adından başka hiç bir bilgimiz olmayacaktı.

Tursun Bey, tımar sahibi idi. Genç yaşında tımara nail olmasına bakılırsa babasının ümerâdan olduğu yahut zeâmet sahibi olup vefatı üzerine kendisine tımar tevcih edildiği tahmin edilebilir. Ceddinden bahsetmediği gibi pederinin ismini dahi zikretmeyen Tursun Bey, yalnız Bursa Beyi Hacı Ali Beyin amcası olduğunu eserinde söyler.

Tursun Bey'in eserinde, Bursa hakkında sarfettiği bir kaç söz ve Osmanlı hanedanına gösterdiği hayranlığın ve bağlılığın nihayetsizliği onun ceddinin Osmanlı ve Bursa, yahut civarı halkından olduğu fikrini akla getirebiliriz.

Yazar, askeriyeye mensup olmakla beraber devrinin diğer devlet adamları gibi ilim ve fen tahsil etmiş olup, Arapça ve Farsça'ya vakıftır. Bazen uzun, bazen kısa, Arapça ve Farsça cümlelerle süslediği kitabında bu durum kendisini gayet sarih olarak hissettirmektedir.

Seçkin bir şahsiyeti vardır. Ve bu durum Fatih Sultan Mehmed'in malûmudur. Hattâ İstanbul'un fethinde padişahın yanında bulunmuş ve Ayasofya'ya girişinde O'na refakat etmiştir.

Tursun Bey, fetihten sonra tımarı bırakarak amcasının maiyetine geçer. Bu durumu da kendisi «Bursa sefasına, terk-i tımar edip emmim huzuruna ihtiyar etmiş idim.» diyerek belirtir.

İstanbul'a etraftan akın eden insanları iskân etmek ve şehirdeki ev ve dükkânların tahriri vazifesi amcası Hacı Ali Bey'e verilmiştir. Fakat Bursa Beyliği de onun üzerinde bulunduğu ve Bursa'da oturması icabettiğinden Ali Bey'e tevdi edilen görev bizzat Fatih Sultan Mehmed tarafından Tursun Bey'e havale edildi. O da bu vazifeyi gayet iyi bir şekilde yaparak padişah'a arzetti. Hayli güç bir görev olan bu tahrir işindeki muvaffakiyeti onun kalem erbâbından muktedir bir zat olduğunu isbat etmekle kalmayıp feyiz ve terakkisine de zemin hazırlamıştır. Bu suretle Fatih'in maiyetine girmiş ve ondan sonra hiç bir vakit ayrılamamıştır. Sık sık Padişah'ın takdirine mazhar ve ihsanlarına nâil olmuştur.

Tursun Bey yalnız Fatih'in değil Sadrazam Mahmud Paşa'nın da takdir ve taltifine nâil olmuştu. Belgrad muhasarasına bir nevi vak'anüvis olarak iştirak eden Tursun Bey, daha birçok sefere de askerî görev ifâ etmek için iştırak etmiştir. Hattâ Mahmud Paşa H. 862 (M. 1457 — 1458) senesinde Sırbistan üzerine sefere memur edildiğinde Minnetoğlu Mehmet Bey kumandası ile düşman memleketi içine sevketmiş olduğu akıncılar üzerine, Tursun Bey'i emir tayin etmiş ve maiyetine Yeniçeriler ve Armağancılar koyup beraber göndermiştir.

Devamlı devlet hizmetine tâyin olmadan önce değişik ve muvakkat hizmetler ifâ etmiş fakat sonunda divan kâtipliğine tayin olunmuştur. Bu malûmatı da kitabından çıkarıyoruz. Çünkü H. 865 (M. 1460 — 1461) senesinde vuku bulan Trabzon seferinde kendisinin divan kâtibi oldu-

ğunu yazar Daha sonra sırasıyla Anadolu defterdarı ve bir müddet sonra da Anadolu defterdarlığı kethüdalığına getirilir. Nihayet Fatih Sultan Mehmed'in emri ile devlet defterdarlığına tayin edilir. Böylece bulunduğu mesleğin en üst makamına kadar yükselir. Tursun Bey uzun müddet bu vazifede kalmış hattâ Sultan II. Bayezid devrinin ilk yıllarında dahi son memuriyetinde yani defterdarlıkta bulunmuştur.

Tursun Bey'in vefatı belli değildir. Eserin H. 903 (M. 1497) senesi ile H. 905 (M. 1499) senesi arasında tahrir etmiştir. Onun ölüm tarihi hakkında kesin tarih vermemesine rağmen şu olay ve mütâlâa bize yardım edebilir: Sultan II. Bayezid devrinde H. 914 (M. 1580) Osmanlı ülkesinde bulunan bütün mirî mukataaların tasfiye ve kat'i hesabı için azledilmiş ve hâlâ görev başında bulunan maliyecilerden mürekkep bir heyet teşkil olunmuştur. Bunların tanzim ve tertip ettiği defter Topkapı Sarayından Bab-ı Âli kütüphanesine nakl ve tasnif edilen evrak ve eski vesikalar arasında görülmüştür. Defterde ismi zikr olunan maliyeciler arasında Tursun Bey'in adı görülmediğinden H. 905 (M. 1499) ile H. 914 (M. 1508) seneleri arasında vefat ettiği söylenilebilir. (1)

BİBLİYOĞRAFYA

1 — Ahmed Âşıkî, Tevarih-i Âl-i Osman'dan Aşıkpaşazade Tarihi. (İstanbul, 1916)

2 — Babinger F., Die Geschıchtsschreiber der Osmanen und İhre Werke. (Leipzig, 1927)

3 — Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri, c. III. (İstanbul, 1923)

4 — İnalcık Halil, Fatih Devri Üzerinde Tetkikler Ve Vesikalar. (Ankara, 1954)

5 — Mehmed Arif, Tarih-i Ebul Feth (TOEM, c. V—VI sayı 26—38 İst. 1914 — 1916)

6 — Taeschner Franz, Cihannüna 2 c. (Leipzing 1951 —1955)

7 — Tansel Selâhattin, Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı. (İst. 1966)

8 — Tansel Selâhattin, Osmanlı Kaynaklarına ·Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti (Ankara, 1953)

9 — Uzunçarşılı İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi c. I, II (Ankara, 1964, 1972)

10 — V. Miroğlu, Fatih'in Donanması ve Deniz Savaşları. (İst. 1946)

«Ey Resulüm bir de sana Zülkarneyn'den haber soruyorlar. Deki: Size ondan bir haber vereceğim.» (2)

Sayısız hamd, o mülklerin yegâne maliki olan sultana yaraşır ki, «...Ben yeryüzünde hükümlerimi yerine getirecek bir halife yaratacağım..» (3) Hükmünün devamlılığını ispat için her asır ve her zamanda namlı bir padişahın vücudunu kesin delil olarak gösterir.

Ölçüsüz hamd, o açık delilli padişaha mahsustur ki âlemin nizamının devamlılığı için, insan cinsinden, şânının yüceliği açık ve diğer insanlara üstünlüğü zahir olan bir kulunu yardım ordusu ile ordulandırır. Ve sağlamlaştırıp, parlak ve kan dökücü kılıcı ile zamanın fitnesi olan Yecüc'ü önler ve cefa kapısının ve zulüm yolunu onunla kapar. Bu nizam Allah isteyinceye kadar değişmeyecektir.

Nazım:
Çü sensin padişâhâ hamde lâyık,
Sana mahsûstur hamd-i halâyık,

Kapundur mabed-i hak olmaz inkâr,

Çü lâ-mabûde İllâhü oldu tanık.
Günahkârın sığınacağı kapundur,
Anı ister kim ola sana lâyık. (4)

Yine aynı şekilde sayısız hamd ve kıyassız övgü, peygamberlerin en büyükleri arasında ululuk saçıcı ve Allah'ın değerli hediyesi ve en temizine olsun. O, aziz olan Hz. Allah'ın en yakınıdır.

Nazım:
Hediyye-i salavât ü tahiyyât-ı rıdvan,
Bedan cenâb-ı mukaddes feristem ezdil-ü can,
Ey mihr-i çarh-i nübüvvet bu zerreye katre,
Şefâatün denizinden kerem kıl eyle ihsan.
Nasib-i rahmet-i Haktan ümid nice kesem,
Çü sana canu gönülden getirmişem imân. (5)

Ve yine salât-ı selâm —Hayır işlemekte ileri geçenler, ahirete de ileri geçenlerdir. Onlar dereceleri en yüksek olanlardır.— (6) diye medh edilenlere yani Hz. Peygamber Efendimizin âl ve eshâbının mukaddes ruylarına vâsıl olsun ve Allah onların hepsinden razı olsun.

Bütün bunlardan sonra gelelim konumuza!.. Bu satırların yazarı, edâful fukara (fakirlerin en zayıfı) Tursind ki galat-ı meşhur üzere Tursun Bey lâkabı ile meşhurdur. Gençliğimde ki Sultan Ebul Feth Muhammed Gazi'nin saltanat yıllarıydı. (Allah onun iyiliklerini çoğaltsın ve bütün âlemde dâim etsin.) O devirde;
Mısra:

Kuzular kurdun memesinden olurdu sîr-i şîr. (7)
Bu devirde kalemin vasıtası ile ve hizmetimin doğruluğu ile insan oğluna ulaşması tasavvur edilebilen yüksek mertebeler ki, Anadolu defterdarlığı ve Kethüdalığı ve sonra derecelerin en sonu olan devlet eşi-

ğinin defterdarlığı bana ulaştıki bu da, şaşılacak bir şey değildir.

Mısra :

Olur iksir ile bakır altun,

Bu yükselme menzil ve mertebelerinin her birinde nefsânî lezzetler ve rûhânî hazlardan nasibimi aldım.

Mısra:

Nidem kim hâsılım şimdi nedemdir. (8)

Allah'a hamd olsun, —İman edenler için Allah'ın zikri ile kalplerinin yumuşaması zamanı gelmedi mi?— (9) âyetinin müjde taşıyan korkutmasından demir mizaçlı kalbim yumuşaklık buldu ve her gün âh edip:

Mısra:

Tövbe kıldım her günâhımdan İlâhi yarlığa,
Kalmadı özrüm dahi estağfurullâhelazîm.

Fetvasında tövbeler kıldım. Çünkü tövbe ve inâbet bir ulu nimettir ki, şükrünün edâsını hakkı ile yerine getirmek mümkün değildir.

Nazım :

Tutam kim şükr idem şükr oldu nimet,
Anâ da şükredersen ol da nimet,
Çü her şükr oldu nimet-i vâcib-üş şükr,
İdesin kim ider ey nayr-i ümmet. (10)

«Nimet verene karşı şükr etmek, kendisine nimet verilene vaciptir.» Hadisine uymak için bana bu mevkilerin verilmesine sebep olan padişahın ismini hayırla yad etmek —Ki şükrün bir çeşididir— bazı hasletlerini tavırlarını, seferlerini, fetihlerini süslü bir üslûpla anlatmak istedim. Ve bunu bilfiil ihsanını gördüğümüz padişahımız Sultan-ı selâtin-i zaman Sultan Bayezid ibn-i Sultan Mehmet Han — Allah onun şe-

refli zâtını dünyanın sonuna kadar saltanatı ile devam ettirsin— hazretinin saltanata cülûsunun tarihi destanına ve bazı öğütülmüş hasletlerinin ve faziletlerinin beyânına tavtiyl kıldı. Ve bunu hakiki nimet ve ihsan vericinin şükrüne vesile ettim, zira insanlara şükr etmeyen Allah'a da şükr etmez.

Her ne kadar bu fakir, inşâ mesleğine girenlerden ve bu mertebe merdivenlerinin en aşağısına ayak basanlardan değil amma —Her kap içindekini sızdırır— hükmünce, kabiliyetim muktezasınca yazarak erbab-ı inşâ arasına girdim. Bunun sebebi hulâsa olarak söylemek gerekirse —aza şükr eden çoğuna hak kazanır— ricası ile bazı savaşları ve fetihleri gördüm. Ve bunları bir araya getirerek tanzim ettim. Ve Tarih-i Ebul Feth diye ad verdim.

Hakteâlânın kereminden ümitvarım ki, bu mânâlı inci ve parlak cevher her katrede insanların kulaklarına küpe olsun.

YERYÜZÜNDE, ALLAH'IN GÖLGESİ OLAN PADİŞAHIN ŞEREFLİ VÜCUDUNA HALKIN İHTİYACI OLDUĞUNU BİLDİREN SÖZLERDİR.

Nazım:
Vücûd-ı zat-ı şeh isbatı mümkün,
Beyan-ı künh-ü na'tı mümteni'dir.
Husûmât-ı benî nev'in fesâdı,
Anın tedbiri birle münkati'dir.
Vücud-u Şah bes bir nimet oldu,
Ki her bir nefs anınla müntefi'dir.
Anın şükrü dua-yı hayrdur çün,
Duaşın kılmayan dil mübtedi'dir. (11)

Şimdi evvelâ, hikmet kitapları hükmünce diyelim ki; Padişahlık mertebesi ne yüksek bir derecedir? Padişahın vücudu nice bir ulu nimettir? Tâbi olanların ve bütün halkın ona ihtiyacı nedendir? Kendisi saltanat elbisesi ile şereflenmiş ve süslenmiştir, zatının ne gibi hasletlere sahip olması lâzımdır?

Bu hususun izahında erbâb- hikmet ve görüş ve tecrübe sahipleri ilimleri vasıtası ile ve Cenâb-ı Allah'ın ezeldeki takdirine itaat ederek akıl sopası ile marifet meydanından irfan topunu ilettiler, söz ipliğine inciler dizdiler.

İnsanlar, eğer tabiatlarına, yaratılışlarına göre bir tasnife tabi tutulurlarsa aralarında, o kadar çekişme, husûmet ve kavga vuku bulur ki, içtimâî hayatın asıl unsuru olan dayanışma ve yardımlaşma hâsıl olmaz. Belki de birbirlerini ifsat ve ifnâ ederler.

Durum böyle olunca her birini müstehak olduğu mertebede bırakıp, kendi haklarına kani etmeli. Ellerini, başkalarının haklarından çektirmeli ve hukuk ve adaleti onların gücünden daha üstün kılmalıdır.

İnsan oğulları arasında yardımlaşmayı ve terakkîyi sağlayacak güç ve iş neyse insanları onlarla meşgul etmeli ki bunun gibi tedbire siyaset derler.

Ve eğer bu tedbir, münasib ve hikmet kaidelerine uygun olursa ki, insan oğlunun herbirinin şahsına olan olgunluk ve tamamen itâat fikrinin zuhuruna sebep olur. Bu kuvvet dünya ve ahiretin kazanılmasıdır ki, hikmet ehli buna ilâhi siyaset ve vâzı'ına nâmus derler. Şeriat ehli ise ona şeriat der ve vâzı'ına şâri derler ki peygamberdir.

Bu tedbir böyle yüksek mertebede olmazsa, hâlis akıl üzere nizâm-ı âlemin görünüşü için, Cengiz Han'ın yaptığı gibi olursa olayları sebebine bağlarlar ve buna siyaset-i sultanî ve yasağ-ı padişahî derler ki, geleneğimize göre ona örf denir.

Gerek eskiden oduğu gibi, gerek şimdiki halde herhangisi olursa olsun onun devam ettirilebilmesi ve tatbikatı elbette bir padişahın mevcudiyetini icap ettirir. Hattâ şöyle ki, her zaman bir şâri'in mevcudiyetine ihtiyaç yoktur. Meselâ bir ilâhi din olan İslâm

—ki onu bize tebliğ edene selâm olsun— bâtın ve zâhir âlemin nizamı için kıyamet gününe kadar bütün insanlar için yeterlidir. Bir peygambere daha ihtiyaç yoktur.

Ama her devirde bir padişaha ihtiyaç vardır. Onun, cüz-î işlerde tasarrufu ve meziyeti ve her çağ ve her devirde velâyet-i kâmili vardır. Onun tedbirinin arkası kesilse insanların hayatı olduğu gibi daha mükemmel suret bulmaz. Belki tamamen kötüleşir, yok olur. Ve bu nizam ki —ben cinleri ve insanları ancak beni tanıyıp ve ibadet etsinler diye yarattım— (12) onun mutasavveridir son bulur, ölür.

Matlup olan nizâmın meydana gelmesi için bir padişaha ihtiyaç vacip oldu ki, onun varlığı olmadan yaratılmışların en şereflisinin —insan cinsidir— hallerinin düzeni mümkün olmaz. Böylece padişaha şükr etmek gerektiği sabit oldu.

Padişahın şerefli vücudu his ve akılla malûm bir ulu nimettir ki, —her kişinin ondan hissesi vardır— her insana o nimetten bir fayda vardır, bir hisse düşmüştür. Ve insanın kendisine takdir olunan nimete şükr etmesi gerekir.

Madem ki, padişahın vücuduna şükür vaciptir ve bu zat-ı şerifin vücudu âleme nisbetle şükr edilmesi gerekli ulu bir nimettir. Böyle olunca onun mertebesinin yüksekliği de kapalı olarak sâbit olur. Bilhassa —Allah'a ve Resûlüne sizden olan ulülemre itaat ediniz— buna şahittir. Ve gönderilmiş peygamberlerin ve melek-i mukarrabîin rütbesi dışında —sultanın rütbesinden yüksek başka bir rütbe yoktur— hâdisi dahi onun açıklamasıdır.

Madem ki onun şükrü, halka ve ehl-î âleme hayır dua ve ihlâsla güzelce itaat etmektir demişler, gelelim şimdi biz de üzerimize vacip olan işi öne alalım yani, Sultanımız Bayezid Han Hazretlerine hayır dua edelim.

Üzerimize vacip olanı yerine getirdikten sonra, akıl sahiplerine belki de avam ve hassa malûm oldu ki, yukarıda tertip olan mukaddimelerden sonra padişahlığın yüce mertebesinin yaratılmış olan bütün âlem ve her nefis için bir ulu nimet olup, ona şükr etmenin vacip olduğu bir daha sabit oldu.

Bununla birlikte padişahlar insan cinsi arasında, kemal-i imtiyaz ve üstünlükle mümtaz olup —biz yarattıklarımızdan bazılarını birçokları üzerine gerçekten üstün kıldık— (13) âyeti ile de belirtildiği gibi, diğer insanlardan üstün kılınmışlardır.

Padişahların hangi faziletlerle sıfatlandırılmaya lâyık olduklarını güvenilir kitaplardan gördüğümüz üzere kısaca açıklayalım.

Bu babta söylenilecek sözlerin başlangıcı ve zikr edilecek şeylerin ilki, padişahımız hazretlerinin üstün vasıflarıdır. Hakteâlâ yardımının başını —isteğini yardımı ile teyid eder— tacı ile taçlandırır. Ve —Sultan yeryüzünde Allah'ın gölgesidir— sözü ile de ona itâati ve uymayı herkes için farz-ı ayın kıldı ki toprak, kervan yıldızının eşiği derecesinde zaman meliklerinin öptüğü yer ve gökyüzünün yaygısı, yeryüzünün sultanlarının secdegâhının gölgeliği oldu.

Mısra:

Böyle oldu, mahşere kadar da böyle olsun.

Bu kerem elbisesi onun mütenasip vücuduna uygun olduğundan bazan münşilerin kaleminin ucu ile zelili aziz mertebesine ulaşır ve bazan azizi zelil derecesine indirir. Bazan da keskin kılıcının dili ile ve cellâtların hançeri ile cihangirlik gösterir. Ve bunun gibi nice sıfatlar —vacib-ül vücut olan Allah'ın sıfatlarındandır— ona mazhar olmuştur.

Padişahımızın devrinde, güzel siyasetle adalet ağacı meyvedâr ve ihsan yağmuru bol olmuştur. Hak dinin âlemleri, sancakları parlamış ve süslenmiştir.

Hikmet kitaplarında yazılır ki, ileri gelen bilge kişilerden Hâce Nâsîriddin Tûsî, Ahlâk-ı Nâsırî adlı kitabında yazmıştır. İnsan nefsinin birbirinden farklı üç kuvveti vardır. Bu kuvvetler itibarı ile insan, muhtelif işlerin kaynağı ve muhtelif eserlerin mazharı olur.

Bunlardan birisi kuvvet-i natıka ki, ona nefs-i meleki derler. Fikir ve temyize (iyiden kötüden ayırmaya) ve işlerin hakiki yönünü görmeye yarar.

İkincisi kuvve-i ğazabîdir ki, ona nefs-i seb'i derler. Gazaba ve bahadırlığa ve korkulu işlere atılmaya, galebe ve tasalluta ve yüksek rütbelere ulaşmak için çalışmaya vasıta olur.

Üçüncüsü kuvve-i şehvanidir ki ona nefs-i behimi derler. Şehvete yiyecek istemeğe, yeme içmeye, evlenme arzularının uyanmasına sebep olur.

Bundan ötürü, faziletlerin sayısı bu kuvvetlere göredir. Ne zaman ki, bir iş nefs-i natıka ile hareket etse

ve iyi şeyler kazanmayı arzu etse o hareketten fazilet-i ilm doğar.

Ve ne zaman ki, bir iş nefs-i gazabî ile ola ve nefs-i âkıleye bağlılık gösterse ve nefs-i âkıle verdiği hisseye kanaat edip, vakitsiz heyecan ve çoşkunluk göstermeyip haddi tecavüz etmese, bu hareketten fazilet-i hilm doğar. Ondan bittabi fazilet- şecaât lâzım gelir.

Bu üç kuvvetin herbirinden üç hâlet vardır. Bunlar; ifrat, tefrit ve evsat'tır. ifrat ve tefritten sakınıp, vasata, riayet etmek bir vasıftır. Bu vasfa da fazilet-i adalet derler ki, zikr edilen faziletlerin kemâli bununla mümkün olur.

Bu cihetten bilge kişilerin umumi görüşlerine göre faziletlerin adedi dörttür; hikmet, şecaat, iffet ve adalet.

Hiç bir şahıs, bu dört faziletin tamamını veya bazısını kazanmadıkça medhe ve öğülmeye hak kazanmaz, övünemez.

Bu cinslerin daha başka türleri de vardır. Ve tamamına güzel sıfatlar denir. Kerem, vefâ, vekar, mürüvvet ve buna benzer sayılamıyacak kadar çok sıfatlardır.

Böylece güzel ahlâkın çeşitlerini kalemimle yazınca diledim ki, zatında mübarek sıfatlar bulunan padişahımız Sultan Bayezid Hazretlerinin vasıflarını anlatıp canlandırayım.

Adaletinin faziletine gelince; —adl ve insaf ondan ibarettir— ki o yaratılmışlar silsilesinin koruyucusu

ve yaratıkların kötü işlerinde önleyici olmaktan ibarettir. Bunlar da mübarek padişahımızın tabiatına işlemiştir. Saltanatı müddetince hakkın ve adaletin kılıcı kınından sıyrılmış ve daima zulüm ve bâtılı kendine boyun eğdirmiştir.

Her padişahın bir üstünlüğü vardır ki, bu üstünlük ona sahiplik hazinesinden verilmiş bir ulu ihsan ve keramettir.

Rivayet edilir ki, her topluluk aralarında adaleti uygulayacak birine muhtaçtır.

Meselâ, hırsızlar yol kesiciler vesairelerin bulunduğu bir toplumda, aralarında mümtaz bir kimse bulunup da —her hak sahibine hakkını ver— emrini yerine getirmezse, hiç bir gün işleri düzgün olmaz. Belki de aralarında yakınlaşmaya sebep olan şeyler, ayrılma sebeplerine döner.

Bilge kişilerden nakl edilir ki, beş şey olmadan kemal süsü ile süslenilmez.

Ölçüsü düzgün olmayan terazi iyi tartmaz.

Çeliği iyi dövülmemiş parlak kılıç bir işe yaramaz.

Güzel olmayan söz iyi bir sonuç vermez.

Amelsiz ilim netice vermez.

Adaletsiz ülke bâki olmaz.

Ve demişler ki, bu adl ve hilm iki güzel haslettir. Dolayısı ile padişahların öğünmelerine ve kendileri hakkında güzel sözler söylenmesine sebep olur. Devletin ve saltanatın devamı bunlarla daha kolaydır.

Böylece gerekli olan adalet yolu zikr olunduğu gibi insanların düzenli bir şekilde yaşamalarına sebep olur.

Halkın ileri gelenleri, mümkündür ki sadece adalete razı olurlar. Fakat, orta tabadakiler arzu ve hırsları sebebi ile isterler ki, kendi akranları aralarında bazılarından üstün olsunlar. Ve sırf adaletle kanaat etmezler. Kendilerine hilm'in neticelerinden olan fazl ile de muamele edilmesini isterler. Hattâ Emir'ül Mü'minin Ömer R.A. Hazretlerine —ki eşsiz bir âdil idi— şikâyet ettiler. Dediler ki, biz senin yalnız adaletinle kanaat etmeyiz.

Halkın çoğu da, hakkın sırf adaletine razı olmazlar. Nitekim duaları arasında şöyle bir dua vardır. —Ey Allahım bize fazlınla muamele et, adaletinle muamele etme.—

Halim ve adil olan padişahımız, mahal ve makamına uygun ve gerektiği şekilde bir iş buyursa ve fazl kapılarından ihsanlarını bol bol akıtsa onun bu işi, hikmetinin ta kendisi olur. Bütün halk ve yaratılmışlar dünyanın zulüm ve hararetini onunla teskin ederler. Ve eğer nefsine zulm edip sonradan tövbe kapısını çalan bir suçlunun yaptığı kötülüğe güzel bir şekilde muamele eder, belki de kötülüğüne karsılık iyilik eder. Bu faziletli işin ta kendisi olur, ki kalpleri ona uymaya ve tâbi olmaya razı ederler.

Hikâye:

İskender-i cihangirin, otağına cürümler işlemiş ve kötülüklerini itiraf etmiş, canından ümidini kesmiş birini getirdiler. İskender kitab-ı saadetten tefe'ül buyurdu ve şu âyet çıktı. —Af edici olsunlar ve yumuşak kalble muamele etsinler. Siz Allah'ın sizi yargılama-

sını istemez misiniz— (14) Bunun üzerine İskender o suçluyu af etti.

İskender'in huzurunda bulunan yakınlarından birisi İskender'in bu şekilde davranışlarını müsamahalı kabul ederek ben senin yerinde olsam onu öldürtürüm, dedi. İskender ona şu iğneli cevabı verdi.

Şüphesiz ben senin gibi noksanlığın, eksikliğin en aşağı derecesinde değilim. Onun için öldürülmesine rıza göstermedim dedi. —Allah onun mükâfatını en iyi şekilde versin— Her ne kadar işlenen şeylerin tam karşılığını vermek şeriatın esaslarından biridir ve padişahlar mezhebinde riayet-i siyaset menduptur. Amma ârif ve âtifetli kimseler ki bunlar padişahlardır. Af ve ihsanın lezzetini, intikamın tadına tercih edip —eğer siz af edici şekilde davranırsanız o takvaya daha yakındır.— (15) izni ile iki nimetin daha lezzetli ve tatlı olmasını tercih ederler. Atalar sözünde mürüvvet şeriatı yener dedikleri de bunu anlatır.

Fazilet-i hilm —her şey zıtları ile bilinir— hükmünce zıddından ki — gazaptır— akıl sahiplerine malûmdur.

Bilge kişilerden biri nakl etmiştir. Kızgınlık sırasında suçluların cezalandırılmasını geriye bırakmak ve kızgınlık geçinceye kadar acele etmemek vaciptir. Çünkü cezayı sonraya bırakmak af etmeye ya da cezayı vermeye imkân verir. Fakat cezayı vermekte acele etmek telâfisi mümkün olmayan işlerin yapılmasına sebep olabilir. O zaman da pişmanlık hiç fayda vermez. Buna şu olay doğru bir misal olarak gösterilir.

Bir gün lânetlenmiş şeytan Hz. Zekeriyya'ya (salavatullahi aleyh) gözüktü. Hazreti Zekeriyya: Ey mel'un, Adem oğullarının işledikleri hangi iş hoşuna gider ve hangi durumlarda ona galebe çalarsın, dedi.

Şeytan: Her fesat işlerine sevinirim. Fakat kızdıklarında ve gazap atına bindiklerinde daha çok sevinirim, ferah bulurum. Gözlerim nurlanır ve o halde bulduğum zaferi başka zaman bulamam, diye cevap verdi.

Onun üzerine Hazreti Zekeriyya secdeye vardı. Gönlünden gazap sıfatlarının çıkarıp alınmasını diledi.

Azizler demiş ki, gazaplı halinde sana Tanrı'nın gazap ihtimalini gönlüne getirmeye çalış ki gazap ateşini onunla söndürebilmen mümkün olsun.

Hikâye:

Bir gün, Allah'ın aslanı Ali bin Talib, —kerremellahu vecheh— yiğitlikle ün salmış bir müşrikle savaş meydanında vuruşuyordu. Hazreti Ali onu altına aldı. Su renkli zülfikârı çekti ki, o müşrikin boğazını kessin. Bu esnada o ağzına toprak dolasıca mel'un Hazret'i Ali'nin yüzüne tükürdü. Hemen Ali onu öldürmekten vazgeçti.

Müslümanlar, bu fırsatı kaybetmekten ve böyle bir kâfirin öldürülmesi fırsatının elden gitmesinden hayrete düşüp, sebebini sordular. Hz. Ali buyurdu ki; Onun tükürüğünden gazap ateşi alevlendi ve gönlüme geldi ki eğer o köpeği öldürsem, onu öldürmem sadece intikam arzumu tatmin için olacak, asıl maksat olan hakkın rızasını kazanmak için değil. Bunun için öldürmedim saldım... İşte gerçek hilmin kemali böyle olmalı.

Üçüncü fazilet, çömertlik faziletidir ki, bu iffet faziletinin gereğidir. Bu fazilet padişahımızın nefs-i şerifinin melekesidir.

Padişahımız kulları ve beylerine üzerine ihsan kapılarını açtı. Akçe ve filori ve kıymetli elbiselerinden başka bir çok sayıda şehir ve köyler temlik eyledi.

Faziletlerin dördüncüsü hikmet faziletidir. Bu ilmin gereğidir. İlim ve marifet padişahımızın zat-ı şerifinde, güneşten daha parlak bir şekilde ortaya çıkar.

Ve daha nice güzel vasıflar, padişahımızda vardır ki eğer hepsi söylenirse bu kısa mukaddime çok uzun olur. Burada yapılacak en doğru hareket padişahımıza dua ile yetinmekdir. (Haktaâlâ senin mübarek lâkabını —lâkablar gükyüzünden iner— Allah'ın yeryüzündeki gölgesi etti.)

Kıyamet gününe kadar da pak olan zatını lâtif hasletler ve şerefli faziletlerle süslesin ve baki kılsın.

Nasihatlarla —ki onlar akıllı kimselerin sözleridir— bir çok kapılar açılır. Fakat bu kısa kitabımızda bunlara uzunca yer veremeyeceğiz, sadace numûne olsun diye bir kaç tanesi aşağıda beyan olundu.

Bu satırların yazarı, Mahmut Paşa'nın yanında bulundu. Ve oniki yıl kendilerine hizmet etti. Ömrünün en güzel anları onun terbiyesinin meyveleri sohbetinin faydaları ile geçti.

O azizin nâdir kelimâtından gönlümde mahfuz olanı nakl edeyim. Mahmud Paşa lâtif tab, hakîm mizâç idi. Onun menkîbeleri dimağlarda misk râyihası gibi yer tutmuştur. Ve öğütülmüş güzel eserleri âlemin her tarafına sabâ rüzgârı gibi yayılmıştır.

Onun hususi sohbetlerinde sözü, öz ve azdı. Hizmetkârına tenezzülâtı çoktu. Kelimeleri sohbetinde bulunanların yüreklerini açardı —ki, insanlara akıllarının derecesine göre konuşup, sözüne uyarak konuşurdu.— Ulemaya hürmeti, fukaraya karşı da iyi hareketi vardı. Her zaman rıza-yı Mevlâyı talep ederdi.

Bir gün hususi sohbetlerinde, Sultan Mehmed Gazi'nin azamet ve büyüklüğü söylendi.

Ehl-i sohbetten biri küstahça, bu ulu nimetin karşığında şükr imkânı var mı, dedi. Bu sual kendisine vârid göründü. Hemen inci saçan lâfızlarından şu söz beyan oldu.

Tamam olarak şükr etmek mümkün değildir, dedi. Zaten şükr bu değildir. Şükr, her şerifin, kuvvetlinin, zayıfın kendi haline göre yaptığı işlerde şükr etmesidir. Âlemi alan padişahın şükrü de, yaratıklara karşı adaletle davranmaktır.

Bir sohbet esnasında, padişahın gazabının hilmine galip olduğu söylendi. «Rahmetim gazabıma üstün geldi» vasfı ile mütehallik olması münasiptir. Neden hilâfına hareket ettiler?

Mahmut Paşa: Bunda bir hikmet vardır, demişlerdir ki: Hilm her ne kadar övülmüşse de, acz haline düşüldüğü sanılacak kadar yapılması gerekmez. Ve heybet-i saltanatın gereği budur...

Yine Mahmud Paşa buyurdu ki, af müstehaptır. Padişahların en şerefli hasletlerindendir. Fakat, halkın yasak olan işleri yapmalarına cesaret bulmalarına ve cürüm olan suçları işlemelerine müsaade edecek derecede olmamalıdır.

Son sözümüz şudur demişlerdir ki, cihan, cihan olalı beri padişahlar vardı ve vardır. Ve Allah'ın istediği müddetçe olsa gerek.

Fakat padişah-ı devlet, himmet atını iyi nam sahralarında koşturmağa çalışır. Bunun için de, nasıl ki din padişahlığı kendilerine müyesser olduysa ahiret sultanlığı da hâsıl olsun diye çalışır ve mal sarfı ile kalpleri celb eder. Ve adalet ve faziletle de memleketi imar eder.

Padişahımız, yani denizlerin sultanı ve karaların hakanı, müminlerin emiri, müşriklerin ve kâfirlerin kökünü yazıyan Sultan ibn-i Sultan, Sultan Mehmed Han ibn-i Murad Han, —Allah onu gufran örtüleri ile örtsün— yedinci padişahımızdı ki muhterem ecdadının —altı yönden onların medihleri işitilir— bütün iyi huylarını ve vasıflarını kendinde topladığından başka memleketlerin idaresinde kurtarılmasında ve düşmanın kırılmasında ve hazineler toplanmasında ve saltanat için gerekli olan diğer şeylerin temininde düşünceleri, görüşleri hikmet kaynağıdır ve sayılamıyacak kadar çoktur. Ve kati olarak söylenebilir ki saltanatları müddeti otuziki yıl bir aydır. Memeleket-i Osmaniye'ye, kılıç ile feth edip onsekizden ziyade memleket kattı. Osmanlı ülkesinin sınırlarını çok genişletti.

Fazilet ve devlet idaresindeki maharetine şu da şahittir ki, babası Sultan Murad Han merhum, şöhreti bütün cihanı kaplamışken ve kendi saltanatı günlerinde ehl-i divan ve reâya refahiyette iken kendi arzusu ile saltanatı gözünün nuruna yani oğlu Sultan Mehmed'e teslim etti.

SALTANATIN TEKRAR MURAD HAN'IN TASARRUFUNA GEÇMESİ.

Sultan Murad Han, sağlığında divan ve emirler ve reaya huzurunda kendi gönlü arzusu ile saltanatını gözünün bebeği yani oğlu Sultan Mehmed'e teslim etmişti.

Vüzera ve ümera onun bu hareketine sebep, bazı sırların olacağını düşünerek, durumu şüphesiz makul karşıladılar. Onun saadeti hizmetine el ve gönül bağladılar. Böylece Sultan Murad Han merhum, varup Manisa'da tekaüd olmuş ve saltanata oğlu Mehmed Gazi geçmişti.

Bu olay halkın ve seçkinlerin meclisinde devamlı konuşuldu. Ama büyük Vezir-i Azam Halil Paşa ki, ona vezaret babadan kalmadır ve hakkıyle intikal etmiştir. (16) —Ailesi dahi bu yüce hanedana vezirlik görevi ifa etmiş şerefli kimselerdir.— (17) Neticede ölçülü ve güzel düşünen, temiz mezhebli bir uluydu. (Şimdi sen, o azizin ruhunu suret bulmuş görmek istersen, Vezir İbrahim Paşa hazretinin mübarek yüzüne nazar kıl.) (18)

Bu vezir-i kâmil, Sultan Murad'ın hak nimetin saklayarak fikrini şöyle beyan etti:

Padişahımız henüz açılmamış çiçektir ve yeni yetişmiş bir goncadır. Çocukluk âleminden henüz kurtulamamıştır. Ve emirlik lezzeti —ki, büyüklerin akıllarını bile sarhoş eder— onun dimağında karar bulmamıştır, olmasın ki günlerin geçmesiyle ve emirlik içkisini içmesi ile dimağına istiklâl hevesi gelsin, diye gece gündüz saltanatın yine Sultan Murad'a avdet etmesinin tedbirinde idi. Sultan Murad Han dahi, —Gerçi bu emir kendisinin muhtarı idi— hem bu cihetten sohbette arkadaşları onu yeren kelâm söylerlerdi ve zikr olan evhamı kalbine salarlardı. Hattâ Türkçe şu iki beyti dahi okumuşlar.

Nazım:
Be kişi hey ne turfa iş ettin,
İşin altunken kem iş ettin,
Getirip oniki yaşar tanayı,
Geçirip yerine gümiş ettin.

Ol dahi ettiğine pişman olmuş, ama belli etmeyip işleri Halil Paşa'nın uyanıklığına havale etti. Ama bu esnada Varna tarafından Engürüs (19) taifesi yine huruç edip, sayısız asker çekip Memalik-i İslâm'a kasdetmişti. Bu münasebetle Halil Paşa merhum mecal bulup ve ümerayı kendisine tâbi kılıp, Sultan Mehmed'in aklına kâfirin çokluğunu galebesini düşürdü ve dedi ki:

«— Ona, cevap ve mukavemet imkânı yoktur. Meğer bu iş, baban Sultan yerine gelmekle ola. Beylerin dahi ittifâkı bunun üzerinedir. Hal çaresi olarak bunu görürler. Düşmana karşı onları gönderesiz ve siz sefanızda olasız. Bu vak'a def olunduktan sonra yine sal-

tanat sizindir.»

Halil Paşa diğer beyleri dahi buna muvafık söyletti. Sultan Mehmed ise henüz saltanatın tadına varmıştı. Bu hali hoş görmedi ve hikmeti söyledi. —Önce düşünmeli sonra işlemeli kaidesine uymak gerekmez miydi. Bu hal, rey ve tedbirde kusur demektir.— Fakat atasına büyük hürmet ve inkîyabı olduğundan kendi rızası ile saltanatını ona teslim etti. Kendisine Zağanos Paşa, atabey tayin edildi. Ve Manisa'ya varıp oturdu. Mânâda atasını kaymakam edindi.

Eski ve yeni devlet anlaşıp birleşince Allah'ın yardımı ile ehl- İslâm'a şevket-i azim hâsıl olup, iki defa Engürüs kırıldı ve Kosova gazası ve Vrana gazası gibi ulu gazalar oldu. Bundan sonra Sultan Murad'ın ömrü âhir olup, ulu saltanatı Allah'ın emri ile nihayet buldu. Sekizyüz ellibeş yılında Muharrem gurresinde ömrünün sonuna yetişti. (20) Bu aldatıcı fâni dünyadan ebedi sürur âlemine göçtü.

SULTAN MEHMED GAZİ'NİN CÜLÛSU

Vakta ki Sultan Murad Han irtihal etti. Sultan Mehmed'in ikbali eski divanda verilen padişah fermanı üzerine gerçekleşti. Kavgasız ve gürültüsüz Manisa'dan gelip hicretin sekizyüz ellibeşinci yılında Muharrem ayının altısında Perşembe günü devletin başına geçti. (21)

SULTAN MEHMED'İN KARAMAN SEFERİ.

Ölçüsüz niyetlerinin tahakkuku, sayısız engellerin yok edilmesine bağlı idi. Sultan Mehmed'in ilk işi de

bu engellerin ortadan kaldırılması oldu. Karamanoğlu İbrahim Bey'in eski düşman hanedanlardan olduğunu bilirdi. Önce onu ezmeğe kast etti ve 1451 yılı baharında mübarek askeri ile yola çıktı. Önce düşman üzerine bir akıncı birliği gönderdi. Ayrıca Engürüs fitnesi ihtiyatından, Rumeli Beylerbeyi Dayı Karaca Beyi Sofya tarafında koyup kendi kapusu halkı ile ve Anadolu askeri ile sancaklar ve bayraklarla Karaman tarafına hareket etti.

Zahiri sebebi bu ki, muzaffer ve şanı yüce padişah saltanatı şereflendirdiğinde, Karaman oğlu pirliği büyüklük zan edip ferman veren bu bahtı açık padişahın şanına hürmet ve saygı göstermediği gibi ülkesine dahi hücum etti. Bunun üzerine başına gelecekler kendisine bildirildi ve hakkından gelmek vacip oldu, denildi.

Sultan menzil menzil yürüdü. İzz-ü saadetle Karaman'ın Akşehir'inde karargâh kurulmasını buyurduğu vakit, Karamanoğlu bu hücumdan gam deryasına gark olup başını Taş'a sığındırdı. (22) Taşili'nden Mevlâna veliyi (23) gönderip Akşehir, Beyşehir ve Seydişehirini vilâyetleri ile Muzaffer Padişaha sundu ve uluğunu tanıyıp tövbe ve aza kanaat etti. Her yıl belli miktarda vergi göndermeyi kendisi için lüzumlu görerek pedişahın vergi veren halkından oldu. Böylece Sultan —Malik olduğun zaman müsamaha et— hükmünce: —Yumuşak ve iyi davran— (24) hattını çekerek geriye kalan memleketini kendisinin tasarrufuna bıraktı ve geçmiş hatalarını ve yanılmalarını af etti. Bunun üzerine sulh akdolundu.

Ve siyasetin bu denlü güzelliğinden şöyle vaki olduki:

Mısra:

Baht-ı yar olup gelirken Padişah-ı bahtiyar.

Yeniçeri taifesi yolun üzerinde, silâhlı iki saf halinde durdular. Padişah aralarına geldiğinde —padişahımızın ilk seferidir— kullarına ihsan gerek dediler. Halbuki padişahın ihsanları âlemi nimete gark etmişti. Ve kullarının ulûfelerini yükseltmek yüreğinde nurlanmış, zihnini daim meşgul ederdi.

Ama yolsuzluk üzere yol üzerinde durup, bu suret sabırsızlık buyruk dilemeleri güzel hatırına hoş gelmeyip kapu ulemasına havale etti. Konakladığında Divan oldu. Emretti, yayabaşılarını getirtip bu edepsizlik sizin aklınızın eksikliğidir deyip, bastırıp yüzer çomak vurdu ve azl edip kapusundan sürnü.

Bu siyasetle padişah muhabbeti, gerek adaletten ve nizamdan yana olanların ve gerekse diğerlerinin kalplerinde yerleşti ve saltanatının sonuna kadar edep yolundan harice ayak basmadılar. Padişah saltanat merkezi Edirne'ye vardı ve âlemi ihsana gark etti.

BOĞAZKESEN HİSARININ BİNA EDİLİŞ SEBEBİ.

Nazım:
Edersen akd-i kalbin Hakk'a tahsis,
Edersin kal'a-i dinün tarsis,
Olursa niyetin hayr ire hisse,
O demde kim mesubat ola tahsis. (25)

Kostantiniyenin fethi padişahın daima hayalindeydi. Bu cihetten fethin zikrini dilden gidermeyip, istişarede bulunurdu. Bazı devlet erkânı ve ilgililer şehir surlarının metânet ve çetinliğine, eski muhasaralarına bakarak askerle fethin güç olacağını, ona taarruzun fitne uyandıracağı vehminde idiler. Bahtı açık padişah ise onların bu türlü davranışlarına ve sözlerine asla iltifat etmezdi.

Bu teşebbüse kendi parlak fikri ile başladı ve: İstanbul'un üstün yanında boğazda kale yapılacaktır diye ferman buyurdu.

Bu mevkiye ki boğaz denilir. Görenlerce malûmdur ama görmeyenler bilmeliki onun güzelliği ile insanın kabline ferahlık gelir. Meselâ feyiz ve bolluk veren Hazret-i Allah'ın kudreti ile Karadeniz dalgalarının vurmasından bir dağ yarılıp, denizden, Nilden azim Tunadan ziyade bir nehir ayrılır. Yer yer genişleyip,

daralarak şiddetle akar.

Bu nehir tâ İstanbul'un yapıldığı yerden, Gelibolu'ya kadar olan yerde geniş ve derin bir derya olur —ki nice mamur köyleri olan adaları vardır— Gelibolu'dan aşağıya yine kısılıp ırmak olup akar. Böylece başlangıcından takriben üçyüz altmış mil gittikten sonra yayılıp büyük bir umman olur. Örfümüzce Akdeniz denir. Ve bu deryaçenin Şark tarafı Anadolu memleketidir ve garp tarafı Rumeli diyarıdır ki, Osmanlı kılıcı ile feth olunmuştur. Putlarla dolu mabedleri ehl-i İslâmın mescidi olmuştur.

Osmanlı memleketi bu ikiden ibaretti ki, Anadolu ve Rumeli'nde güzel, büyük şehirler vardır. Mamur ve hasılatı bol ve padişahı daima muzafferdir.

Beyt:

Anadolu oldur maden-i mis,
Hesab-ı hâsılın derk eylemez his.
Urumeli ki toprağı zehebtir
Güzellikte cinan oldu mücânis.
Gümüş altundurur toprağı hâlis,
Güzeller madeni iklim-i hâmis. (26)

Bu akar deryaçeden, Karadeniz'le Akdeniz arasında bir kısıklıkta, Rumeli tarafına bir deniz kulağı uzanır ve takriben beş mil zemini kat edip liman şekline girmiştir. Vasati onbin gemi alır. Bu limangâhın havası bağ ve bahçeleri ve ağaçları gayet boldur. (27)

Akdeniz tarafında, üçgen şeklinde yedi dağ üzerinde ve nice bağ ve bostanı havi, iki tarafı suya bir

tarafı karaya bağlı Kostantiniye kalesi bulunur. Ve yine Karadeniz tarafından bu limanın ağzına Kostantiniye kalesi mukabilinde Galata isminde bir kale daha bina olunmuştur. İçi Mesih milleti ile dolu olup Frengistan tasarrufundan olagelmiştir. Garaibtendir ki gemi ve kayık çokluğu sebebi ile bir kişi sekizi bir akçe eden mangırın birisi ile Rumeli'nden Frengistan'a, Frengistan'dan Rumeli'ne seyr eder.

Bu limanın ağzında bir kaleden bir kaleye metin zincir çekilmiş olup liman, yabancı hücumundan vaki olacak tehlikelerden emin kılınmıştır. Ayrıca deniz kenarına yakın kalelerden bazısını kendisine dost kılıp karadan ve denizden imdâd imkânı bulup, yüz nice yıl İslâm memleketi ortasında din-i batıl üzere hayli memlekete hükm ederdi ki başbuğuna Rum Kayzeri derler. Osmanlı neslinden firarı bir şehzadeyi yahut bir düzmeyi bir ehl-i salibi saklayıp onunla fitneye sebep olurdu.

Ehl-i İslâmdan nice melik ve sultan İstanbul'un güzelliğine rağbet göstermişler, sayısız asker tertip ve techiz ederek onu almaya çalışmışlardır. Fakat hiçbirinin eli ona yetişemeyip, hasretle yaralı çiğerleri dağlı gitmişlerdi. Bu itibarla İslâm arazisi ortasında bir yanık gibi duruyordu. Ve dahi Osmanlı diyarı arasında nazik vir sevgilinin yanağındaki ben misalinde idi. Hikâyeyi kısa keselim.

Çünkü Allah'ın yeryüzünde gölgesi olan padişah emretti ki İstanbul'un üstün yanında, Anadolu yakasında olan Yenicekale (28) mukabelesinde Rumeli yakasında kale yaptırıla...

Beyt:
Zemin ne hizmeti şayeste kıldı, gerdune
Ki saldı kametine hilât-ı şebab yine (29)

BOĞAZKESEN KALESİNİN EVSAFI HAKKINDADIR.

Ne zamanki devletli, kale yapılmasına karar kılınan bölgeyi şereflendirdi, mühendisler ve kalfaları yerini ve zamanını tayin edip kale binasına başladılar. Plân üzere akar deryanın kenarında düz bir hat şeklinde hisar çektiler ki ucu yer küresinin merkezidir. Böylece burçlarından ay ve yıldızları seyretmek mümkündür. İki başında iki kale ve bu iki kaleden kara tarafındaki dağ gibi tepelere iki duvar çektiler ve yukarıda birleştirdikleri yerde muhkem bir Frengi kale yaptılar.

Deniz kenarındaki kale duvarına, leb-i deryaya ınen bir hisarbeçe yapıldı. Denize açılır yirmi kapu konuldu ve her bir kapudan içeri ateş saçan ejderha şeklinde toplar kuruldu ki bunlar atıldıkça süratinden ve sesinden yer gök iniler.

Beyt:
Deniz üstünde top taşından
Köprü yapıldı sanır anı gören.

Karşısındaki Yenicekale tarafında da bunun gibi hisarbeçe ve toplar kuruldu. Boğazı kestiler. Şöyle ki Akdeniz'den Karadeniz'e kuş uçurtmazlar.

Sair eğlence ve avdan el çekildi. Devletlinin, tamamlanmasında ihtimam buyurduğu acilden az müd-

dette kale tamam oldu. Nâmdar dizdâr ve emin ve serbaz kahraman koruyucular ihtiyaç hasıl oldukça kaleye yerleştirildi Çeşitli silâh, esbab ve zahire ile kale doluuruldu.

Beyt:
Cıda vü şiş ü harbeden bezenip,
Bir acep şekl buldu burc-u hisar,
Sanki Simurğ beçe bir nice bin
Gösterir aşiyâneden minkaar. (30)

KOSTANTİNİYE'NİN FETHİ

Nazım:

Nice cevlân eden gözde hayalin
Demidir bir nazar göster cemalin.
Umarım top-u âhınla kılam feth
Nedenlü berkise hısn-ı visâlin. (31)

Hisar tamam oldu. Saadetli Sultan, saltanat merkezi Edirne tarafına göç buyurdu. Göç esnasında kapu halkından bir kaç yiğit, İstanbul çobanlarından koyun istediler. Arada kasap savaşı vaki oldu. Göçen Sultanın askerlerini seyre çıkan İstanbul halkından ve bazı sarhoş kâfirlerden araya girenlerin tesiri ile kılıçlar çekildi ve davarlar kovuldu. Vuku bulan bu cengi kale ehli savaş zuhuru zan edip, düşünmeden yağlılık çanların çaldırıp kapuların kapadıp yağı oldular. Bu esnada ağırlıklarını önceden orduya gönderip, İstanbul seyri için kale içinde bulunan askerler de esir oldular. Tekfur bu hadisenin vukuundan gayet müteessir oldu. Kapanıp kalanları sulh olur diye teselli etti. Muzaffer padişah kalede kalanları hiçe saydı ve onlara iltifat etmedi. Kâfir kalede kalan halkı derhal gönderdi, tövbe istiğfar etti. Fakat özrü kabul olmayıp yağılıktır diye cevap verildi. Ya kaleyi versin ya başının çaresine baksın. Elçi üzgün gitti. Kendisi saadetle tahtına döndü. İstanbul'un fethi için gereken tedbirin ne ise hazır

olmasını emr etti. O kış fethin aşkı ve hazzı ile yaşadı.

Bindörtyüz elliüç baharında askerine yeni elbiseler, zırhlar giydirdi ki, temaşasından sefalar sürüldü. Topları ejderha misali ateş saçan toplar ki, her birinin taşı Elburuz dağına dokunsa birazını havaya birazını da deryaya salar.

Beyt:

Kûh-ı Elburuz'a dokunsa bir taşı
Kâh gibi toprağını verir yele. (32)

Bu sıfatlı topları yaylara çektirdi. Gümüş madenlerinden dahi yüz nefer taş ustası getirtti. Ve fermanı gereğince gemiler Gelibolu'da hazır oldu.

Beyt:

Gemiler kim doludur için şîrân
Ki bir zerre kusurû yok yerâğda
Çekilmiş yaya benzer oka dolu
Ki demren kabzada şastı kulakta.
Oku perran ederler âdet oldur,
Acebdir bu keman perran-ı okda. (3)

Bu sıfatlı gemiler deniz leventleri ve silâh ve yerâğla donatıp, kendi karadan, gemiler bahrden menzil menzil yürüdü. İstanbul üzerine konacağı gün dünyaya hakim hükümdar tavrı ile askerlerini saf ve tertip ve alay etti. —Ne askerki, nişan yerinden ileri, yağıya ayak bastırmaz.—

Nazım:
Ne asker ki bir kûh-ı pulad-pûş,

Cüyûş-u zafer-gûş-u deryâ-hurûş.
Alaylar ki her merdi âlay-ı sır.
Kıtâle müheyya vü cenge musır.
Sahîl-i ciyâd vü siyâh-ı ricâl
Salardı gönüllere ceng-i kıtâl. (34)

Asker kaleye karşı bir sel gibi aktı. Kös ve tâbl ve nây sedası feleği inletti. Toprağını göklere savurdu. Ve nice ceng azmanı pehlivan, Kostantiniye kalesi kapusuna kılıç vurmak için at sıçrattılar.

Karşı taraftan dahi, Kostantiniye tekfuru —ki ona Kayzer-i Rum derler— ve Kefere memleketlerinden, merd cinsinden namlu pehlivanlar —ki kulluğuna bel bağlamışlar— kendi zanlarınca gaza niyetine Kostantiniye'ye gelmişlerdi. Bu tekfur hasmına baş indirir mel'un değildi. Bu gayretli cahiliyet gereğince nice ifritini ve nice kudurmuş itini, kendilerini ve atlarını baştan ayağa demire gark eyledi ve onları kırışmak için kapu önüne gönderdi. Her kapu önünde dehşetli savaşlar oldu.

Buna mukabil devletlinin azapları ise nice hamleler yapıp kafiri füskürtüp kale tokadına koydular ve kale kapularını yıprattılar. Bu aralıkta nice başlar kesildi ve diri kâfirler alındı. Kale üzerine kaza-i rabbani gibi sarkıtıldı.

Osmanlı tertibi üzerine ordugâh kurulup, hale kameri sarar gibi Yeniçeri çadırları daire bağladı. Ve İstanbul'un karşısında ona benzer bir kale daha göründü.

İshak Paşa merhum, Murad Han'ın vezirlerindendi. Andolu onun idaresinde idi. Sağ cenâhta Dayı Karaca Bey ki Sultan Alaâddin dayısı idi.Savaşmakta ve harp işlerinde bahadır bir erdi. Rumeli askeri ile Kostantiniye'yi öyle muhasara etti ki Kayzer ve kale ahalisi kendilerini adada mahsur görüp hallerine çare arar oldular. Top kuracak yerlere metrisler çatıp, yer yer mancınıklar yerleştirip müdafaa vaziyetinde gayret sarfettiler.

Padişahın askeri ise İslâm gayretine Allah için ve beyleri uğruna her gün kale kapısında kılıçlar çalıştırmakta idiler. Ve Padişah-ı Ebul feth ise fethin ve sevgiliye kavuşmanın yakınlaşması ile sohbet ve temaşâda idi.

Ama liman tarafı tamamen kapalı olup o taraftan kâfire hücûm mümkün olmadığı padişahın hatırından çıkmıyor ve canını sıkmaktan geri kalmıyordu. Bu sıkıntının def'i için emr etti ki: —Kadırgalar ve faik kayıklardan bir nicesini Galata kalesi ensesinden, Boğaz denizinden karadan çektirip liman denizine salalar.— (35) Böylece muhasara tamam kılınıp, düşmanın endişesine ve tefrikine sebep ola.

Bu fermanla sanât-ı cereskalde mahir, mühendis ve fen adamı hazır oldu. İslâm gemileri bayraklarla bezenip yelkenleri açtılar. Galata kalesi ensesinden havada yürüttüler. Belki uçurdular. Bu heybetle götürüp mükemmel silâhla liman denizine saldılar. Deniz üzerinde gemiden muhkem köprü yaptırıp, denizden kaleye yol buldular. (36)

Kale üç taraftan kuşatılıp, toplar ve mancınıklarla dövüldü ki, her top taşı, hisarı aşıp şehire zelzele salar ve gök gürültüsü gibi velvele bırakırdı. Kale ehli gazilerin bu hücumlarına dayanır, mukavemette sebat edip İslâm ordusunu oyalamakta büyük gayret sarfederlerdi. Meğer ki Frengistan'dan imdâd için iki büyük gemi beklerler imiş. (Envai çeşit silâhla donanmış ve bahadırlık ve pehlivanlıkta meşhur âdemler göndermişler.) Gemileri limana indirmek için muvafık rüzgâr bulup yelken açıp, katı yaydan ok fırlar gibi o mevziye girer gördük. Hazır bulunan gemilerle Baltaoğlu Süleyman Bey o devlere karşı varıp çıktı. Azim cenk etti. Ama zafer müyesser olmadı. Kaledekiler liman kapusunu açıp gelenleri içeri aldılar. (37)

Mısra:

Aslan olursa bir kişi bir şâre neylesin. (38)

Görünüşte bu olay ehl-i İslâmın arasına şüphe ve umutsuzluk saldı. Fakat aslında fethin çabuk gerçekleşmesine bu sefineler ve içindekiler sebep oldu. Çünkü kapı halkı ve Yeniçeri taifesi vazifelerini tamam kılıp kendilerine tayin olan mahalli döğüp yıkmışlar ve derin hendekleri doldurup yok etmişlerdi. Kâfirler kalenin bu yollardan düşeceğini anladılar ve bu korkulu mahallin beklenmesi işini müşâvere ettiler. Şöyleki: Ehl-i kale, evimiz ve îyalimiz buradadır, bizden gayri kişiye inanmayız. Gemi ile gelenler ise; Biz ev ve bark terk edip gazada can ve baş oynamaya geldik. Bunların def'i bizim ittifakımızla mümkündür. Bu mahal bize gösterilmezse gemimize girer uzaktan temâşâcı oluruz dediler.

Bu suretle aralarına münâzaa düşüp düşman iki muhalif fırkaya ayrıldı. Kayzer dahi kale ehlinin fikrinde idi. Ama gemi ehlinin hizmet anında kine düşüp, kızıp gitmelerinden endişe ederek kapı halkının yıkığına bunları tayin etti. İstanbul kâfirleri bu nasıl hatadır diyerek feryadlar ettiler ama faydası olmadı.

Vaktâ ki muhasara işi tamam oldu ve,
Mısra:
Yürü ki fethin sana veriptir ol Fettah.

Avazesi Sultanın mübarek kulağına yetişti. Ol dahi sekizyüz elliyedi yılının cemaziyelahir ayının yirmi yedisinde Çarşamba günü (39) Allah'ın inâyeti ve Hazret-i Peygamberin mübarek ruhundan yardım isteyip yürüyüş ve yağma emr etti. Bunun üzerine, gece gaza ehli yerli yerinde yerleşti. Daha önce açılan hendekler tutuldu. Hisar duvarlarına kalkanlar ve göğe yükselen merdivenler dayayıp, sabaha kadar cenk ederek geceyi ihya ettiler.

Daha sonra kale üzerine varıldı. Tabl ve kös zafer nağmeleri vurdu. Hazır olan toplar dahi düşman üzerine atıldı ki top sadmesinden düşman kendini toplayamadı. Gaziler cenk türküleri söyleyerek ve Allah Allah diyerek yürüyüşe geçtiler. Hemen bu arada her taraftan ok yağmaya başladı. Sanki padişah-ı dindar ehl-i şirkin üzerine bir bulut olup çöktü. Hâsılı içeriden ve dışarıdan top tüfenk mermileri, gülleler, oklar Nisan yağmuru gibi yağmakta ve top yıkığı yarıklarından aşağıdan yukarıya, yukarıdan aşağıya çake çak, kılıçlarla ve çengelli süngüler ve harbelerle muharebe gayet çetin geçiyordu.

Bu minval üzere harp devam ederken, kale kapularının ve duvarlarının yıkılması, top atışlarının şiddeti Osmanlı askerinin cesareti karşısında kaledekilerin umudu söndü. Kalenin fethine sebep olacak olaylar zuhur etmeye başladı. Yukarıda zikr ettiğimiz gibi Yeniçeri ve kapu halkına mukabil Frengistan'dan gelen gemi halkı tayin olmuştu. Bunlar burçları tutmuşlar gazilerle hisarbeçe dahi karşılaşıp cenge tutuşmuşlardı. Kapudanları olacak mel'un ileri geçip bir sur üzerinde bir gazi ile kılıçlaşırken göbeğinden bir kılıç darbesi yedi. ayakta karar ve sebatı kalmadı. Bu durum karşısında kâfir yüzünü döndürüp iç kaleye canını attı. Canları ağırmış aşamayıp iki hisar beyninde mahsur oldular. Yani iki sur arasında kaldılar. Kılıç üstünde can verdiler. Daha nice üstünlükler oldu ki, burç ve duvarlara merdivenler dayandı ve hemen gaziler kaleye girmeye başladılar. Deryanın boğaz kısığından çıktığı gibi yayılıp kaleye hücum eder oldular. Sultanları uğrunda canlarını hiçe koyup yiğitçe ileri atılan askerin hücumu karşısında müdafiler aç kurtlar eline düşmüş gibi kâh yılgınlık kâh hamle vaziyetinde kaçtılar.

Bu nimet-i zaferi hususiyle kapu halkı elde etmişti. Hattâ bunlar kâfirleri kıra kıra şehir sokaklarına girdiler. Henüz Rumeli ve Anadolu ve deniz tarafları muharebe ve müdâfaada devam ediyordu. Ansızın, kötü işli kâfir İslâmın nurunu Yeniçerilerin ak yüreğinde gördü. Yani Yeniçeri ve kapu halkını tepelerinde gördüler. Ve birbirlerine düşüp canlarını kurtarmak için silâhlarını dahi bıraktılar. Bir fırkası kalenin kulelerine sığındı. (Aman sureti ile çıkmak kastı-

na) Bir fırkası da, (Ömrümün hasılı gitti. Hayatı neylerim.) deyip merkebini gaziler üzerine sürmek ahmaklığına düştü. Bir kısmı ise kazaya rıza gösterip esir olmaya boyun tuttu.

Bu aralıkta Tekfur hasları ile gemiden meded umup gizli yerlerden deniz tarafına kaçarken bir garip hâl aşikâre oldu. Meğer bir azap güruhu tebdil-i kıyafet edip, Yeniçeri arasına karışarak içeri girdiler ve Yeniçerilerden ırak olmak için boş bir tarafa doğru gittiler. Fakat bîçareler sarp ve çetin yerlere düştüler ve hayli yıldılar. Elleri dünya eteğine ermedi. Belki yakaları düşman eline geçecek yere düştüler. Yorgun ve argun pazarlarında aldanmış giderken ansızın ardlarında bir gürültü koptu. Görüldü ki, köskütük bir kâfir alayı kendilerine yetişti ve üzerlerine hamle etti. Bu suhtalar ise şirin canlarından ümidi kesti. Allah'a* sığınmaktan gayri takâtleri kalmadı. Canı dişe takarak baş kurtarma gayretine düştüler. Kimi kavgada devam, kimi de şehâdet âleminden kızıl ve yeşil tonlar giymekte yani şehâdet mertebesine ulaşmakta iken, tekfur kendi arzusu ile yaralı bir azap üzerine saldırdı. Fakat atının ayağı sürçtü. Yaralı azap kâfiri altına aldı ve başını kesti.

Diğer kâfirler bunun düştüğünü gördüler galip iken mağlûp oldular. Bu durumda azaplar bunların kimini esir ettiler, kimini de cehenneme gönderdiler. Bu kâfirler hassa askeri idiler. Atlarında ve silâhlarında şol kadar cevahir ve yedeklerinde cins akçeler ve filori buldular ki hesabı deftere sığmaz.

Tanrı'nın bir güzel işidir ki, başlarının kurtulmasını ganimet bilmiş suhtalar bu kadar mal ve para ile ihya oldular.

Bir Arabiye sormuşlar. Allah'ın var olduğunu nasıl bildin? C e v a b ı n d a : (Allah'ın mevcut olduğunu kasdlar bozulduğundan bildim. Dün taht-ı Kayzerde oturur, bunca ülkeye beye ve askere hükm eden bir nemrudu bu gün bir yarı ölü azaba zebun kıldı.)

Hikâyeye gelelim.

Allah'ın yardımı ile kale alındı. Düşmanın hepsi zebun oldu. İman sahipleri mutlak hakim olup, asker cesaretli adımlarla yağmaya el uzattı.

Rumî, Frengî, Rusî, Engürisî, Çinî her milletten bir çok oğlan ve kız esir alındı. Tekfur ve beyler sarayından, ve zengin kâfir evlerinden o kadar çok ganimet çıktı ki, dürr-i şahvar ve lâl-i abdâr ve gümüş ve yakut cinsinden kıymetli madenler boncuk ve sırça bahasına satıldı. Altın ve gümüş, bakır ve kalay fiyatına alındı. Bu sebepten fakir ve fukaradan bir çok kimse servete nail oldu.

Nihayet kalenin kapuları açıldı. Sultan Mehmed Gazi, bir ata binip cennet seyrine çıkar gibi ulema ve ümerası ile kaleye teşrif etti.

Nazım:

Ol Muhammed anda hatm oldu der-i Peygamberi
Bu Muhammed oldu andan ayet-i din-perveri
Ol Muhammed oldu Hak'dan rehnümay-ı cümle halk
Bu Muhammed andan açtı bab-ı rahmet küsteri

Ol Muhammed Hak'dan oldu rahmeten lil âlemin
Bu Muhammed halka oldu zıll-ı fazl-ı Tenri. (40)

Onun üzerine, ona mağfiret et yâ rabbi! —avazesini semaya yetiştirdiler.—

Sultan, feth ettiği kalenin caddelerini, sokaklarını seyr ederek Ayasofya adı verilen kiliseyi görmeyi arzuladı. Beldelerde misli hasıl olmayan o Ayasof'ya ki, kayzerin devleti gibi harabe olmuş ve ülkede ona taş koyacak bir mimar kalmamış. Ondan mamur bir kubbe kalmış —ki, bu kubbe hendese ilminde üstad ve olgun bir alimin ameli ile vücuda gelmiştir— olup kemerler, taklar ve sütunlar üzerinde ve güzel sanat eserleri ile müzeyyendir.

Binayı ziyaret edenler bu acayip sanat eserlerine ve harikasına hayret ederler. Merkezine mukabil kubbede dairevî ve rengârenk süslerle bir âdem suretini resm etmişler ki, her ne taraftan gözlense o taraftan suretini görmek mümkündür. Cihan padişahı bu acaib ve garip san'atları seyrettikten sonra binanın her tarafını dolaşıp kubbeye çıktı. Binanın harap vaziyetini görüp hakikatına vakıf oldu, geri kalan teferruatla uğraşmadı. Ve divanın toplanmasını emr etti. Divana, kâfir esirlerinden bölük bölük getirdiler. Kiminin saklanması kiminin de boynunun vurulması emr olundu.

Karıştıran Süleyman bey ki, —alim ve seçkin bir beydir— İstanbul'a vali tayin olunup şehrin imarı ona ısmarlandı. Bu işlerin tanziminden sonra genç Padişah Fatih Sultan Mehmed, Edirne'ye hareket eti.

FATİH'İN İSTANBUL'U İMARI

Nazım:

Âsâra nazar kıl ki geçenden ne kalıptır
Eylükse memduh ü yaramazsa mezmûm
Eylüge düriş, kudretin erdikçe eser ko
Kim hay ede, adın ebeden ol Kayyum.
Ol dünye yolu rûşen olur hoşça geçersin
Bu dünyede ger hayr yolunda yakasın mum. (41)

Sultan-ı Ebul Feth, alim akıllı ve küçük şeylerin bile idaresinde mahir, hareketleri hikmetle dolu adil bir padişahtı. Sultanlığın ve cihangirliğin yüksek meziyetlerini sinesinde toplamıştı.

İstanbul'a ibretle baktı. Açıkça gördü ki; suyu, havası, dağı, yolu ve sahrası pek güzeldir. Ama emin insanlar ile dolu olmadığından ve İslâm dinince müzeyyen kılındığından, nazenin bir dilberin zülfünün perçemleri gibi karışık ve perişan kalmıştı. Bununla beraber misli halk olunmamış bir güzel beldedir.

Nazım:

Dağları üstünde durmuştur bulut bölük, bölük,
Sanki şah-ı âlem için sayebânlar kurdular.
Yahut feth-i kale-i nüh kubbe için sanasın.
Âcdan yer yer asâkir nerdibanlar kurdular. (42)

Bu cümle ile memleketlerin süsü kara ve denizin kilidi olmaya lâyık görüldü. Sultanın gönlünden bir

muhabbet koptu ki, —onu kendisine taht edine— böylece tamirinde ve mamur olmasında acele edildi, ihtimam gösterilmesi emr olundu.

Evvelâ, vezirlerine alimlerine ve kullarına ilân etti ki; —Bundan böyle tahtım İstanbul'dur.— Ve bunun tasdiki ve tekidi için,

— İki berre iki bahre bakar yer —
mısraı ihtiyar olundu.

Kendi istirahati ve hareminin ikameti için, saraylar ve köşkler tertip etti. Buralara emin ve dindar hocalar ve muhafızlar tayin etti.

Beyt:

Peri geçse üzerinden döke per
Dev gelse eşiğinden koya ser. (43)

Bazı yerleri divan ve taht için ayırdı. Bir tarafı da av sahası tayin edip içini çok çeşitli av hayvanları ile doldurdu.

Ve buyurdu ki: —Her kim kendi arzusu ile gelip keferenin boş ve sahipsiz ev ve arazisine sahip olursa tuttuğu evi ve kendi mülküdür.—

Bunun üzerine zengin ve yoksul her taraftan dökülüp geldiler. Evler ve saraylar tuttular. Ayrıca bir fermanla da her şehirden ve her memleketten şöhret bulmuş bir miktar hoca getirdi. Sultan, hallerine münasip evler ihsan etti ve kendi mülkleri kıldı. Şehirde büyük bedestenler, çarşılar pazar yerleri ve kervansaraylar yaptırdı.

Fakat, böyle hayırlı ihsanlar ve buyruklardan sonra, —herkesin tuttuğu, evi ve kendi mülküdür denilmişti.— Sultanın yeni bir fermanı çıktı. (Bu evler yazılıp, halli halince mukataa ola. Bu cihetten ki mülk olarak verilen binadır. Yer vakıftır.)

Bu yazının infâzı için, merhum emmim Cebe Ali bey tayin olundu ki o esnada Bursa beyi idi. Bu hakir ise Bursa sefası için terk-i timar edip (44) emmin yanında huzuru seçmiştim. Emir üzerinden işaret olmakla İstanbul mülkünün, bu fakir tarafından defter olması buyuruldu. Hezartablar çekildi. Hane hane, karış karış, bağ ve bahçe dolaşılıp mukataa yazıldı. Bu işlemin sebebi ile bir çok değişiklik vuku buldu.

Meselâ, bir kişi mukataasını ödemeyeceği evi gönül rızası ile bırakıp haline münasip ev aldı. Defter tamamlanıp padişaha arz oldu. Takriben senelik iki bin fıçı göründü ki her biri elli bindir. Hemen o anda padişah bu mukataaları kullarına ve reâyasına bağışlayıp süslü tuğra ile kendilerine verdi. Sultanın bu sonsuz ihsanına zengin fakir herkes sevinip ona hayır dualar ettiler.

Bu neşeye küstâhane demişler ki, işidiriz. — Ukâlânın abes hakeret etmesi ayıptır. —

Ahdin bozulması ve beğenilmemiş şeyin yapılması...

Ve padişah ki, kendisinde hilâfet ahkâmı görünür. Bu iki şeyden arınmış ve korunmuştur.

Nedendir ki İstanbul'un yazılmasında bu iki mahzur zuhur etti?

Birisi mukataa yazdırması, diğeri de arzusu ile ev tutanın kendi mülküdür demesi ki şaşılacak bir iştir ve dahi abestir.

Padişah-ı Muzaffer ise (Sabra gâdir olmadığın şeylerin tevilini ve hakikatını sana bildireyim.) cevahirini saçıp dedi ki:

Mukataa yazdırmaktan muradım mal değil idi. Tertip ve tadilinde halkın ıslahı vardır. Mülk edinme hırsı ile akılsız ve soysuz bir kimse fazla miktarda ev ve bahçe tutmuş. Henüz alış veriş rağbette olmadığından satıp kifayet etsin. Böylece az müddette o ev ve kasrlar imaretten uzak olup harabe olmaya yüz tutacaktır. Tamiri ve mamur olması asıl muradımızdır, yerinde ve zamanında tedbir almazsak elden kaçacaktır. Böylece mukataa yazılmasını teklif ettim. Herkes tahammülü nisbetinde eve ve mala sahip olsun. Ve gördük ki arzu edilen netice ortaya çıktı.

Sonra, ihsan yönünden kullarıma ve reâyâma bağışladım. Böylece ihtiyarı ile tutuklu tuttuğunu mülk edinsin emri dahi sadık oldu.

Hakka feraset ve yiğitlik ve sehavet ve yüreklilik faziletten sayılmıştır. Ve bunlar muzaffer padişahın zat-ı şerifinde mevcuttur. Böylece bu milletin yükselmesi ve bekâsı için lâzım olan her iyi teşebbüs ve karara himmet etmeye başladı.

İhtiyaç olan yiyecek sayısız gemilerle denizden ve arabalarla karadan akıp geldi. Ama su sıkıntısının giderilmesinde inceden inceye araştırma yapılmasını buyurdu. Meğer ki, İstanbul'a eski mamurluk devrin-

de, altı yedi günlük yoldan su getirilirmiş. Eski su yolları bulundu ki, dağları delip geçirmişler, zemine müvâzi derelerden taklar ve kemerler vasıtası ile nehirler akıtmışlar. Fakat bütün bu eserler bakımsızlık ve tabiatın tesiri ile harap olmuş.

Sultan bunların imarı için, bilgin mühendis ve ustalar getirtip göçmüş taklarını, kaybolmuş yollarını tamir ve yeniletti. Bu arada yollar üzerinde nice sular bulunup yola döküldü ve çoşkun bir nehir halinde bütün yayla suları şehre getirildi. Getirilen bu su saraylara hamamlara ve mahallelere taksim edildi. Ayrıca musaid yerde bir kemerde kırk çeşme yaptırdı.

Ve o yerde Ayasofya şahanesi suretinde bir ulu cami inşa etti ki, Ayasofya Camii sanatının hepsini bünyesinde toplamış fazlası var eksiği yoktur. (45)

Camie güzel sesli, bilgili hoca, hafız ve müezzinler tayini ile mahfelini müzeyyen etti. Caminin bazı taraflarına, külliyenin bir parçası olarak sekiz medrese yaptırdı. Bu medreselerde güzel sanatlar, tefsir, hadis ve usul dersleri, aklî ve naklî bilimler okutuldu. Adaletli, bilgili ve cesur hocalar ders verdiler. Bu hocalar ve talebeleri âlemi güneş gibi aydınlattılar.

Bu alimler ki; (İlim Çin'de dahi olsa arayınız.) ve (İlmin bazısı sana verilmemiştir ki, küllisi sana verilsin.) Hadis ve âyetleri hükmünce hareket edip, şahsi fikir ve mütâlâalarından uzak durdular. Böylece bu akıllı bilginler, gece ve gündüz birlikte mütâlâa ve müzâkere ve istifâde yolunda amel eder oldular.

Sahn-ı semân adı verilen bu medreselerin yanına zengin fakir herkes için şifa evleri yaptırıldı. Hâzık hekimler ve sadık hizmetçiler tayin etti. Bir yanına da büyük bir imâret yaptırıp medrese ehline, fukaraya ve mahalleliye günde iki öğün yemek yetiştirdi.

Beyt:

Bu imaret şol kadar nimet verir.

Mukassim-i erzak sanır her gören

Bu tamir işlerinden ve yeni imâr faaliyetlerinden sonra ferman buyurdu ki; Kendi saltanatı ve ikameti için yeni bir saray inşâ edile...

Galata mukabilinde, Kostantiniye kalesi zaviyesinde, Eyüb-el-Ensari Hazretleri mezarına ve iskeleye ve Tophane'ye ve Haliçin tamamına bakar karaya ve denize müteallik şerefli bir yer seçti.

Arap ve Acemden ve Rumdan mahir mimarlar ve mühendisler getirtip ve kendi olgun aklının irşâdı ile az müddet içinde, o hoş ve gönül açan makam üzerinde, güzel sanat eserleleri ile müzeyyen bir yüce saray yapıldı. Her köşkü ve kasrı gönül alıcı olup ab-ı hızır ve nehr-i kevser ondan revân olur.

Kalbe ferahlık veren, bu muhteşem saraya bir sur çektirdi. Türkî ve Frengî usulünde üçgen ve daire şeklinde kulelerle ve dergâh ve kapularla bir güzel kale yaptırdı. Kalenin suru ile saray duvarının arasını bağ, bostan, bahçe ve gülistan eyledi. Yer yer çeşmeler havuzlar, sohbetgâhlar ile süsledi.

Beyt:

Gören der kim, bu Cennet ya İrem mi?
İrem der kim bu hüsne ben erem mi.

Padişah, ümerâ ve vüzerasına dahi, şehrin tamir ve imarında geri kalmamalarını buyurdu. Onlar da medreseler, camiler ve imaretler yaptılar.

İslâm padişahının, evvelki ve sonraki gelmiş geçmiş meşayihin faziletlerini bünyesinde toplamış ehl-i Allah taifesine itikadı sağlamdı.
— Allah onların kerametlerini ziyade eylesin. —

Bu sebeple, İstanbul surları haricindeki reis-ül şüheda Ebu Eyyüb ül Ensâri Hazretleri —Allah rahmetini ondan esirgemesin— üzerine gayet güzel bir türbe ve yanına medrese ve hamam yaptırdı. Bunlar sebebi ile o yere halk rağbet edip türbenin etrafına evler ve köşkler yaptılar. Bir hoş kasabadır meydana geldi, ki huzur arayanlar ve dinlenmek isteyenler denizden bermelerle, karadan atla ve yaya gelip hem sohbet hem ziyaret ederler.

Kılıçla feth ettiği küffar illerinden, savaşta esir düşenleri getirip İstanbul'un civarına yerleştirdi. Köyler ve ziraat alanları vücuda getirdi. Öyle ki boş yer kalmayıp her taraf şenlendi. Her vadi ve düzlük zümrütten bir parça şeklini gösterdi.

Akdeniz tarafında Gelibolu altında Eceovası adı verilmiş dar bir boğazda suyun iki tarafında birbirine mukabil iki kale yaptırdı. Birine Kilitbahir, birine de Sultaniye adını verdi. Boğazkesen tertibince bunlara da heybetli toplar kurdu ki, Akdeniz tarafından habersiz kuş uçurtmazlar. Böylece iki taraftan da düşmanın gelebileceği yollar kapandı ve İstanbul dar-ül aman oldu. Ayasofya'yı ve İstanbul surlarını tamir

edip binalarını yeniledi. Denize ve karaya yakın bir köşede bir bina yaptı. Sağlam duvarlar ve kurşun örtülü kubbesi ile öyle yüksek bir binadır ki, iki günlük yoldan görünür. Ayrıca İstanbul limanı ağzına mukabil Anadolu yakasında deniz içinde döküntü taş arasında sağlam bir kale yaptırdı ve toplar yerleştirdi ki, atıldıkça liman içinde gemi durdurmaz.

Hasılı, bir kaç yıl içinde şehir öyle mamur ve süslü ve tertipli oldu ki;

Beyt:

Her köşesi Cennettir her bağı İremdir.
Her çeşmesi kevserdir her nehri aseldir.

Dar yollar, geniş caddeler haline getirildi. Ve daha nice hayırlı eserler vücud buldu ki hepsini burada saymak imkân dahilinde değildir.

AYNOZ VE TAŞOZ KALELERİNİN FETHİ HİKÂYESİNİN BAŞLANGICI

Nazım:
Kesilme ey hikâyet asla vasl ol,
Kitab-ı kıssa içre bab-ı fasl ol
Eğerçi fer'sin geçmişe nisbet,
Gelecek gazveye gel yine asl ol.

Bir zamanlar ortalıkta soğukluk ve hoyratlık vardı. Ansızın, padişah iradesi ile bir işaret buyuruldu; —Kapu halkı ve Yeniçeri, Padişah ile Edirne tarafına hareket etmeye hazırlanacaktır.—

Padişah'ın arzusu kusur gösterilmeden yerine getirildi ve askerler mükemmel silâhlarla rikab-ı devletin önünden geçtiler.

Meğer gizli sebep bu imiş ki, İpsala vilâyeti yakınında, deniz kenarında Aynoz ve Taşoz adlı kaleler inad ve dikbaşlılık etmekteler. Halbuki bunlar Hazine-i Amireye ait maldan, madenden ve tuzdan ortaklık davası ile hisse alıp hayli mala sahip olmuşlardı. Fakat, âlemlerin padişahına sadık görünen bu kaleler, aslında düşman idiler. Bu gizli düşmanlıkları sebebi ile, Müslümanlardan kul kaçırıp geri vermezlerdi.. Bütün bunlardan başka Osmanlı toprakları üzerinde bulunan köyleri basıp kul kullanamaz hale getirdiler. Ve bizim bu olanlardan hiç haberimiz yoktur, kaçı-

ranlar harâmi gemileridir. Onlara da hükmümüz yoktur, diye beyan ederlerdi.

Padişah, Gelibolu'dan gemiler getirtip karadan ve denizden muhasara etti. Henüz, kalleş Keferenin kulaklarına top sesi yetişmeden ve gülleler kale bedenlerini döğmeden aman deyip kulluğa bel bağladılar. Tekfuru çıkıp toprağa yüz sürdü. Her iki kalenin anahtarını getirip teslim etti. Kiliseleri camie çevrildi. Şeriatın hakim kılınması için imam, müezzin ve kadı tayin edildi. Hududun muhafazası için de dizdâr ve asker bırakıp Edirne'ye dönüldü. Ümera ve ûlema terfih edip leşger ve reâyânın yüzü güldürüldü.

Beyt:

Yeni devlet ki her seyri ola feth,
Niçin âlem onunla olmaya feth.

Ve padişahın, devletinin kuvveti öyle kendini gösterdi ki, bazı düşmanlar himmet kılıcı ile kahr olundu.

Beyt:

Görmeden şimşir-i yelmanın aduv
Adına kurban eder canın aduv

Bir gün geldi ki, Laz ülkesinin (46) bunamış despotu azdı ve fitne kaynağı oldu. O kış askeri ile, sağda ve solda alaylar tertip edip bu fitne memleketini zapt ve istilâ etmeye karar verdi. Despotun halefi olmadığından Lâz ülkesi, alınması elzem olan câzip bir

ülke haline geldi. Böylece, muzaffer padişah kendisinin dahi hakkı bulunduğu, bu fitne dolu memleket ile harbe ve kılıncını o tarafa salmaya karar verdi.

BELGRAD GAZASININ SEBEBLERİ

Belgrad kalesi Tuna ve Sava nehirlerinin birleştiği yerde kurulmuştur. Sarplığı ve çetinliği malûm olan bu kalenin alınması ile Engürüs memleketinin (47) fethi daha kolay olacaktır.

Padişah, Belgrad'ın fethine niyet etti. Dağları sarsacak toplar ve mancınıklar ve Tuna suyu tarafında kusursuz gemiler hazırlattı ki, içi namlı bahadır ve azaplarla doludur. 1456 senesi baharında seferin ilânı üzerine asker çoştu, her tarafta şenlikler yapıldı.

Nihayet, topları Üsküp şehrinden cereskal sanatı ile yayalar çekti. Ve Belgrad fethi niyetine yola çıkıldı. Düşmanla bir meydan savaşı yapmaya karar verildiğinden doğrudan üzerine varıldı ve ordu-yu hümayun Osmanlı harp tertibi üzerine mevzi aldı.

Yiğit askerler kale kapuları önünde düşman kuvvetleri ile elleştiler. Bir müddet sonra gemilerin de yetişmesi üzerine kale sudan ve karadan ortaya alınıp muhasara edildi. Akşam yapılan divanda, toplar ve mancınıkların yerleri, askerin hareket tarzı ve diğer hususlar üzerinde müşaverede bulunuldu.

Bu esnada kral dahi gelip, Tuna'nın öte yakasında ordu hazırlayıp kale mukabilinde yerleşti. Müdafaa tertibini tanzim etti. Bu vaziyet karşısında zamanın

seçkin bahadır beyi olan, Rumeli Beylerbeyi Dayı Karaca Bey müşavere esnasında demiş ki:

Padişahım ben kuluna buyursun, destur verip himmet yoldaşın eylesin. Geçeyim düşmanı dağıtayım ki, onların görünmesi kaleye kuvvet vermesin. Fakat bazı ümera ve vüzerâ bunu lüzumsuz gördüler. Öte yakadaki düşmanın bize ne zararı vardır. Onların gözleri önünde kaley: yağmalatalım ki saltanatın yüceliği ziyade olsun dediler.

Meğer kral Yanoş Tuna suyunun menbaında padişah gemilerinin adedinde gemiler hazırlamış. Bunları suyun akıntısından bilistifâde padişah gemilerine yetiştirdi. Fakat İslâm padişahının haberi oldu. Önce gelen gemilerin dört beş tanesini çatıp aldılar, o kadar kâfiri suya döktüler ki Tuna nehri kandan kızardı ve taştı. Bir müddet sonra diğer kâfir gemilerinin yetişmesi ile iki taraf gemileri arasında büyük bir çatışma vuku buldu. Padişah, derhal gemilerini kale duvarı yanından aşırıp, su tarafına aldı.

Düşman, Sultan Murad zamanında kaç defa çeri çekip, İslâm diyarına girerek huzuru kaçırmış ve bazı ehl-i İslâmın kanını dökmüştü. Fakat her geldiğinde yenilmiş ve perişan, canını zor kurtarıp kaçmıştır. Ama, yine o eski düşmanlık üzerinde sabit durur, fırsat gözler kâfir idi.

Zaferler kazanan Padişah Fatih Sultan Mehmed Han emr etti ki: Kâfirin çerisi gemi ile kaleye taşınmadan yürüyüş ola...

Bunun üzerine toplar dolduruldu ve ateşe hazır oldu. Yer yer her taife kollu kolundan metrisler ve merdivenler yürtüp kale duvarına dayadılar. Geceyi düşmanla savaşarak ihya ettiler. Sabah oldu. Sultan-ı ebul feth askerin önüne geçip kalenin üzerine yürüdü. Cenk havaları suretince tabl nekkâre ve kös ve nây çalındı.

Nazım:

Çeri haykırması ve top âvâzı
Saday-ı kûs ü tabl ü nây-ı rûyîn
Dimağ-ı çarhı etmişken mutannin
Yürüyüş dedi şah-ı Hüsrevâyin. (48)

Hazır olan toplar düşman üzerine salındı. Asker ve rical gülbankle beraber Allah Allah deyip kale üzerine yürüdüler. Kale surlarını aşmaya başladılar. Fakat, gönüllerine dünya malına heves düşüp birbirlerine katılmadan şehri yağmaya başladılar. Ve dünya malına verdikleri kıymet cemiyetlerine tefrik soktu. Pusuda hazır bekleyen düşmana mukabele edemediler. Mağlûp olup girdikleri yerden yine çıktılar. Bu aralıkta nicesi şehit düştü nicesi yaralandı.

Bu durumdan istifade eden kral Yanoş gemilerinin çokluğu sebebi ile bir gün bir gece içinde öte yakada olan askerlerini kaleye döküp, mükemmel silâhlanmış, dinç ve iri yapılı kâfirleri burçlarda yeterince yerleştirdikten gayri, kazanç için dağılıp hücum eden İslâm askerlerini geriye püskürttüler.

Hâl böyle olunca padişah siyasetini değiştirip, düşmanı meydana çekip, onunla açıklıkta harp etmek çareleri aradı..

Ve emr etti ki; —Kale dibinde bulunan saflar kaçar gibi geriye çekile.—

Kâfir zafer sarhoşluğu içinde idi. İslâm askerini çekilir vaziyette görünce dirisi ölüsüne basıp dışarıya döküldüler. Osmanlı askerlerine hücum ettiler.

Kumandanlar, kâfiri iyice kaleden uzaklaştırmak ve onu kaleye diri göndermemek için, kâfirin askeri ile İslâm askeri dövüşe dövüşe padişahın durduğu yere kadar gelsin ve Padişah biraz geriye çekilsin dediler. Sultan, bu padişah geri çekilsin sözünü din ve yiğitlik ve büyüklük anlayışına haml ederek gazaba geldi:

— Düşmandan yüz çevirmek korkaklıktır, benim ikbâlim yücedir. Talihsizlik ise düşmanın nasibidir. — Diyerek kılıcını eline aldı. Pür silâh üzerine saldıran üç kâfir leşkerini toprağa saldı.

Beyt:

Sünüsün Hızır-vâr eline alup
Zafer dizginini beline salup
Kağan aslan gibi depti ileri
Üç arıktı çünküm komandı aduv
Okurdu ki Allah Ya'simuke melik (49)
Felekler deridi ki Allah'u maek. (50)

Bunu gören, ehl-i İslâmın atlısı ve yayası yer yer hücum edip kâfirin yüzünü döndürdüler. Bir sahra ki deresi ve tepesi yok dümdüz ovadır. Bunun gibi yerde İslâm askeri, içtikleri şarabın ve güneşin tesiri ile yanmış canı burnuna gelmiş kâfiri bir güzel ele aldılar.

Hasılı at ayağı altına aldılar. Yüzde biri kaleye yetişemedi. Ordu arasında bayram oldu. Hattâ bir hamle ile kalenin dahi alınma ihtimali belirdi. Fakat gece yetişti.

Padişah bu başarı ile iktifa itti. Kullarım yorgun ve bazısı da yaralıdır. Kale ise oklanmış avumdur. Vakit iki olsun deyip göç buyurdu. Ve bir kaç gün sonra padişah memleketine döndü.

Sonradan haber alındı ki, mel'un kral cehenneme göç etmiş. Cihanı terkine sebep şu olmuş. Kalenin muhasarası esnasında İslâm askeri taktik icabı döner gibi yapmıştı.

Krala dediler ki: Türk terk-i namus edip kaçıyor.

Bu haber üzerine kral mest olup gizlendiği kaleden çıkıp meydana gelmiş. Ve bunun dönüp çıktığını bir gazi görmüş. Kaçarken de bir gazi ardından okunu yetiştirmiş.

Padişahın arzusu rakibinin katli idi. Allah'a hamd olsun müyesser oldu ve Sultan huzur içinde Edirneye döndü.

SÜNNET DÜĞÜNÜNÜN ANLATILMASI

Padişah, kendisine farz bu gâzayı edâ ettikten sonra, şehzadeleri Sultan Bayezid ve Sultan Mustafa için ulu bir sünnet düğünü yapmaya karar verdi. Edirne'de geniş bir alanda çayır üzerinde, sayebanlar, otağlar kuruldu ve meydan gayet güzel süslendi.

Ziyafete, şeriat ulemsı ve meşayih de davet olundu. Ve her makam sahibi teşrif etti. Padişah-ı muzaffer halvethanesi kapusundan çıkıp meydanı şereflendirdiğinde her taraftan dualar ve senalar okundu. Güzel sesli hafızların Kur'an tilâvetinden sonra, hoşhanlar hanendelik ettiler. Akabinde hesaba sığmaz yiyecekler sunuldu ki, şekerden tatlılar, şirin zerdeler, güllâçlar, muhallebiler ve tavuk göğüsleri ve çevirme kuzular ve tavuklar ve kazlar bunların bir kısmıdır. Bu arada misk ve amberle terbiye olunmuş şeker şerbetleri fağfur kaplar ve camlar içinde ehl-i meclise sunuldu.

Bundan sonra bademli, fıstıklı, tarçınlı ve karanfilli şekerler geldi ortaya döküldü. Üstadlar şeker işlerinden yaptıkları garip şekilleri, camileri köşkleri, kaleleri temâşa için ehl-i meclisin huzuruna sundular. Öyle ki bu güzel eserleri seyr etmek yemekten daha makbuldür.

Yemenin ve içmenin arkası alındı. Çünkü taam götürüldü. Akabinde devlete ve millete ve padişaha dualar edildi.

Beyt:

Dediler şehâ bu mübarek düğün
Adunun yerâğine ursun düğüm
Hemişe kapundan yayulsun sürur
Gûbarın ola çeşm-i dehre zürur
Yenilsin taamın kapunda müdâm
Nevâle götürsün kamu has ü âm
Kapuna mülâzım ola her ferah

Yorunmaya gönlüne asla terah
Gözün nuru yaniki şehzâdeler
Olalar havadisten azâdeler
Hulûl-i mürâdâtle ol celîl
Vere her birinize ömr-ü tavîl

Padişahın tekrar halvetine girmesi ile meclis dağıldı, herkes makamına yürüdü. Daha sonra davetli elçiler ve ümera etek öpmek ve hediyelerini sunmak için kapıya yöneldiler. O kadar çok hediye geldi ki — kâtipler ve hattâ matematik üstadları dahi bunu hesap edemez.— Her birine bir makam gösterildi, oturan oturdu. Duran durdu.

Yer yer, türlü türlü sohbetler ve meclisler kuruldu. Sazlara işaret verildi. Ud ve şeştar ve tanbur ve rebab ve nây ve kanun taraf taraf efgâne başladı. Bölük bölük muganniye cariyeler çenge çeng vurdular. Bu şehnazlar avaz-ı dilnevazla uşşâke neva bağışladılar. ve akılları hayrette bıraktılar. Bu esnada çeşitli şerbetler sunuldu ve içildi. Ateşbazlar ve hokkabazlar ve meddâhlar hünerlerini gösterdiler. Hasılı geceyi gündüze ulaştırdılar.

PADİŞAHIN MORA SEFERİNE İLK CIKIŞI VE MAHMUT PAŞA'YI LÂZ VİLÂYETİNE GÖNDERMESİ

Bindörtyüz ellisekiz baharında, Mahmut Paşa memleket-i Lâz üzerine göç emri aldı. Seçkin askerlerden bin Yeniçeri ve Rumeli çerisi ve bazı akıncılar

onun hizmetine tayin olundu. Mahmut Paşa bu kuvvetler Filibe'ye vardı.

Padişah Fatih Sultan Mehmed Han dahi kapu halkı ile ve bazı akıncı birlikleri ile Mora gazası niyetine yola çıktı.

Hikâye budur ki, Lâzeli kâfirlerinin direnmelerine sebep Engürüs'ün mel'un kralıdır. Bunlar alçaklıkları yüzünden padişahın hışmına uğrayıp helâk oldular. Kâfir zebun düştü. Adamlar ve mektuplar gönderip memleket padişahındır gelsin alsın dediler.

Bunun üzerine padişah madem ki itaât ettiler ve iz'an sahibi oldular benim üzerlerine varmam lâzım gelmez diye Mahmud Paşa'yı gönderdi. Kendisi ise Mora seferine çıktı.

Mora hoş bir memlekettir. Memleket-i İslâm'dan uzak, derya ile çevrilmiş bir adadır. Frengî duvarlar ve kulelerle müstahkem kılınmıştır.

Sultan Murad padişahlığı zamanında, meşakkatle çeri çekip bir kere üzerine varıp azim cenk ile kermesini feth edip yıkmıştı. Fakat memleketinden bir şey zabt etmediği için tekrar kâfir tasarrufuna kalmıştır. Kermesinin iç yanında yüksek kayalıklar üstünde Kurisus adında muhkem bir kale yapmışlar ki göğe dikilmiş bir direk gibidir. Bundan başka üçyüz altmış kale daha sayılır ki memleket müdâfaasında kullanılır.

Bereketi bol ve koyunu yılda iki kez kuzular, güzel memlekettir. Irmakları Nil ve Fırat ayarındadır.

Yaylakları ve kışlakları vardır, havası lâtif suyu soğuktur. Hasılı emsalsiz bir ülkedir.

Vilâyetin fetih kapısı vaziyetinde olan Kurisus kalesi, bir kaç günlük bir muhasara neticesinde kâfirin elinden alındı. Hemen arkasından Ballubedreh kalesi, vilâyeti ile zapt olundu ki memleket muhafazasında mühim rol oynamaktadır.

Bu vilâyetlerden gayri, daha nice kaleler, nahiyeler alındı. Şehirlerinin sarplığına dayanıp itaât etmek istemeyen kaleler dahi aman dilemek zorunda kaldılar.

MAHMUD PAŞA'NIN LÂZ VİLÂYETİNE GİTMESİ

Mesnevi:

Ne şâhen şahtı ol Sultan Mehemmed
Ki kaldı âlem içre adı sermed
Ederdi bir kuluna çünkü himmet
Olurdu növker ol kuluna nusret

Padişah, Mahmud Paşa'ya selâhiyet verip Lâz kâfirlerinin üzerine göndermişti. Ve kendisi yukarıda zikr edilen hususların hallinden sonra Sofya vilâyetine vasıl olduğundan, Lâz kâfirlerinden haber geldi ki:

— Biz kalenin teslimini, padişahın kendisine yapılacağını söylemiştik. Fakat sultanın kendisi gelmedi. Bu durumda bizden size vefa yoktur. Kaleleri ve memleketi Engürüs'e veriyoruz. Karşılığında bize yüzbinlerce filorin ve Tuna üzerinde on kale verecektir. Haberiniz olsun. —

Haber Mahmud Paşa'nın kulağına yetişti. Paşa kızdı, gazaba geldi. Beylerini toplayıp müşâvere etti.

Beyler dediler ki:

Padişahımız uzak sefere çıktı ve Lâz kaleleri konuşulduğu gibi bize, kolaylıkla verilmedi. Hazırlığımız da tam değildir. Arkada kalan topraklarımız tehlikeye girebilir. Bu arada biz de mukavemetsiz kalırız. Başarısızlığımız padişahımızın büyüklüğüne gölge düşürür.

Bu sözlerle Mahmud Paşa merhumunun yüreğine âdeta ateş bıraktılar. Aklı başında, zeki ve yiğit bir kumandan olan Mahmud Paşa, onların bu mütâlâasını yersiz ve zayıf buldu ve dedik ki:

— Ey beyler, düşmanın mukavemetinden benim aczim yok. Kuvvet zaafı da göstermiyorum. Gelirlerse Allahın izni ile cevap veririm. Padişahım varsın Sofyada dursun. Memleket zabt eyle diye emir dahi buyurmadı ise de, kâfir kaleyi güzellikle vermezse ister istemez feth yolu ile alınmasına dair elde vesika vardır. Durum budur ki, memleket-i Lâz üzerine yürüyeceğim.

Beylerine, kapı halkına ve Yeniçeriye ve sair hizmetliye hilâtler ve ihsanlar buyurup onların gönlünü hoş etti.

Düşman memleketine yürüyüşte kullanılacak bütün malzemeyi ve silâhları hazır edip Lâzeli üzerine hücum emrini verdi. Serhadde bulunan Resova ve Mul adlı iki kaleyi kısa bir muhasaradan sonra almaya mu-

vaffak oldu. Kalelere dizdâr ve muhafız tayin edip, istikballerinden emin oldu.

Bu mehabetle Semendre üzerine yürüdü. Mükemmel akıncı alaylarının yanı sıra, Baltacı ve Yeniçerilerden de tertib edilen alayların iştirak ettiği bu yürüyüşte mehter devamlı vurdu. Bu, öyle bir ulu yürüyüş oldu ki bir dağın yerinden oynaması misalidir.

Kalenin karşısına çıktılar ve cenk için at sıçrattılar. Bu heybet karşısında kale ehlinin yüreğine korku düştü. Ve çaresiz onlar dahi kale ve can muhafazası için Mahmud Paşanın askerlerinin üzerine at sıçrattılar.

Hasılı koşma, kaçışma ve dürtüşme ile bir can pazarı meydana geldi. Fakat, Allah'ın izni ile İslâm askeri tez zamanda, kâfiri püskürttü ve galebe ile kalenin üzerine kondu. Ve kâfiri askeri ile beraber kale içine kapadı.

Mahmud Paşa ordusunu yeni bir tertip üzere, saf saf yerleştirdi. Sonra bazı beylerle kale üzerine varıp itâate davet etti.

Amma, kâfir ise inatta karar kıldı ve dedi ki:

— İşte Engürüs geliyor. Üç gün sonra haliniz nice olacaktır görelim, ondan sonra söyleşiriz. —

Mahmud Paşa'nın cesareti öyle yüksek bir mertebede idi ki, böyle insanın kalbine vehm salacak sözlere asla itibar etmezdi. Bu defa da öyle oldu. Ve kâfiri bu inattan vazgeçirmek için bir hafta beklemeye karar ver-

di. Bağlarını bahçelerini kırdırdı, ekinlerini hayvanlara yedirdi ve çiğnetti.

Bir gün, güneş doğarken bazı beyler Paşa huzuruna geldiler.

— Kâfir kaleye iyi saklandı. Karşılıklı top ve tüfek atışımız fayda vermez, yiğitçe üzerlerine yürüyelim. Buna cesaretimiz vardır,— dediler.

Paşa dahi bu fikri doğru bulup iltifat etti. Ve muzaffer İslâm askeri kale cengi için silâhlanıp, at arkasında alaylar bağlayıp yaya ve atlı kale üzerine yürüdüler. Önce, İshak Bey ve oğlu İsa Bey ve Ali Bey oğlu Ahmed Bey kale yakınına gidip kaleyi kâfirden tekrar dilediler. Böylece şeriata uygun hareket edildi. Kâfirler hala inad üzerinde sebat ettiklerinden, kaleden top ve gülle yağdırmakla cevap verdiler.

Beyler ordugâha döndüler. Kâfirlerin haykırmaları ve top tüfek sesleri gazilerin kulağına da yetişmişti. Bunun üzerine vakit kaybetmeden, bir hoş sefa ile ve arşa yükselen tekbir sesleri ile kale üzerine yürüyüş ettiler.

Kâfir, şehrin etrafına derin hendekler ve asıl kale kadar sağlam ve yüksek iki kat tokat yaptırmıştı. Fakat Mahmud Paşa'nın askeri kısa zaman içinde bu iki kat tokadı feth ederek, kâfiri püskürtüp şehre döktü. Ve sokaklarda o kadar çok kırdılar ki, kâfir leşinden atlar geçemez oldu.

İçlerinden kanına susamış bazı gafil kâfirler, kılıcın şerbeti ile kanmayıp Tuna suyuna can attılar. Asker onları dahi af etmeyip suda gark etti.

Sonra, Sava suyunun kenarında ormanları ile nam salmış mamur Maçu vilâyeti üzerine yürüdü. Maçu'nun müteakip Güzelce Hisarı ve Sivrice Hisarı feth etti. Rudnik dahi zapt olundu.

Paşa askeri ile Yelluhisar'da konakladı. Yeme ve içmeye daldılar. Ramazan ayı gelip yetişti. Bu mübarek ay, ayin-i dinle ve namazla ve oruçla şereflendirildi. Paşa muradı olan Güğercinlik kalesinin fethi için Hakka niyazda bulundu.

Beyt:

Muradın dilersen Hüdâ'dan dile
Anın kapusu yolun öğret dile
Onarsın dersen işini Çalab
Getir her nefeste adını dile

Paşa, Ramazan ayındayız, bu ayda nefis mücadelesinde bulunmalıyız demedi. Küffarla gizli ve siyasi mücadele etmek kararını aldı. Ve Güğercinlik kalesinin dizdarından başka, diğer bey ve kumandanlarına el altından haberler ve kaftanlar gönderdi. Timarlar adayıp hoş sözlerle, vaadlerle onların kalblerini celb etti.

Bayram namazının kılınmasından sonra, emr olundu, ve ilk akşamdan meş'aleler yandı, borular çalındı, asker at arkasında yola revan oldu. İki günlük yol bir gecede kat olundu. Ve seher vaktinde güneşle beraber kalenin üzerine kondu. Kâfirin adamları önceden elde edildiği için getirip üç kalenin anahtarlarını teslim ettiler.

Beyt:

Hisarı ki üç kat durur kulesi
İrür âsuman evcine güllesi
Denildi Güğercinlik o hısna nâm
Ki görünür Güğercinde anın kulesi

Kalenin dizdarı ise inatta ısrar ettiği için kulede mahsur kaldı. M e ğ e r Vidin tarafına silâhlı gemiler ısmarlanmış ve bunlara güveniyormuş. Fakat kulede hapisliği uzun sürmedi. Susuzluğunu gidermek için Tuna suyuna kova sarkıttığı esnada, daha önceden kulenin dibinde pusuya girmiş olan askerler kova suya iner inmez hemen zincirini kestiler. Bunun üzerine kale dizdarı susuzluğa ve açlığa daha fazla dayanamayacağını anladı ve inip kuleyi teslim etti.

Böylece, kalenin tamamen zapt olunmasından sonra Tunadan geçip Güğercinlik karşısında, Tırnova nam Engürüs kalesine yürüyüş ettiler. Çok kâfirini kırdılar ve etrafını vurup, yıktılar. Geri göçüp kaleye girdiler.

Baht ve nusret açıktı. Paşa, ülkenin içlerine yürümeğe ve Engürüs iline geçmeye kasd etti. Bu kasdın oluru için gemiler yontturdu. Yaş ağaçtan olduğu için işe elverişli olmadı.

Bunun üzerine Paşa eski Martolos kâfirlerini buldurdu. Tımarlar adadı ki, adaya olan geçit yerlerinin tutulmasında kılavuzluk edeler.

Martolos kâfiri askeri bir yere çekti. Burada Sava suyu iki bölük olmuştur. Suyun iki bölük olduğu bu

yerden itibaren kâh yüzmek, kâh yürümek sureti ile hayli yol aldılar. Bir mevkide karar kılındı ve akıncı taifesinden yedi alay tertip olunup, Minnetoğlu Mehmed Beye Tuna ile Sava ırmakları arasında kalan mamur adaya akın açtırdı. Kendisi ise, dönüp ordugâha oturdu.

Akıncılar alaylar bağlayıp yürüdüler. Evvelâ Sava nehri kenarındaki bir kaleye üşüştüler. Kısa zaman içinde kaleyi feth ettiler. Silâhlı, atları ve kendileri polat giyimli kâfiri esir edip Paşa'ya gönderdiler. Sonra Dimterefçe adlı kalenin üzerine varıp, yakınında kondular.

Duydular ki, kaledeki kâfir on alaylık bir kuvvet hazırlamış. Derhal müşavere olundu. Bazı toycalar, hemen kalenin üzerine yürüyüp can verip kan akıtalım kaleyi alalım. Bazı kurt akıncılar ise, itidali elden bırakmayalım, önce düşmana, kaleyi teslim etmelerini teklif edelim ve bu arada da Paşa'ya haber gönderelim. O dahi gelip karşı yakada konsun, Paşa gelinceye kadar biz de akınlar salarız dediler. Bu fikir muhtar oldu. Paşa'ya haber gitti.

Akıncılar, civar yerlere akınlar edip halkı sindirdiler, hoş kavgalar verdiler. Tekrar dönüp Dimterençe'ye geldiklerinde gördüler ki, Paşa dahi gelip karşı yakada yerleşmiş ve amanla kaleyi teslim almış.

Padişah dahi, Mora'yı feth edip Üsküp şehrine çıktı. Mahmud Paşa'ya hükm geldi. O da varıp bunca yüzaklıkları ile ve şerefle Padişahın huzuruna çıktı. Oradan göçüp birlikte Erine'ye vardılar.

SEMENDRE'NİN VE AMASRA'NIN FETHİ

Mahmud Paşa'nın seferi ile Sırp ülkesinin büyük bir kısmı zapt olunmuştu. Ama Semendre kalesi daha önce kuşatılmasına rağmen inatta sebat etmiş ve teslim olmamıştı.

Padişah Fatih Sultan Mehmed Han, Semendre kalesi fethine niyetle hazırlıklarını tamam kıldı. Kale üzerine kuvvetler gönderildi. Kale halkı baş ve canlarına aman dileyip kaleyi teslim ettiler.

Muhafazası için, emin dizdar ve cansiper Yeniçeriden ve azaptan kifayet ettiğince gönderildi. Daha sonra Yeniçeriye destur verip kendi saadetle İstanbul'a döndü.

Bu fethe yeni bir fetih daha ilâve edildi. Karadeniz kenarında Frenkle alâkasr olan, hakimi belirlisiz Amasra adında muhkem bir kale vardır. Avrat idaresinde olup bir kaç köye hükm ile onların haracına kanaat edip otururdu. Fakat o civar halkına, harami gemileri ile çok zarar verirdi.

Durum padişahın kulağına yetişti. Kapu halkı ile memleket seyrine çıkar gibi kale üzerine yürüdü. Mahmud Paşa'nın denizden kendisinin de karadan muhasarası neticesinde kaleyi ve vilâyetini teslim aldılar. Kaleye kadı, dizdar ve muhafız tayin edip Bolu sancağına kattı. Ve kendisi saadetle ve şerefle saltanının merkezi İstanbul'a döndü.

İSFENDİYAR VİLÂYETİNİN FETHİ VE İSMAİL BEY'İN İTAATİ

1461 yılı sefer ve fetih yılıdır. Gemiler hazırlandı. Silâhlarla donatıldı ve Trabzon memleketi gazası adına denizden aşırıldı. Gemiler kim her biri.

Beyt:
Eğerci bir kanatlı kuştur amma
Uçuşuna bakarsın yeller ermez

İsfendiyaroğlu İsmail Beye —ki İsfendiyar ülkesinin melikidir— hükm-ü kaza gönderildi: (Allah'ın lûtfu ile Trabzon gazasına niyet ettim. Gemilerim Sinop'a vardığı gibi, liman veresin ve akçeleri ile ne hacetleri varsa koyveresin.)

Padişah kendisi, zafer öncüsü muzaffer askeri ile Anadolu yakasına geçti ve menzil menzil, karadan yürüdü.

Beyt:
Bir asker-i bî-had yürüdü bahr ile berden
San kalmadı âlemde dahi fâcir-ü berden

Ankara şehrinde divan toplandı. Karamanoğlu Kasım Bey ve İsfendiyaroğlu Hasan Çelebi —ki rikab-ı devlet hizmetindedir.— vehmde iken, ansızın İsfendiyar ülkesi üzerine azimet vuku buldu.

İsmail Bey, oğlunun tutulduğundan haberdar oldu. Aklına kendi canı, ehl-i îyali ve emvali düşüp, sağlamlaştırılmış Sinop kalesine saklanmaktan gayri çare bulamadı.

Bu arada Vezir-i âzam Mahmud Paşa'ya, bir hayli yiğit intisap edip, asker yazılıp defter oldular. Deniz-

den gelen gemiler sebebi ile kale, karadan ve denizden araya alındı. İsmail Bey'e mektup yazılmasına karar verildi. Kısaca şöyledir.

— Bizden size nasihattir. Sizi, denizden ve karadan, zaferler öncüsü ordumuzla muhasara ettik. Kurtulmanız imkân dahilinde değildir. Durum budur ki, ırzınız ve ehl-i ıyâliniz ırzını saklıyasız. Ve ahali-i memleket ki, hakikatte ehl-i Allah'tır. Onları kendi reylerinde serbest bırakasınız. İzzet ve ihtimamınızla çıkasınız. Kaleyi ve ili teslim edesiniz. Mukabilinde ihsan-ı padişahiden, memleketiniz bedeli memleket tayin olup saye-i devlette asude ve hoşhal olasız.—

Bu mektup İsmail Bey'e vasıl oldu.

İsmail Bey hiç bir kurtuluş çaresi bulamadığından, çaresiz bu nasihati kabul etti. Çıkıp kale önünde merhum Mahmud Paşa ile ahd ve yemin ettiler ve anlaşma imzalandı.

Padişah dahi gelip Sinop nahiyesine otağını kurdu. Devlet erkânı izzet ve ikramla İsmail Bey'i sultanın huzuruna çıkadılar. Padişah dahi yapılan bu anlaşmadan daha fazla hak tanıdı. İsmail Bey, ehl-i iyâlini ve uşaklarını, hizmetçilerini ve emvâlini çıkarıp kaleyi ve ili Fatih Sultan Mehmed Hana teslim etti. Kendisine Yenişehir, memleketi ile tımar tayin edildi. ve koşulup tımara gönderildi.

Böylece İsfendiyar memleketi tamamen zabt olundu. Sancak beyi, kadı ve dizdar tayin olunmak sureti ile kaleleri kapatıldı. Bütün bu işlerin hal edilmesinden sonra Uzun Hasan üzerine yürünmesine karar verildi.

KOYLU HİSAR İLÉ TRABZON'UN FETHİ VE UZUN HASAN'IN TEDİBİ

Koyluhisar serhad memleketidir. Şen ve abadan olmuştur. Kalesinin sağlamlığına itimat edip, teslimden baş çekip imtina etti. Bu inadına mukabil üç güne konmayıp feth oldu. Ve ordu buradan göçüp Erzincan üzerine yürüdü. Erzincan ovasında Yassıçemen adlı yaylağa kondu.

Uzun Hasan anasını ve mutemet adamlarını gönderip bir gece içinde merhum Mahmud Paşa'ya ulaştırdı. Elçiler varıp, şefaat dilemesi ve ara bulması için Paşa'nın karşısında el bağladılar.

Paşa merhum, Uzun Hasan'ın tövbe ve aman dilemesi haberini, Fatih Sultan Mehmed Han'a yetiştirdi. Padişah dahi, bunca zamandır yaptığı kötü işlere kalem çekip suçunu af etti. Ama ferman şöyle cari oldu:

— Kendü Uzun Hasan Bey, rikâb-ı devletin hizmetine gelip, sevab-ı gazadan ve ıvâtıf-ı hüsrevânemden bahremend olmalı. Validesi mutemedleri ile rikâb-ı kâmyâbın yanında bile olsunlar.

Onlar da bu emre boyun eğip, hareketlerini ona göre tanzim ettiler.

Bir sabah, piyade ve süvari harekete gelip, alaylar bağlayıp Trabzon tarafına aktı.

Bilinir ki, ülkenin büyük bir kısmı Rum memleketidir. Görünüşü, kurulmuş ve çekilmiş bir yaya benzer ki, kirişi Karadeniz'dir. Kavsi ise büyük ulu dağlardır. Girişi çıkışı sarp ve metindir.

Bayburt üzerinden Trabzon serhaddine varıldı. Mahmud Paşa akıncıları, zafere rehber olsun diye önceden Trabzon üzerine havale etti ki, kalenin tekfuru firara vakit bulamasın ve muhasara edilsin. Kendisi de, kapusu halkı ve Anadolu çerisi ile sağ taraftan yürüdü. Ve Padişahın arzusu üzerine tedbir-i takdire muvaffak oldu.

Bu seferde Padişah dahi, Mahmud Paşa'ya yoldaştı.

Bulundukları yerden kaleye ulaşmak ancak kuş olup uçmakla mümkündü. Fakat baltacılar ve kazmacılar gayreti ile dağın doruğundan dibine inildi. Gemiler ise daha önceden gelmiş ve kale muhasarasındaki yerlerini almışlardı.

Kâfir ise, padişah'ın dağı aşıp kaleyi muhasara edeceğini akıllarına getirmez ve gafil otururdu. Fakat, padişahın dağı aşıp şehir muhasarasında bulunması üzerine firara dahi mecal bulamadı. Çünkü denizden ve karadan kuşatıldılar.

Kâfir toplarını ve tüfeklerini yerleştirmesine rağmen gördü ki, Kurtuluş ümidi yok, mağlûbiyetin mukadder olduğunu anlayıp, top, tüfek ve yürüyüşe ihti-

yaç görmedi. Kendi canına ve hanümanına aman dileyip kaleyi ve memleketi teslim etti. Padişahın eteğini öpme şerefine nâil olup, ihsan-ı padişahiden hil'ât ve vazife ile İstanbul'a gönderildi.

Kale ve memleket tamamen zabt olunmuş, sancak beyi ve dizdarlar ve muhafızlar ve kadılar tayin edildi. Kalenin, kızlarına ve oğlanlarına dokunulmadı. Bâki malları ellerine verilip yerlerinde bırakıldılar. Yalnız cizye-i şer'i ve rüsum-ü örfi alınması kararlaştırıldı. Daha sonra bazı esirler, gemilerle deryadan İstanbul'a gönderildi.

Muzaffer padişah, saadetle ve saltanatla, derya kenarından, kuş uçmaz yerlerden, dağlar ve tepelerden geçip dar-ül-aman Tokad'a çıktı. Daha sonra devletinin merkezi İstanbula azimet buyurdu. Bu mübarek senede üç fetih müyesser oldu.

KAZIKLI VOYVADA MESELESİ

Kazıklı Voyvada Eflâk vilâyetinin valisi olup kan içici canavar bir kâfirdir.

Bu mel'un önceden, padişaha haraç verir ve onun iltifatına ve ihsanına mazhar olurdu. Fakat bilindi ki, keferenin haccacı imiş. Zulmü ve siyaseti çok kötü bir mertebede idi. Meselâ bir şahıs ihanet etse veya cinayet işlese, o şahsın anasını, karısını, çocuklarını ve hattâ akrabalarını tutar kazığa vururdu.

Kefere haccacın tahtı Ağaçhisarı'ndadır. Karşısındaki altı mil mesafedeki alanı, iki kol dolanan çitle

çevirdi ve bahçe edinirim diye muhkem çalı ile kapattı. Bu iki çitin arasını, Engürüs kâfirlerinden ve kendi vilâyeti kâfirlerinden ve Boğdan vilâyeti kâfirlerinden kazığa vurulmuş insanlarla doldurdu. Bundan gayri, kendi kalesinin bulunduğu yer dahi ağaçlı ve çitli yerdir. Her ağacın her budağında ipe geçirilmiş hesapsız ceset vardır.

Yasağı bu idi ki, her kim asılanlardan, birini indirirse derhal yerine çıkarılırdı.

Böyle kötü işli olmasına rağmen, Engürüs taifesine galebe çalıp onları çok kırmış, ayrıca vesair emsal ve akranına da kan kusturmuş üstünlük sağlamıştı. Bu vaziyetinden gurura kapılan mel'un, Fatih Sultan Mehmed Han'ın Trabzon seferine çıkmasını fırsat bilip, İslâm ülkesine tecavüzle şekävete niyet etmiş.

Trabzon seferi dönüşü, kâfirden birikmiş ve o yılki haracı istendi. Verdiği cevap ise: — Bu yıl etrafımla çok uğraştım ve Engürüs'e hayli haraç verdim. Onun için Osmanlıya verilecek haraca mecalim yoktur — Oldu. Ne geldi ve ne de haracını verdi.

Durum anlaşıldı ki, bu mel'una haddini bildirmek ve İslâmlara yaptığı zulmün hesabını sormak gerek...

Bunun üzerine, sipahi ve piyadeden saflar teşekkülü ile Kazıklı Voyvoda üzerine yürüyüşe geçilmesine karar verildi

Asker Tuna'dan geçip Eflâk tarafına yöneldi ve her geçtiği yeri yağmaladı. Daha önceden kılavuzlar gönderildi ve tayin edilen menzile varıldığında görüldü ki,

burada içecek su yoktur. Hararet ise öyle yüksek bir mertebede idi ki, gazilerin üzerinde bulunan polat giyimler üzerinde kebab pişirmek mümkündü. Böyle kötü bir menzile girdikleri için kılavuzlara ceza verildi. Fakat netice itibarı ile su bulunamadı. Bir konak daha ileri yürünmesi lüzum etti. Güçlükle, kılıçlar belden, süngüler elden bırakılmıştı ki, düşman geliyor haberi çıktı.

Bunun aslı şu imiş. Meğer Eflâk Başkanı Voyvoda haini, Karaboğdan tarafından memleketini saklamak için, o tarafa, yedibin güzide askeri ile beylerbeyini koymuş.

Bunun üzerine padişah dahi, o tarafa akın için, Alibeyoğlu Urnuz Beye emir verdi. Kâfir, akıncı yorgununu helâke niyet edip Derbend ağzında pusuya girmiş yollarını kesip, kırmak ister.

Garip bir hadisedir, konakladıkları yerde su bulunmayışı, askeri sürüp küffâr cemâatinin üzerine getirdi. Ormanların gürlüğünden Osmanlı askerinin menzillerine geldiğini bilmeyip, yalnız Urnuz Bey akıncısından ibaret sanıp, on alay halinde gafil gelip Rumeli askeri tarafından yürüdü. Kapu halkı ve Anadolu askeri yerlerinde gayet sakin durdular. Padişah hazretleri Mahmud Paşaya hücum emrini verdi.

Mahmud Paşa, mükemmel alaylar ve saflar tertip etti. Sağ tarafa Turhan Beyoğlu Ömer Bey ve Ali Beyoğlu Ahmet Bey ve Mihaloğlu Ali Bey ve Malkoçoğlu Bali Bey ve nice namdar beyler... Sol tarafta ise, Arnavut ili beyi Nasuh Bey ve Yanya Beyi Dolu oğlu Emir Bey ve Mihaloğlu İskender Bey... Ve dahi bu beylerin emsâli beylerle düşman üzerine yürüdü.

Orman içinden çıkan kâfir bu alayları gördü. Tertip ve azameti karşısında, istikbalinden endişe etti. Kalbine korku ateşi düştü.

Kâfir sindi ve kaçmaya yüz tuttu. Gaziler yetişip, her hangi alayına uğradılarsa, kılıçla hıyar doğrar gibi doğradılar. Bazısını da esir ettiler. Bu aralıkta bir alay başbuğları ile Haziran güneşinin altında vadiden kaçarken Urnuz Bey bölüğü ile karşılaştılar.

Urnuz Bey bölüğü ise ileriden gazadan gelmekte. Yanlarında ganimetler ve esirlerle haylice yorgundular. Ve atlarından inmiş piyade, gâfil yürürler..

Ansızın gördüler ki, bir köskötük kâfir alayı kendilerine karşı yürür. Gaziler yorgun ve müteferrik bulunup, bu kâfir cemâatine mukavetten acze varıp, haktealâya tevekkül ederek karşı yürüyüşe geçtiler. Kâfir ise kılıç artığıdır, ürkek ve yorgundur. Hemen kaçmaya yüz tuttu.

Bildiler ki kâfir yılmıştır. Ardına düşüp bakiyesini dahi onlar kırdılar.

Yedi bin kâfirden ancak yedi yüz kâfir kaldı. Her taraf kâfir kellesi ve vücudu ile doldu. Hava bir acaib şekil bağladı. Bin nice yüz kâfir zincire çekilip dergâh-ı zafer penâha getirildi.

İslâm kanı içmeye ahd etmiş bir çok kâfir beyi kılıca verildi.

Padişah hazretleri Tanrıya şükürler etti. Beylerine kullarına ihsanlarda bulundu.

Padişahın askeri takriben otuz gün Eflâk memleketi içinde dalgalandı. Bir çok ganimet ve emval ve esir alındı. Ordunun istirahate çekildiği anda mel'un ve mağrur başbuğ elinde kalan kuvvetleri de yok etmek istedi ki bir gece baskını tertip etti. Kuvveti, mumun etrafında dolaşan pervane misali idi.

Bir gece, deryaya damla düşer gibi geldi, kendisi ordu-yu hümayûnu vurdu. Evvelâ Anadolu askerine dokundu. Haline münasip tokadı yedi ve perişan oldu. Kaçabilenler ise, kapu halkı ve Yeniçerilerin hışmına uğradı Bunda dahi zafer bulamayıp yaralı ve şikeste düştüler. Kaçmaya yüz tuttular.

Fakat, gece karanlığında ordu kalabalığının bulunduğu yeri kurtuluş yolu sanıp oraya yürüdüler. Bu şaşkınlık onların helâkleri oldu ki, getirdi Rumeil askeri arasına düşürdü. Her çadırda mumlar ve şamdanlar yandı. Yer yer, hareketsiz bekleyen yiğit nöbetçi erleri naralar vurdu. Küffar, sersemleyip taşlı derede akan suya benzedi. Birbirini kaybedip perâkende oldular. Yaralı başbuğları kurtulan bir kaç askeri ile çıkıp kaçtı. Böylece üç kısım oldular.

Bir kısmının başları tenlerinden ayrı düştü. Yani kılıçlara değdiler.

Bir kısmı ise esir düştü. Dostluğa ihanet edip düşmanlık ettiler ve iki yüzlü münafıktan oldular. Hainlikleri ve zulümleri yüzünden ikiye biçildiler.

Üçüncü kısım ise, meydandan kaçıp kurtulanlardır. Bunlar da başbuğları ile çıkıp Engürüs'e kaçtılar.

Daha önce Engürüs'e çok zarar vermişti. Kendi ayağı ile gidip kapanına girdi. Orada tutulup haps ettiler ve canı cehenneme ısmarlandı.

Böylece intikam alınmış ve suçluların cezası verilmiş oldu. Padişah hazretleri bu memleketin idaresini önceki Voyvoda Vlâdın karındaşı Rodol Voyvodaya verdi ki, ikbâli makbul olmuş ve nice yıl ömürünü devlet hizmetine sarf etmiştir. Hizmetinin güzelliği sebebi ile kendisine sancak ve kılıç ve kemer dahi verildi.

İslâm askeri, mal mülk ve ganimete doymuş ve kaftanlarla süslü, yerli yerine gitti. Padişah da bir müddet sonra devlet erkânı ve havas-ı bendegânla İstanbul'a döndü.

MİDİLLİ ADASININ FETHİ

Fatih Sultan Mehmed Han Hazretlerinin güzel âdetlerinden idi ki, bir yıl fetihlerde, kolaylık el verirse yeni fetihlerde bulunmaya himmet gösterirdi. Çünkü Eflâk memleketi sükûnet bulmuş ve devlet-i âliyeye râm olmuştu. Bu galibiyetlerin devamı padişahın matlubu idi.

Midilli adası mamur bir memlekettir. Fakat ehl-i küfür ve günahkârlar elinde kalmıştır. Sultan bu duruma son vermek için gemiler donatılmasını buyurdu. Her biri dağ gibi gemilerden müteşekkil bir donanma tertib edildi.

Karalar ve denizler sultanı, donanmayı denizden gönderip kendisi saadetle, Anadolu yakasından hareket ederek Ayvalık'ta saltanat çadırını kurdurdu. Gemiler dahi derya yüzünden gelip yetiştiler. Rüzgâr muvafık düştü ve asker gemilere dökülüp geldi.

Kale kapularında çakc çak azim çenk vaki oldu. Derhal top gemilerinden toplar çektirdiler ve yer yer metrisler tertip edip, topları yerleştirip amel gösterdiler. Bir kaç gün yer taraftan, kalenin sur ve burçlarında rahneler açtılar ve yeri kazıp temellerine tüneller kazdılar.

Sultan, kale muhasarasını kumandanlarına bırakıp tekrar Ayvalık tarafına geçti. Yeni yapacağı fetihlerin hayali ve plânları üzerinde sohbet etti. Devlet erkânı ihtimam göstererek, onbeş güne komayıp kahren ve zarpdestle kaleyi feth ettiler. Tekfurunu esir edip ehl-i ıyâli ile ve uşakları ve eşyaları ile sultanın huzuruna getirdiler.

Kalede bulunan şehirli ve köylü herkes esir edilip meydana çıkarıldı. Padişah hazretleri, yine saadetle Midilli adasına geçip esirleri üç kısma ayırdı.

Birinci kısım Frengistan'dan yardıma gelmiş namlı ve pehlivan kâfirleri idi ki bin nice yüz neferdir. Bunların hepsini biçtirdi.

İkinci kısım ise şehirli ve köylüdür. Seçip, yarar oğlanlarını ve güzide kızlarını ve bazı kâfirlerini esir edip kumandanlara ve ağalara bağışladı.

Bakiyesi olan şehirli ve köylüyü yerli yerinde bırakıp, onlar için yalnız cizye-i şer'i ve kanun-u örfi de karar kıldı.

Kale feth oldu. Geriye kalan Midilli toprakları kaleleri ile beraber Padişaha dahil oldu. İslâm memleketlerinden sayılıp, sancak beyi ve kadı ve dizdar ve

subaşı ve sipahiler tayin olunup kapatıldı. Mabed-i esnâmı mescid-i İslâm oldu. Gülbank ve Allahüekber seslerinin gelmesi ile avaz-ı nakus ve saday-ı çak batıl oldu.

BOSNA'NIN FETHİ

Bosna ve Hersek'in tamamen fet edilerek İslâm memleketlerine iltihakı ve İslâm nuru ile aydınlatılması Fatih'in önceden tasarladığı plânlara dahildi. Bu hayırlı iş ise, üst üste yapılan sefer-i hümayun ile hakikat oldu.

Bosna memleketi kudretten mahrum olmayan orta derecede devletlerden olup tabiat güzelliği ve suyu ve havasının letâfeti ile tanınmıştır. Bir memleketin güzelliği tarif edilirken «Bosna misillü râna ülkedir» denilirdi. Mahbub oğlanları ve mahbube cariyeleri, servi gibi boyları ve güzelik sıfatları ile âlemde güneş gibi meşhurdurlar.

Beyt:

Kamet-i rânalarından utanır serv-i sehi
Ol diyarın bağ ü rağına budur ki urmaz kadem
Şerm eder şimşad kadinden sanavber reşk eder
Salmazlar bağa dağlara oldular sabit kadem (52)

Bu memleketin, kuzeyi Engürüs memleketi, güneyi ve batısı ise derya ile çevrilmiştir. Fatih Sultan Mehmed Semendre'yi almak sureti ile Bosna'nın dahi yakında Osmanlı Ülkesine dahil olacağına işaret etmiştir. Kralı, Despot'un kızı ile izdivac ettiğinden, Semendre üzerinde hak iddia etmiş ve —Despot kızı

mülküdür— davasında bulunmuştu. Ayrıca memleketin iç durumu gayet kötü olup halk, hükûmeti ve idarecileri sevmezdi. Macarların zulüm ve baskıları neticesi yalnız halk değil, bazı asilzadeler bile şiddetle Türk idaresini istiyorlardı. Türklerin idareye getirdikleri düzen ve huzur, mal ve can emniyeti bakımından malûm ve meşhurdu.

Muzaffer Osmanlı padişahı, İslâm'a davet etmek ve huzuru getirmek amacı ile Bosna üzerine sefer-i hümayûn buyurdu. Ehl-i İslâm hüsn-ü sefa ile o bölgeye tevcih gösterdiler.

Menzil menzil, kâh yaylaklarda kâh ovalarda merhaleler kat ettiler. Takriben iki ayda tak-ı devlet serhad memleketi üzerinde kuruldu. Zaferin ilk merhalesini tamamlamak için Bibofçe kalesi ve Bosna memleketi üzerine geldiler. Taraflar arasında azim cenk ve acaib harp oldu. Bunca, dayanıklılığına rağmen kale, âlemlerin padişahı gelmeden onun kulları tarafından, bad-ı sabanın gül bahçelerini feth etmesi gibi feth edildi. Durum keferenin arasında yayıldı. Diğer kaleler akibetlerini düşünüp tedbirler aldılar. Fakat, sultanın askerinin kuvveti karşısında hiç bir şey yapamayıp nahiyeleri ile birlikte Osmanlıya tâbi oldular.

Fakat bazı kâfirler, akılsızlıkları sebebi ile olsa gerekir, isyana ve karşı koymaya başvurdular. Sarp yerlere ve becenelere sığındılar. Sultan-ı Ebul Feth'in buralara yaptığı gazalar ve cereyan tarzı anlatılırsa, ancak zamanının sahipkıranı olan Timur'un Hindistan memleketine yaptığı gazalara denk düşer. Hattâ ondan daha ziyadedir.

Meselâ, bir becene tepe var ki, yüce dağ eteğinde yalın kayadır. Üstü aşağısına havale olmuştur. Bir yanından merdiven şeklinde yol tertip etmişler ki, birer birer çıkılır. Ortası ise gayet derin mağaradır. Biraz gidilince iki fersah uzunluğunda vadi şeklinde bir yol olduğu görülür. Etrafı ağaçlık ve kayalık olduğu için yolu bilmeyen adem oğlunun gitmesi mümkün olmayıp nice tehlikeleri vardır.

Bunun gibi sarp yerlere ve haşin dağlara, etraf nahiye ve köylerin kâfirleri toplanmışlar, başlarında reis olarak bir iblisi seçip, inad üzere ısrar gösterip sultanın kahraman askerine karşı kavga ve müdafaa tertibini almışlardı.

Bu inad ve düşmanlık hırsına karşılık tedbir olmak üzere ordu-yu zafer, bu beceneler yanında konar, kâh tekbir ve gülbank sesleri ile üzerlerine yürüyüp kavga ve yağma ederlerdi. Kâh sultanın emri ile Mahmud Paşa ve sair beyler, Allah'ın kuvvet ve yardım ihsanı ile beceneler içine dalıp fethe müyesser olurlardı. Kimini ateşle zebun ederler ve kimin suyunu ve yiceğini kesmek sureti ile feth ederlerdi. Mağaradan o kadar çok esir ve ganimet çıkarmışlardı ki, kâtipler defter tutmaktan aciz kalırlardı.

Bu acâib ve garâib cenkler şöyle vaki olurdu. Dağa bitişik, uçurum ve kaya dibinde İslâm kuvvetleri ile kâfir tutuşur, merdiven şeklindeki taştan yontma yoldan döğüşe döğüşe becene ağzına kadar çıkarlardı. Kâfir cemâati üstte ve toplu olduğundan, Türk'ün derhal galebesi mümkün olmaz ve bir kaç İslâm askeri yirmi kâfiri oyalayıp, yoldaşlarının tez elden be-

cene ağzına gelmesini mümkün kılardı. Gaziler zafere yol açmak için kılıç kılıca, saç saça, sakal sakala olurlardı. Bu cenk arasında Müslüman ve kâfir kucaklaşırlar biribirlerini yere çalıp bazı azalarını kırarlar hattâ uçuruma yuvarlanırlardı. Gaziler zafer ve yağmaya el uzatınca müdafiler kaçmaya başlar uçurumlar ve kavalık sebebi ile kendi ihtiyarı ile terk-i can ederlerdi. Geri kalan kâfir ise cezasını çeker ve askerin kılıcına çarpardı.

Hikâyeyi kısa keselim. Zaferler kazanmış asker, hangi kaleye ve beceneye ayak bastı ise Allah'ın izni ile fetih mümkün ve kolay oldu. Bu tantana ile sipah-ı zafer penâh bu mamur memleket içinde deniz dalgaları gibi yayılıp zafere ve yağmaya el uzattılar. Yukarıda zikr ettiğimiz servi boylu dilberlerden, her gazi tuzağında beşten, ondan, onbeşten aşağı olmadı.

Otağ-ı hümayûn Trovnik adlı yerde kuruldu. Bir esir getirdiler. Kralın nerede olduğu soruldu. Yayçe kalesinde olduğu kesin olarak bilindikten sonra ferman-ı kaza şöyle cereyan buldu: — Mahmud Paşa Rumeli askeri ile üzerine ılgar ede ve bu gazada kral, henüz gaflet ve gurur içinde iken kalede mahsur oluna.—

Mahmud Paşa Yayçe nahiyesinde Derbav suyu kenarına yetişti. Ve bir dil tuttu.

Haber aldılar ki;

Kral dün ikindi vaktinde kapusu kalkı ile Sokol kalesinden yana gitti. Bu haberin malûm olması üzeri-Sokol kalesine yürüyüş emri verildi.

Kâfir mekân değiştirmek sureti ile, hayli müdafaa tertibi almış ve mukabeleye dahi zemin hazırlamış.

Sonra bir dil daha tutuldu. Bu esirden şu malûmat alındı.

— Kral gece geldi, bize talimat verdi. Çıktı Gülüc kalesi tarafına gitti.

Aynı haber tutulan başka dillerden dahi alınınca, Sokol ile Gülüc arasındaki sarp derbendde meşverete oturdular.

Kralı Yayçe'de muhasara etmek mümkün olmadı. Yarar hile bilen kâfirdir. Bir nice adamı ile dağdan dağa yürümek elinden gelir. Padişahın askerini böyle derbentlere sürmek ve dağ dağ dolaştırmak isabetli bir karar değildir. Varalım Yayçe Kalesini muhasara edelim dediler.

Söz buraya gelince Mahmud Paşa iltifat etmedi. Ferasetle dedi ki;

— Kâfirden haber aldım. Oklanmış avımdır. Bir nice uygunsuzluk ve korkaklık içindedir. Zamanında hücum edip düşmanı mağlûp etmek gerektir.

Bunun üzerine, beyler ve askerler ilk akşamdan göçüp derbende girdiler. Meşaleler yandı. O karanlık gecede dağ ve dere gündüz gibi aydınlık oldu. Sabah namazı derbend ağzında kılınıp, Hazret-i Allah'a çok dualar ve yalvarışlar oldu.

Beyt :

Yüzünü ki yere sürüp eyle talep
Ki verir muradın kişiye Çalap

Gülüc havalisine yerleştiler. Tırhala sancağı beyi Turhan Bey oğlu Ömer Bey daha önceden gözcü olarak

ileriye salınmıştı. Ondan haber alındı ki, kral kalede gafil oturur.

Bunun üzerine, derhal alaylar bağlandı ve kaleden yana yürüyüşe geçildi. Çerhacı ileri at sıçrattı. Fakat arada geçit vermez büyük bir nehir vardı. Ve kâfir nehir üzerindeki tek köprüyü kesmişti. Bu sebepten askerler yüzdürülmek sureti ile karşı yakaya geçirilip kale üzerine varıldı.

Kral ise, padişahın askerlerini henüz ırakta bildiğinden gelenleri akıncı birlikleri sandı. Küçümseyerek kalede oturup şarap kadehleri getirtti. Tahrik etmek maksadı ile dev cüsseli kâfirine on Türk başına bir dolu içirdi. Kendisi de cenk temâşâsı için yüksek bir burç üzerine çıkıp, hazır bulunan kuvvetlerinden atlı ve yaya muhkem alay tertip etti. Etrafını tüfekendaz ve darbzenlerle kapatıp şehir ucunda mevziye soktu ve burcdan seyirci oldu.

Şehir ucunda sıralanan bu kuvvetler, suyu yüzüp karşı yakaya geçen yiğitlere mukabele edince, her taraf tekbir ve Allah Allah sesleri ile doldu. Büyük bir kırışma didişme oldu.

Nazım :

Kılıçlar kedildi ve sındı sünüler
Dolupdurdu meydan kan ile serâser
Kovan arısıydı sanaydın tüfekler
Masum andan oldur ki Allah bekler
Uçar zenberekler çekirge misali
Kime konsa cânından ederdi hâlî

Neticede Allah'ın yardımı ile, henüz Mahmud Paşa gelmeden kâfirin yüzünü döndürüp bir kısmını kırdılar. Geri kalanlar ise can derdine düşüp kale içine dar girdiler. Mahmud Paşa yetişince kale muhasara edildi ve şehrine ateşler atıldı. Rüzgârın yardımı ile kale kısa zamanda zebun olup aman diledi. Kral başını kurtarmak için bütün kalelerini ve hazinelerini vermeği taahhüt edip çıktı. Doğruca dergâh-ı zafer penaha gönderildi.

Mahmud Paşa kralın küçük karındaşının Azuçay adlı kalede saklandığını işitince derhal üzerine yürüyüp muhasara etti. Kaledekiler mukavemete cesaret edemeyip teslim oldular. Kralın kardeşini dahi çıkarıp verdiler.

Böylece şah-ı ebul feth, zaferler kazanıp Yayçe Kalesi üzerine kondu. Kral ve karındaşı tutuldu. Güzellik ve sağlamlıkta benzeri olmayan Yayçe Kalesi padişah memleketlerinden olup onun iradesine teslim edildi.

Muzaffer padişah, kalede bulunan esirleri çıkarıp bazısını beylere bahş etti. Bazılarını da kalede bıraktı.

Bu fetihler ve galibiyetlerden sonra, padişah Mahmud Paşa'yı Hersek üzerine gönderdi ki, o dahi kral nazırı bir memleket beyidir. İlerilere kaçıp denize ulaştı. Şanlı asker, onun dahi ekser kalelerini ve memleketini feth etti. Hersek Beyi daha sonra, oğlunu astane-i devlet hizmetine gönderip af talebinde bulundu. Ve aff-ı şahaneye mazhar oldu. Oğlu dahi devlet kapusunda hizmet görenlerden olup, kâh Anadolu beyi

kâh deniz beyi oldu. Daha sonraki bir, iki yıl içerisinde Hersek'in tamamı Osmanlı toprakları arasına dahil oldu.

Bundan gayri, dar-ül İslâmla Bosna memleketi arasında Kovacoğlu ve Pavlioğlu adlı meşhur, iki kâfir beyceğizi vardı. İkisi de ayrı ayrı beylik edip fitne ve huzursuzluğa meydan verirlerdi. Bu kâfirler dahi bendegân-ı devlet tarafından tutulup devlet-i âliye teslim edildiler. Kaleleri ve memleketleri tamamen alınıp İslâm memleketleri arasına dahil oldu.

Hasılı bu mübarek seferde dört vilâyet feth edilip sancak beyi ve kadılar tayin olundu. Madenleri ve tuz ocakları üzerine eminler vazifelendirilerek reâya üzerine cizye-i şer'i konuldu. Bu feth-i mübinle bol ganimet elde edildi. Sultan, beylerine ve askerine ihsanlarda bulunup devletinin merkezi İstanbul'a döndü.

KARAMAN OĞLU İBRAHİM BEY'İN VEFATI HABERİNİN ULAŞMASI

Padişah Fatih Sultan Mehmed Han'ın, yukarıda zikr ettiğimiz gaza sonrası İstanbul'a avdetinde Karaman ülkesi beyi İbrahim Bey'in ölüm haberi İstanbul'a yetişti.

Yerine, Akkoyunlu devleti beyi Uzun Hasan Beyin yardımı ile Ulu Oğlu İshak Bey Karaman ülkesine melik oldu. Bu durum karşısında, ağabeyinin devletin başına geçmesini istemeyen ikinci oğlu Pir Ahmed Bey Karaman eşrafı ile anlaştı. Fakat ağasının hışmından korkup Kahire devletine iltica etmek mecburiyetinde kaldı.

Pir Ahmed Bey, daha sonra Devlet-i Âlî Osman'a müracaatla Karaman tahtına çıkması hususunda kendisine yardım edilmesi talebinde bulundu. Bu sebepten padişah Antalya sancağı beyi Köse Hamza Beyi Pir Ahmed Beyle Karaman vilâyetine gönderdi.

İshak Bey ise kendisinde, Hamza Bey ve Ahmed'e karşı koyacak mukavemete takat bulamayıp, oğlunu ve ehl-i ıyâlini Silifke Kalesinde koyup Uzun Hasan Bey'e sığındı. Böylece Pir Ahmed Bey Karaman'a Bey oldu. Ve kendisine yapılan bu yardımların şükrü için, bazı vilâyetlerini padişah hazretlerinin eşiğine peşkeş çek-

ti. Hamza Bey ise gayretinin mükâfatını gördü, gelip etek öpme şerefine ve bazı ihsan-ı padişahi'ye nâil oldu. Bu vak'a bindörtyüz altmışüç senesinde cereyan etti.

KÂFİRLERİN İTTİFAK EDİP BOSNA VE HERSEK'E HÜCUMU

Demiştik ki, âlemlerin sultanı Fatih Sultan Mehmed Han, bindörtyüz altmışüç yılında Bosna ve Hersek'te fetihler yapıp İstanbul'a döndü. Hemen arkasından haber yetişti ki, Venedik kâfiri Mora'ya, Engürüs kâfiri de Bosna'ya hücum etti. Bu ikisinin ittifakına Arnavut prensinin dahi iştirâki varmış.

Mora memleketinde olan ehl-i İslâm, kendilerini kâfir zulmünden korumak için, kalelere girip adada mahsur olup kaldılar. Bir taraftan da kalabalık Macar kuvvetleri Bosna üzerine yürüyüp Yayçe Kalesi muhasarasına niyet etti. Arnavud taifesi de yağı olup yer yer fesat hareketine girişti.

Engürüs kralı, Bosna üzerine hücum etmekle kalmamış, vaktini dahi gayet iyi ayar edip, Türk ordusunun uzaklardan derlenip toplanacağını hesaplayarak kış mevsimini kendisine müsait görmüş ve Fatih'in, İstanbul'a dönüşünden üç ay sonra Bosna'ya yürümüş, merkezi Yayçe şehrini kuşatıp, kale beyi ile Osmanlı askerini zafer alâmeti olarak teşhir etmişti. Bu durum Fatih'in gururuna çok dokundu.

Kâfirlerin bu taarruzlarına hemen cevap vermek isteyen padişah vezirlerini ve beylerini toplayıp meşveret etti.

— Bosna kalelerinin metâneti ve içindeki askerin gücü yerindedir. Mevsimin kış olması sebebi ile derhal yardıma koşmak güçtür. Onlar kendilerini müdâfaaya muktedirler. Ama Mora memleketi ise hayli zamandır İslâm nuru ile münevverdir. Tekrar, küfrün karanlığına düşmesi katiyen câiz değildir. Ayrıca içinde kapanıp kalmış ehl-i İslâmın, haline tezelden yardım yetiştirmek üzerime vaciptir. Onların ve memleketin halâsı için Bosna ve Arnavutluk uçlarında bulunan beylerim imdada koşalar. Diye ferman buyurduktan sonra Mahmud Paşa'yı Rumeli askeri ve akıncısı ile Mora tarafındaki düşmanın üzerine saldı.

Bu tedbirleri aldıktan sonra, kendisi dahi kapusu halkı ile ve Yeniçerileri ile, mahsur kale ve memleket imdadına koştu. Düşman eline geçmiş olan kaleleri birer birer muhasara etti. Kerme Kalesine kâfi miktarda bakıcı koyup Kortoş Kalesi üzerine düştü.

Çok sarp bir yerde bulunan kaleyi muhasara etti. Sarplığı sebebi ile kale menziline çok top çıkarmak pek kolay olmadı. Bu işte sanat-ı cereskalden istifade edildi. Mevkiine güvenilerek kale duvarları çok zayıf yapılmıştı. Kısa zamanda surlar, âdeta virâne bir evin duvarlarına çevrildi. Düşman çok kötü bir duruma düşürüldü. İslâm kuvvetlerinden aman dilemesi pek yakın kaldı.

Bu esnada ise Elvan Bey ve oğlu Sinan Bey —ki Mora sancağı onun idaresine tevcih edilmiştir— kâfirin ani hücumu karşısında kalede mahsur kalmış olmasına rağmen büyük yiğitlikler ve mertlikler göstermekteydi.

Bu yiğit akıncı beyi kalenin sağlamlığından ümidini kesmiş, şehadet mertebesine yükselmek zamanının geldiğini hissetmeğe başlamıştı. Onlar için iki şey vardı.

Birincisi, kalede düşmanı beklemek ve içeride vuruşa vuruşa ölmek.

İkincisi ise, kaleden ani bir çıkış yapıp düşman üzerine taarruz etmekti.

Elvan Bey ve askerleri bunlardan ikincisini tercih ettiler. Tayin edilen bir gecede kelleyi koltuğa alıp, altmış yiğitle beraber, kâfirin bilmediği veya önem vermediği uğru kapısından pür silâh dışarı çıktılar. Sessizce kâfirin karargâhına yaklaşıp uykuda iken bastırdılar.

— Haydi yiğitlerim; bire, koman, urun, kaçırmayın ha haykırdısından kâfir kıyamet koptu sandı.

Bu şaşkınlık içerisinde biri biri üzerine basıp, kaçmaya başladılar. Ekserisine yardan aşağı uçmak kapısı açıldı. Kimisi de kılıç altında can verdi.

Düşmanın bu kadar kısa zamanda yılmasına onlar dahi şaştılar. Toplarına el koyup Kerme tarafına yürüdüler. Öğrendiler ki, o tarafta da İslâm askeri muzaffer olmuş, onlara dahil oldular ve birlikte düşman üzerine yürüdüler. Kâfir kaçıp canını denize zor attı. Büyük gemilere binip denize açıldılar ve canlarının kurtulduğuna şükür ettiler.

Bu kâfirler öyle rezil ve adi insanlardır ki —gemiye giremeyen bazıları esvaplarını ve silâhlarını döküp— halkın arasına dağıldılar.

Mahmud Paşa'ya düşmanın kaçtığı malûm oldu. O da düşmandan öcünü tamamen almak ve kalleşliğin

cezasını sonuna kadar ödetmek için, gece yatmayıp üzerlerine ılgar etti. Ayrıca, durumu bildirmek üzere asitane-i devlet'e bir ulak havale etti. Çünkü durumu mektupla arz etmeğe vakit müsaid değildi.

Gönderilen ulak dönüşünde haberi nasıl ulaştırdığını şöyle beyan etti.

— Hiçbir yerde konaklamadan, hiç uyumadan ordu-yu hümayuna yetiştim. Vezir, İshak Paşa idi. Ona ulaştım. Beni padişahın huzuruna yetiştirdiler. Vak'a takrir olundu. Bu haberin verdiği çoşkunluk ve sevinçle ordu cennet'e döndü. İslâm'ın galebesinin müjdesini verdiğim için, Padişahın ihsanına ve ehl-i devletin ikramına nail olup, o kadar çok nakde sahip oldum ki, bundan sonra yoksulluğa tövbe ettim. Ama pirlikte tövbe gafletine düşmedim.

Böylece düşman istilâsı altında mahzun ve mahsur kalan ehl-i İslâm gamdan âzad oldular.

İKİNCİ BOSNA SEFERİ

VE MİDİLLİ'YE YARDIM

Bu esnada duyuldu ki, Engürüs kralı Bosna üzerine yürüyüp Yayçe'yi muhasara etmiş. Yayçe Kalesinin dizdârı ve voyvodası kendilerine emânet edilen daireden dışarı çıkıp, kaleyi Engürüs'e cenksiz ve cidalsiz terketmişler.

Halbuki Bosna memleketi devletin taht-ı tasarrufunda idi. Bu kale ve memleket İstanbul nezdinde muteber olduğundan, kâfir eline düşmesi ile vacip oldu

ki, zafer alayları tertip edip imdadına tez koşmak gerektir.

Devlet bu seferin tedariki ile meşgul olurken, diğer yanda kâfir hücum ettiği Mora'da zafer bulamamış, muradı sönmüş ve ümitsizliğe düşmüştü. Fakat buradaki muvaffakiyetsizliğini, Midilli Adasında kazanacağını zannettiği zaferlerle kapatmak sevdası ile, Midilli Kalesi üzerine büyük gemiler gönderip muhasara etti.

Fakat, kaledekiler kendilerini şiddetle müdaafa edip, düşmanı sur dışında hayli beklettiler ki— kâfir içeri girip çok kimsenin başını uçurmadan— padişah imdada yetişsin.

Hal böyle olunca, Midilli'ye saldıran kâfirin def'i ve kırılması mühim görülüp Bosna üzerine göçmek emri tehir edildi.

Vazife yine vezirlerin en ulusu ve medar-ı iftiharı, şanı büyük Mahmud Paşa'ya tevcih olundu.

— Düşman def'i için, donanma tertip edip Midilli üzerine yürüdü.

Padişahın emri üzerine, Gelibolu'ya varıp oniki gün içinde ihtimamla bir donanma tertib ve techiz etti. Kuvvetinin azâmeti haberinden kale üzerindeki kâfir bunca galebesine, rağmen, adeta korkudan ürperdi.

Mahmud Paşa düşman üzerine hücum etti. Kâfir muradının aksine başını kurtarmak sevdasına düştü ve kaleyi koyup kaçtı. Mahmud Paşa kale üzerine gelince cenk edecek düşmanı göremedi. Diledi ki takip

ede. Fakat, beylerin ve kumandanların itirazı ile kâfir ardınca takibi lüzumsuz buldu.

Kalenin erzak ve cephanesini kayırıp, yıkığını yapıp sağlamlaştırdı. Böylece, kale bedenlerinde açılan rahneler üç - dört gün içinde kapatıldı. Daha sonra muzafferen, varıp Edirne'de asitane-i devlete yüz sürdü.

Edirne'de ancak üç gün kalabildi. Şehre avdetinin dördüncü günü rebi-ül-evvel ayının onikisinde perşembe günü, güneşin yeryüzünü münevver etmeğe başladığında yani şafak vaktinde sultan ile birlikte, tabl ve kös ve nay sesleri arasında Bosna tarafına at sıçrattı.

Sultan mükemmel sistem ve prensipler dahilinde, büyük bir cihangir tavrı ile menzil menzil yürüyüp kazayı âsumâni gibi Yayçe Kalesi üzerine kondu. Kale zaferler öncüsü askerin, yaptığı dairenin merkezi oldu. Yani her taraftan muhasara edildi. Üstadlar ve topçular hazır oldu. Her bir güllesi ile Kaf dağını yüz parça eden toplar, büyük gürültülerle etrafa ateşler saldı. Yer yer metrisler çatılıp kale bir güzel döğüldü.

Küffar, bütün bu hücum ve darbelere rağmen, kalenin mekân ve metâneti sebebi ile mukavemette inat ve ısrar etti. Kale tekrar dövüldü, hattâ yerle bir edildi. Fakat yine teslim olmadı.

Kale üzerine yeni bir yürüyüşe geçilmesine karar verilmişti ki, Ümera ve ayân söz alıp;

— Padişahın kuvvetine nisbet bu kalenin fethi kolaydır. Ama kale bir hafta daha dövülmeli— dediler.

Padişahın askeri arslanlar gibi çarpıştı. Hattâ, kalenin burçlarına kadar çıkan askerleri görmek müm-

kün oldu. Bunlardan bir tanesi kale burcundan düşman bayrağını indirmek istemiş ve kendisine müdahale eden hasmı ile yaptığı mücadelede sur üzerinden düşerek ölmüş ve beraberinde hasmını dahi götürmüştür.

Fatih Sultan Mehmed, beylerin bu sözlerine iltifat etmeyerek, —Allahın izni ile kaleyi almak mümkündür. Fakat kâfirin sizin bilmediğiniz hilesi ve harekâtı vardır. Kâfiri kendi hilesi ile mağlûp etmek arzumdur. Şu anda maksadımız hasıl olmuştur ve münâfıklar kendi hileleri ile tuzaklarına doğru yürümektedirler. Ayrıca, kale muhasarasında bulunan askerimin dahi, düşman üzerine yürümek, burada beklemekten evlâdır diye şikâyette bulunduğu malûmumdur—. Diye cevap verdi.

Sultanın bu kararı vermesine sebep olan olay; Engürüs kralının, kuvvetli bir ordu ile imdada geldiğini ve Türk ordusunun gerisinde kalan geçitleri tutmak istediğini öğrenmesidir.

Bunun üzerine, surları yer yer yıkılmış Yayçe üzerinde daha fazla durmayı uygun bulmadı. Kale muhasarasını Minnetoğlu Mehmed Bey'e bıraktı.

Kendisi ise, düşmanın tutması ihtimali olan geçitleri cebri yürüyüşle birer birer geçti. Bu vaziyet karşısında, Osmanlı ordusunu yorgun ve sıkışık durumda yakalayamayacağını anlayan kral, padişahla karşılaşmayı göze alamayarak İzvornik Kalesini kuşatmaya karar verdi. Kralın gayelerinden birisi de, Fatih'i kendi üzerine çekerek Yayçe'yi muhasaradan kurtarmaktı.

Fatih Sultan, Yayçe muhasarasından vazgeçmediği gibi kralın İzvornik'i muhasara edeceğini hissederek,

ihaloğlu İskender Bey'e beşyüz yarar yoldaş koşup
leye yardımcı göndermek sureti ile garnizonu tak-
/e ettirdi. Daha sonra kendisi saadetle Sofya şehri-
çıkıp Macarların Bosna'da giriştikleri harekâtı dik-
tle takibe koyuldu.

DÜŞMANIN İZVORNİK'İ MUHASARA ETMESİ, MAHMUD PAŞA'NIN İMDADA GİDİŞİ VE PADİŞAHIN SOFYA'DA İKAMETİ

Kışın çok şiddetli geçmesine ve Mihaloğlu İsken-
:r Bey'in takviyesine rağmen kral İzvornik Kalesini
uhasara etti. Kalenin böylesine kalabalık bir ordu
rafından yapılan muhasaraya uzun müddet dayana-
ayacağını bilen Fatih, Rumeli askerini Mahmud Pa-
'ya namzet edip, kale üzerine imdada gönderdi. Kâ-
toplar kurmuş, azim ateşler açmış ve kaleyi zebun
mişti.

Mahmud Paşa İzvornik'e yetişmeye çalışırken, ka-
dekiler müdafaaya devam ediyor ve kalabalık düş-
an ordusuna karşı cesaretle dayanıyorlardı. Lâkin
ı müdafaanın uzun müddet devamı imkânsız ve eğer
ahmud Paşa vaktinde yetişemezse kalenin düşmesi
le mukadderdi.

Paşa bunu gayet iyi bildiği halde ilerleyemiyor,
azinin sarplığı ve kışın çok şiddetli geçmesi onun
ırekâtını yavaşlatıyordu. Bu şartlar altında Mahmud
ışa, fevkalâde bir gayret göstererek kaleye üç günlük
r mesafeye kadar yaklaşabildi.

Bu bölge ise geçit vermez dağ ve derelerden teşekkül etmiş olup yalnız bir geçidi vardır ki, üstü becene dağ, altı ise derin uçurumlar ve iki ademin yanyana geçmesi mümkün değildir. Ayrıca kısığın öte yakasında, kâfir her bir mevkiye toplar kurdurmuş ve o bölge halkını kendisine taraftar edinmişti. Onlar da derbendi tutmuşlar ve kâfir hesabına kuş uçurmazlardı.

Durum, bu ahvalde olunca müşavereye ihtiyaç göründü. Rumeli beylerinden Nasuh Bey ve Yanya Sancağı beyi Develûoğlu Umur Bey, İshakbeyoğlu İsa Bey ve Mihaloğlu Ali Bey ve nice beyler toplanıp müşavere ettiler. Beylerin hepsi o bölgeyi gayet iyi tanırlardı. Padişah askerinin bu bölgeden geçirilmesini uygun görmediler ve başka yoldan gidilirse de kaleye çok uzak düşeriz, düşmanın zararının dokunması ihtimali görünür dediler.

Bu müşkül durumdan akl-ı selim ile sıyrıldılar. Kaleye, bir müddet daha dayanmaları gerektiği haberini ulaştırmak için Mortolos kâfirlerinden haberciler gönderdiler. Bu işin görülmesi için de onlara para ve tımarlar vaâd ettiler. Kimseye görünmeden ormanları ve cenk mahallini aşıp, kale dibine varıp, avaz edip çağıralar ve diyeler ki;

— Üç güne kadar ne zahmet çekerseniz çekin. Yalnız muhkem durun, Mahmud Paşa çok yakındadır. Tez imdadınıza yetişecektir—.

Beyt :

Yanma ciğer bu derd ile feryâd-res gelir
Olma gönül firâk ile İsî-nefes gelir (53).

Martolosların verdiği bu haber, kale muhasarasında bulunan mel'unun kulağına yetişti ve ona şaşkınlık verdi. Kale erenleri ise aldıkları bu güzel haberin sevinci ile Gülbank çalıp, Allah Allah deyip şenlik yapmaya başladılar.

Şiddetli kış ve kale müdafilerinin amansız ateşi dolayısile çok zahmet çeken kral ve askerleri bu sıkıntı arasında, bir de yeni Türk kuvvetleri ile karşılaşacağını düşünerek endişeye kapıldılar. Haberin doğru olup olmadığını anlamak için de etrafa gözdüler çıkarmayı ihmal etmediler ve bu arada kaleye bir daha hücum ettiler. Fakat tekmil kuvvet ve kudretlerini kullanarak geliştirdikleri bu hücumları dahi, İslâm askerinin kahramanca çarpışması neticesinde başarısızlığa uğradı.

Bu başrısızlıkları üzerine, askerin yılgınlığını ve ızdırabını gören kumandanlar, krala haber verdiler ve dediler ki;

— Eğer haber doğru ise, Türk askerleri üç günlük yoldaysalar, onlara mukavemet etmek imkânsızdır, başımızı kurtarmanın çaresine bakmalıyız. Haber yalan olsa bile, asker yorgun ve kale muharebesinden zebundur. Bundan böyle durmak fayda vermez—.

Kral demiş ki;

— Evet vaziyet böyledir. Fakat arzum yarın kale üzerine bir yürüyüş daha yapmaktır. Eğer şehri teslim alırsak ne alâ, alamazsak geri çekilmek mümkündür.

Böylece bir yüryüşe daha geçti, fakat muradı hasıl olmadı.

Mahmud Paşa'ya gelince :

İzvornik Kalesine martoloslarla haber ulaştırmakla beraber, işi ağırdan almayarak, akıncı kumandanlarından Mihaloğlu Ali Bey kumandasında bir miktar akıncı kuvvetini önden göndermişti. Düşmanın gözcüleri bunları Mahmud Paşa'nın esas kuvvetleri zannederek krala bildirdiler. Bunun üzerine son bir hücuma hazırlanan koca Engürüs ordusu düzensiz bir şekilde çekilmeye başladı.

Hasılı kâfir bunaldı. Durmayıp toplarını ve arabalarını, yaralı ve hasta adamlarını bırakrak canını kurtarmaya razı olup kaçtı.

Düşmanın, topunu, tüfeğini bırakarak çekildiğini gören Mihaloğlu Ali Bey emrindeki akıncı birlikleri ile düşman üzerine hücuma geçti. Kalede bulunan erlerden bir kısmı da kaçan kâfirin peşinden koştular.

Durum böyle olunca derhal paşaya haber gönderildi. O dahi kısa yoldan cebri yürüyüşle ilerleyerek, üç günlük yolu bir gecede katedip, Mihaloğlu'nun hücuma geçmesinden kısa bir süre sonra İzvornik önüne geldi. Düşman kuvvetleri Sava suyuna kadar kovalandı. Hazır gemiler bulunmadığı için İslâm askeri kolaylıkla karşıya geçip düşmanı takip edemedi. Ama bazı yiğit erler at yüzdürmek ve davar derisinden sallar yapmak sureti ile suyu aşıp kâfirin ardından yetişti.

Kâfirin bir çoğu kırıldı bir o kadarı da diri tutuldu... Ekserisi de can kurtarmak sevdası ile izdiham yaratıp suya gark oldu. Aslında suyu geçmeğe çalıştıkları yer, gayet çamurlu ve batak bir mahal olup, arabaları, silâhları ve cephaneleri ile beraber batıp kaldılar.

Böylece geride bıraktıkları silâh ve malzeme döküntüsünden nice arabalar dolduruldu ki hesaba sığmaz. Toplar ve silâhlar kaleye konuldu ve İzvornik'in silâhı ve cephanesi temin edildi. İhtiyaç olan azık dahi ısmarlanmış, fakat henüz kaleye gelmemişti.

Bu sebeple sayısız merdanelikler etmiş Mihaloğlu İskender Bey'i kalede koyup, kendisine azuğu zapt ve defter edip dizdara teslim etmesini emreyledi.

Mihaloğlu İskender Bey bu emri yerine getirdikten sonra, paşanın ardınca yürüdü. Hava gayet soğuk olup kışın en şiddetli günleri yaşanıyordu. Şöyle ki :

Beyt :

Şarabın cür'asın atsan havaya
Burudetten akik olup inerdi

Mahmud Paşa, Sofya'ya varıp padişahın iltifatına ve ihsanına mazhar oldu. O kış, Edirne'de av ve eğlence ile vakit geçirildi. Çünkü kâfirden intikam alındı ve iştilâ ettiği topraklar tekrar İslâm ülkesine katılmış oldu.

ARNAVUT VİLAYETİNE AKIN VE İLBASAN KALESİNİN İNŞA EDİLMESİ

Fatih Sultan Mehmed bindörtyüz altmışüç senesinde Balkanlara, Bosna üzerine bir sefere çıkmıştı. Türklerin Adriyatik'e doğru ilerlemesi Venediklileri fazla endişelendirdiğinden, Engürüsle yaptıkları itifaka Arnavutu da sokmaya çalıştılar. Altmışüç yılında yapılan bu itifak neticesinde Arnavutlar, Osmanlı devleti ile yapmış olduğu anlaşmayı bozup karşı safa geçtiler. Bunlar bindörtyüz altmışdört yazında Osmanlı devletine karşı, tecavüze başladılar.

Bunun üzerine Fatih Sultan Mehmed, Balaban Paşa'yı Arnavutluk üzerine gönderdi. Paşa, ilk zamanlarda düşman kuvvetlerini birkaç defa mağlûp etmesine rağmen bindörtyüz altmışbeş yazında yaptığı savaşta mağlûp oldu. Yanında bulunan Osmanlı kumandanlarından Yakup Paşa öldürüldü.

Arnavutların devamlı olarak sulhu bozmaları ve dağlık arazide Türkleri uğraştırmaları sultanı kızdırdı ve gazabının artmasına sebep oldu. Huzursuzluk yarattı. Olayların akabinde sabrı taşan Fatih Sultan Mehmed;

— Arnavud iline gazamız vardır—. Diye ferman çıkarınca, her gazi bir hoş sefa ile kılıç kuşandı. Asker

Edirne'den hareket edip, Manastır şehrinde ordugâh kurdu. Her taraftan, nice gazalara girmiş ve zaferler kazanmış gaziler gelip ulu ırmakların denize dökülmesi gibi ordu-yu hümayuna dahil oldular.

Beyt :

Şol alpler ki her biri binerdir
Bahadırlığa her biri bin erdir.

Bu ihtişamlı yürüyüş karşısında, kâfir korkup sarp dağlara ve becenelere çıkıp saklandı. Kendilerini müdafaa için derbendleri tutup gayret sarfedip şekavette inad üzere ısrar gösterdiler.

Ama, sultanın askeri gaza sevabı ve ganimet ümidi ile, azm içinde ülkeye ayak bastı. Dağlar ve derin vadiler onlara düz sahalar gibi göründü. Her beceneyi aştılar. Allah'ın yardımı ile çok kasaba ve köy feth edip sayısız ganimete kondular. Geçtikleri her yeri yağmaladılar.

Kâfir bu güne kadar, müslümanlara çok zarar vermişti. Bu sebepten çok sert davranıldı. Güzel kızlardan ve gürbüz oğlanlardan esirler alındı.

Beyt :

Şu huriler ki çadırda görenler
Bedihi hükm ederdi kim cinândır
Koyup koynuma yattıkta göreydin
Sanaydın bir bedende iki cândır
Şol oğlanlar ki andan ileri hüsn
Olur derlerse vallah yalandır.

Bu güzel mahbubların yüzüne bakan hayran olurdu. Herbirini üçer dörder yüz akçeye verirlerdi. Ayrıca gayet besili sığırlar dörder beşer akçe olup koçlar ikişer akçeye alınırdı. Her çadır ve her meydan mal ve ganimetle doldu taştı.

Ayrıca kâfir askerinden bir hayli de esir alınmıştı. Bunlar her menzilde zincirlere vurulup, padişahın huzuruna getirildiler. O canlarına susamış aman kabul etmezler kılıç yasasına tabi tutuldular ve şark şark kırıldılar. Her menzilde kırılan, toplam kâfir sayısı yedibini buldu.

Bu olayların akabinde tedbir-i takdir şöyle vaki oldu.

Yund ovasındaki memleket, Arnavutluğun göbeğidir. Ve hakimiyetin devamı için burada bir sağlam kale gerektir denildi. Hemen hazırlıklara girişilip kale bina edilmesine başlanıldı.

Ve kısa zamanda kale inşası tamamlandı.

Beyt :

Hisarı kim bulutlardan seçilmez,
Ki burcu ebr emi yahut beden mi

Kalenin mevkii, sarp dağlar ve derbendlerle çevrili olup herhangi bir hücuma ve muhasaraya karşı gayet metindir. Havası hoş, çevresi ise mamur ve münbit arazidir. Bu sebepten her yerden, ehl-i İslâmdan gelip yurt ve mesken tutup yerleşenler çok oldu.

Böylece haline münasip olarak da adını İlbasan koydular. Namlı muhafızlar ve dizdar tayin edildi. Er-

zak ve mühimmatı konuldu. Ohri sancağına bağlanarak sancak beyine ısmarlandı.

Arnavutlar şimdiye kadar, Osmanlıya hayli zarar vermiş olduklarından Arnavutluğa yapılan bu seferde oldukça şiddetli davranıldı. Devamlı akınlarla asiler yıldırılmak istendi ve dağlarda bile takip ettirilip sindirme siyaseti uygulandı.

ARNAVUTLUĞA YAPILAN İKİNCİ SEFER

Beyt :

Dedim dildare kim nice bu cevrin
Dedi bununla kor muyum seni ben
Dedim kim bundan artık neyliyesin
Dedi canın alurum kal kuru ten.

Arnavut memleketi görenlerce malûmdur ki, gayet sarp ve çetin dağlarla doludur. Görmeyenlere anlatmak zordur. Fakat İskender-i Zülkarneynin memlekete sarplığı dolayısı ile giremediğini kitapların yazdığını bildirirsek anlatmak istediklerimize tercüman olmuş oluruz. (54).

Sultanı Ebul Feth, Arnavut memleketine girmiş, kâfiri sindirmiş hattâ göbeğinde bir kale dahi inşa ettirmişti. Ama ikinci kerre Arnavutluk üzerine sefere sebep bu oldu ki; Arnavut taifesi isyan ve inat üzere yaratılmıştır.

Bu hınzırlar, padişahın kılıcının tepelerinde dolandığı anlarda itâat ve bağlılık göstermişler sonra İs-

kender hainin başbuğluğu ile birleşip fesada ihtiyar ettiler.

Yer yer bölükler tertip edip başlarında İskender olmak üzere, Türklerin kuvvetlerinin karargâhı ve barınağı olan İlbasan Kalesi üzerine yürümeğe kasd ettiler.

Kale, muhasara edilmiş olmakla beraber, müdafilerin gayretleri ve muhkemliği sebebi ile kâfir yüzünden, kaleye halel gelmedi. Hattâ sancak beyinin imdada gelmesi ile düşmanın perişan edilip tez vakitte def'i mümkündü.

Ama buyuruldu ki, hamiyet-i namus-u padişahî muktezasınca kale üzerine gidilmeye...

Çünkü padişah gazaba gelmiş ve Arnavutluk üzerine tekrar sefere çıkmaya karar vermiştir.

İskender Bey Fatih Sultan Mehmed'in, bir ordu ile Arnavutluk üzerine sefere çıktığını öğrenince, İlbasan Kalesindeki muhasarayı derhal kaldırdı. Fakat bu hareketi padişahı kararından döndürmedi.

Filibe şehrinde kışlanıldı. Kış gayet yavuz bir kıştı. Ama herkesin maneviyatı düzgün olup, günler yeme ve içme ile geçiriliyor Arnavut güzellerinin hayali ile sohbete devam ediliyordu.

Beyt :

Seninle gel beri ey dil bu hali hoş görelim.
El ergürince visâle hayali hoş görelim

Bindörtyüz altmışyedi baharında, yeryüzü çemen ve çiçekle bezendi. Her taraf tarif edilmez bir güzelliğe büründü. Bu güzelliğe nisbet sultanın ordusu, çeşitli

silâh ve harp malzemesi ile mücehhez olarak, istikbalde vuku bulacak gaza ve zaferler için ihtişamla hareket etti.

Beyt :

Yolunu pak etmeğe seyrettiğin ol şehrin
Ebr seka oldu ve bad-ı saba cârûb-keş (55)

Bu defa Belgrat tarafından girilmesi kararlaştırıldı. Her taraftan yardımcı kuvvetler gelip ordu-yu hümayuna dahil oldular. Coşkun ırmaklar gibi Arnavut vilayetine aktılar. Bir sel ki, Nuh tufanına benzeyip Arnavut ilini garka verdi.

Sultanın bu ikinci seferinde, en çetin savaş Bezurşek adı verilen dar bir boğazda cereyan etti. Bu Bezurşek vadisine bu güne kadar hiçbir gazi ayağı basmamıştı. İki tarafı havada yüce bir dağ olup deresi ise gayet derindir. Derenin içi de gayet muhkem giyimli ve silâhlı kâfir askeri ile doludur.

Kefere, sultanın askerini boğazdan geçirmemek azminde olduğu için yapılan teklifleri red edip inadda ısrar etti.

Bunların cezalarını artık şiddetle vermek caiz olduğundan, bir taraftan Anadolu askerini bir taraftan da Rumeli sipahisini yürütmek sureti ile hücuma geçildi.

Kâfir, kendisini gayet iyi müdâfaa etmesine rağmen, akibetinin kötü olacağını anlamış ve her türlü çareye başvuruyordu. Bir gün sabahtan akşama kadar

dövüşüldü. Her iki taraf da büyük zayiat verdi. Bu günün gecesi düşman karanlıktan istifade, aniden Anadolu askerinin üzerine sökün etti. Fakat askerin tedbirli davranması neticesinde perişan oldular. Gaziler kefereyi bir güzel ele alıp şol kadar kırdılar ki hesaba sığmaz.

Düşmanın birçok oğlanları, kızları ve avratları esir alındı. Bunlardan başka daha nice dağlar beceneler geçilip hepsi şanlı Türk askerinin önünde boyun eğdi. Böylece Arnavut memleketinin tamamı ele geçmiş oldu. Esir alınan sayısız kâfir askerleri zincirlere vurulup, sultanın önüne çıkarıldı. Ve bu defa kâfire hiç acınmadı. Hemen hepsi kılıca tabi olup kırıldı. Tekrar kafa tutacak esaslı bir kuvvet bırakılmadı.

Kılıçtan kurtulanlar ise, padişahın affına mazhar olup cizye-i şer'i ve rüsûm-u örfi ödemeğe memur oldular. Fatih Sultan Mehmed, Frenke bağlanmış olan İskenderiye Kalesi üzerine Mahmud Paşayı akın etmeğe gönderdi. O da varıp şehrini alarak yağmaladı ve ateşe verdi. Geçit vermez suları, yüzdürmek sureti ile aşıp her tarafa akın saldı. Daha sonra gelip padişahın eteğini öptü ve onun iltifatına ve ihsanına mazhar oldu.

İskender Bey kaçtı. Başını zor kurtardı. İlbasan Kalesinin etrafındaki sarp dağlarda sakin olan kefere yerlerine elveda deyip kale ovasına indiler. Köyler ve mezralar kurulup dar-ül-aman oldu. Arnavut vilâyetinin tamamı zapt olunup sancak beyine havale edildi. Bu işlerin tamamlanmasından sonra sultan, saadetle İstanbul'a geldi.

PADİŞAHIN KARAMAN'A SEFERİ VE PİR AHMED'İ KARAMANDAN ÇIKARMASI

Rumeli tarafındaki devlet ve din düşmanları kahr edilmiş, intikam alınmış zarar yollarına kılıçtan sedler çekilmişti.

Fatih Sultan Mehmed, İslâmı korumak ve onu yükseltmek gayesi ile, doğudaki İslâm ülkeleri arasında birlik ve beraberlik temin etmek için harekete geçti. Mısır üzerine yürüyüp onu kendi taht-ı tasarufuna almak istedi.

Bu sebeple Karaman oğlu Pir Ahmed'e haber gönderip, Osmanlı devletinin düşman üzerine sefer tertip eylediğini, kendisinin dahi asker tertip edip sefer hazırlığı ile ordu-yu hümayuna dahil olmasını emr etti.

Bu niyetle ki Karamanoğlu Pir Ahmed'e gönderilen emirde, onun daha önce Fatih'e verdiği ahidnâmede sabit olan hususlardan bahsedilip, derhal gelip muzaffer askere kılavuzluk etmesi isteniyordu.

Bunun gibi emirler, Anadoludaki sair beyliklere de gönderildi. Emsalî emir üzerine her tarafın askeri toplanıp geldi.

Ordu-yu hümayun Afyonkarahisar'da konakladı ve şehre saltanat saldı. Bu esnada Karaman iline, Pir Ahmed'e bu emri götüren elçi geldi.

— Pir Ahmed, ahdini bozdu. Gelmiyor. Diye haber verdi.

Pir Ahmed'in hal ve tavrı gözden geçirilince gelmeyiş sebepleri ortaya döküldü. Padişahın gazabı heyecan buldu ve buyurdu ki :

— Önce Karaman memleketi zapt edilip, Pir Ahmed tard edile. Ve bunu Mısır ve Şam fetihleri takip ede...

Padişahın kuvvetleri Karaman üzerine yürüyünce Pir Ahmed karşı koyamayacağını anlayıp kaçtı. Başını alıp Karataş sarpına sığındı.

Padişah-ı Muzaffer, Kevele Kalesini alıp zapt etti. Ayrıca Karaman Beyliğinin tahtı olan Konya'yı ve Lârende'yi ve sair kaleleri alıp memleketin tamamını zaptetti. Eyaletin başına şehzadesi Mustafa'yı tayin edip kendisi saadetle İstanbul'a avdet etti.

Karaman'dan çıkıp, Afyonkarahisar'a geldiğinde Mahmud Paşa'ya kara haber ulaştı ki;

— Azl ettim, kapuma gelmesin.

Azline sebep de şudur. (56).

Müşavere esnasında Sultan, Mahmud Paşa'ya Pir Ahmed ahde vefa edip gelir mi?. Diye sorduğunda, Mahmud Paşa elbette gelecektir diye cevap verirdi.

Fakat Pir Ahmed mel'unu ahde vefa etmeyip baş çekti gelmedi. Onun bu şekâveti diğer saadet ehline dahi ihtilâl saldı. Bu hâdise bindörtyüz altmışaltı senesinde vuku buldu. Muzaffer sultan İstanbul'a avdet edip ayş-ü nuş ile meşgul oldu. Karaman elinde bıraktığı kuvvetler, geriye kalan asilerden ne buldularsa kırdılar.

AĞRİBOZ KALESİNİN VE ADASININ FETHİ

Bindörtyüz yetmiş senesi baharında, Fatih Sultan Mehmed, Ağriboz Kalesi fethi hazırlıklarına girişip, askerin toplanması için her tarafa hükümler gönderdi. Ve ulu bir donanma vücuda getirdi.

Eski sadrazam, Mahmud Paşa, Gelibolu sancağına baktığı gibi, gayet akıllı ve bilgili bir deniz beyi ve kapudan idi. Onun kendi fikri ve irşadı ile bir donanma tertip edildi ki, Gazi Umur Bey ruhundan aferin sedası yükselmiş olsa gerektir. (57).

Ordu-yu hümayun karadan, donanma da denizden, Ağriboz Kalesi üzerine yürüdü.

Bu Ağriboz Adası, Mora vilâyeti ile Osmanlı ülkesi arasındadır. Nice kaleleri ve köyleri vardır. Her tarafı denizlerle çevrilmiş olup, dar-ül İslâm tarafında batı kısmı biraz daralmıştır. Ağriboz Kalesi ise denize ve adaya hakim bir mevkide inşa edilmiştir.

Muzaffer padişah denizden, Mahmud Paşa ise karadan gelip kale üzerine kondular. Karadan gelen Mahmud Paşa'nın askerini adaya geçirmek için, yukarda zikrettiğimiz Kısık mahallinde, kale kapusundan İslâm toprakları tarafına gemiler yanyana çatılmak sureti ile köprü kurdular. Asker ada toprağına ayak bastı.

Gemilerin geldiği yönden düşmanın gelmesi ihtimali olmamasına rağmen sanat-ı cereskalle ada üzerinden, Ege Denizine gemi nakledildi. Ve o tarafın da em-

niyet altına alınması mümkün oldu. Kalenin etrafına yer yer metrisler kurulup toplar yerleştirildi.

Kalenin etrafı derin hendeklerle çevrili olup mevkii de gayet muhkemdi. Ayrıca düşman kuvvetlerinin kale imdadına gelme ihtimali mevcuttu. Bu sebepten kale fethi için hayli uzun zamana ihtiyaç görünüyordu. Kumandanlar bunları ileri sürerek, sultanı saadetle İstanbul'a göndermek tedbirini beyan ettilerse de Sultan bu fikre iltifat etmedi.

Mahmud Paşa ise, kalenin bizim elimize geçmemesi için hiçbir sebep yoktur. Allahın izni ile fetih mümkün olacaktır, diye vüzeranın zayıf fikrine o dahi karşı çıktı ve padişahın göçmesine lüzum görmedi.

İttifak, kâfir donanması bir gün, tahmin edildiği taraftan çıktı geldi. Fakat kale ile ikisi arasında deniz kısığı vardı. Bu kısık daha önce asker geçirmek için, gemilerle kapatılmış ve İskender seddinden daha sağlam olmuştu.

Beyt :

Su yüzünde böyle kim yapıldı cesr
Levha-i sim üzre san yazıldı satr. (58).

Bu sebepten imdada gelen kâfir gemileri kaleye gelemeyip, karşısında demir atıp bekler oldular.

Vüzera fethin zorluğunu ileri sürmüştü. Fakat Mahmud Paşa bunlara karşılık böyle bir fikri kabul etmemişti. Bu sebepten vüzera Mahmud Paşa'ya karşı hasetlenmeye başladı. Yardımcı düşman birliklerinin

de gelmesi üzerine iyice yermeye başladılar. Fakat onun tarafındaki kale burçlarının, paşanın isabetli atışları sayesinde havaya uçtuğunu görmeleri, şaşkınlıklarını hayrete çevirip hasetlerini söndürdü.

Mahmud Paşa, Allahın yardımına sığınıp kale üzerine yağma ve hücum yürüyüşü için padişahla müşaverede bulundu. Böylece yürüyüş ve yağma emrolundu.

Kâfir gemilerinin gözleri önünde, gülbank ve Allah Allah sadaları ile kale üzerine yüründü. Yer gök İslâm askerinin ihtişamından inledi. Taraflar birbirlerine öyle dehşetli giriştiler ki, kılıçlar kırıldı, süngüler ufaldı, yaylar işe yaramaz oldu. Müslüman ve kâfir kılıç ve süngüyü bir tarafa koyup, saç saça, sakal sakala oldular.

Neticede, Allah müminlerin yardımcısı oldu. Fetih tecelli edip, düşman Mahmud Paşa tarafından kırıldı. Kale gemi kâfirlerinin gözleri önünde İslâm kemendine düştü.

Bu felâket karşısında kara yüzlerini tırmalayıp, yelkenlerini karaya boyatıp kara bahtlarına hemrenk ettiler. Muradlarının aksine başlarını çevirip ümitsiz düştüler ki kalenin fethini tasavvur edemezler, âdeta imkânsız görürlerdi.

Kale, Frengistanın ulu bezirgânlarının bir pazar yeri halinde olup kıymetli mal ve eşya ve para ile dolu idi. Bunların yanında kız ve oğlandan dahi birçok alındı.

Beyt :

Şol denlü hâsıl mehâbîb-i Ağriboz
Kim hayme kalmamıştı kim olmaz kenar ü bus (59)

Kalenin kilisesi, İslâmın mescidi haline getirildi. Kulelerinden nevbet-i Muhammedi sesleri semaya yükseldi.

İyice bilinmesi gerekir ki bu kalenin feth edilmesi padişahımızın boynunun borcu idi. Fetih, Allah'ın lûtfu ile hakikat oldu. Adanın diğer kale ve köyleri dahi bu olayı kendilerine emsal edinerek, azimli padişahın ve İslâm askerinin kılıncından kurtuluş çaresi olmadığını görerek tavizler verdiler ve aman dilediler.

Cizye-i şer'i konulup, şeriat hükümlerinin tatbik edilmesi için kadı ve sancak beyi tayin edildi.

Sultan kendisi, yine mansur ve muzaffer olarak dar-ül hilâfe İstanbul'a geldi. İhsan kapıları açıldı. Ulema, meşayih ve ümera ve fukaraya ihsanlarda bulunup sadaka dağıttı.

Bu işlerin halledilmesinden sonra, sultan sükûnetini ve kararlılığını bozmayıp, Rum Mehmed Paşa'yı ve ondan sonra da İshak Paşa'yı Karaman tarafına saldı ve o memleketi geriye kalan bozguncülardan, isyancılardan temizletti.

Her taraftan, Acemden ve Garptan ve Engürüsten ve gayrilerinden elçiler geldi. Bunlar, padişahlık mertebesine ve adetine uygun bir şekilde ağırlandılar. Ulu ziyafetler verildi.

ALÂİYE'NİN FETHİ

Bindörtyüz yetmişbir tarihinde padişah, Gedik Ahmed Paşaya asker koşup ve gemi donatıp karadan ve denizden Alâiye Kalesi üzerine gönderdi.

Ahmed Paşa, varıp Bey'ini muhasara etti. Halkı ve askeri, Osmanlı askerinin azameti karşısında korkuya kapılıp aman diledi. Kale beyi, çıkıp Gedik Ahmed Paşa ile konuştu. Kale ve memleketi zaptolunup bir sancak kılındı.

Ahmed Paşa gelip padişahın ayak toprağına yüz sürdü ve onun ihsanına nail olup Gümülcine kendisine arpalık olarak verildi. Böylece padişah katında makbul ve asudelerden oldu.

SULTAN MEHMED'İN GALEBESİ VE UZUN HASAN'IN HEZİMETİ

Nazım :

Gel ey dil bülbülü söyle hikâyet
Hadis-i fevz ü fethi kıl rivâyet
Tu-izzu men teşâ'nın söyle sırrın
Tuzillu men teşâ'ya kıl işâret
Zehi sultan ki kısmet kullarına
Kime izzet kılar kimine zillet
Kimine ilm ü hikmet kimine cehl
Verir birine devlet birine let
Bu esrâr-ı ilâhidir ki bunda
Düşer acze ukûl-i ehl-i hikmet
Tasarruf kudretindir kimse bilmez
Sebep buna nedir ya ana illet (60).

Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un feth edilmesinden sonra birçok devletin elinden yirmiyi aşkın müstâkil memleketler alıp ecdâdından miras kalan mülkler arasına kattı Namı cihanı tutup sahibkıran oldu. İskender gibi sayısız ülkeler feth etti. Kılıcı haksızlığın adaletsizliğin tepesine düştü. Daima İslâmın hizmetine çalıştı.

Beyt :

Askeri ceyş-i İskenderdir
Meğer kim eder feth ne bahr der ne ber. (61).

Karaman oğullarından Pir Ahmed ve Kasım kaçıp Uzun Hasan'a gitmişler, fakat Karaman oğlu İbrahim Bey'in Ulu oğlu İshak Bey'in oğlu Silifke Kalesinde kalmış bu kale ile İçeline ve Karataş'a hükmederdi. Padişah eşiğine elçi gönderdi. Hükmettiği kaleyi vereceğini bildirdi. Muzaffer Padişah ise Gedik Ahmed Paşayı, yanına biraz asker namzet edip Silifke üzerine gönderdi. İshak oğlu, Paşayı lâyık olduğu şekilde karşılayıp kaleyi teslim etti. Böylece kaleye konan Ahmed Paşa kale gediklerini kapatıp eksiğini tamamladı.

Bu işlerden sonra Ahmed Paşa, Pir Ahmedin cemâati ve oğlunun Minyan (62) kalesinde olduğunu işidip üzerine göç etti. Minyan kalesini muhasara ve akabinde feth etti. Pir Ahmed'in zevcesi, oğlu ve cemaatini çıkarıp padişah eşiğine gönderdi. Daha sonra Leleve Kalesi üzerine düşüp orasını dahi muhasara etti.

Karaman oğulları, vuku bulan bu olaylardan haberdar olup imdad istemek maksadı ile Uzun Hasan'ın bazı beylerine ve nedimlerine tutunup, sohbet esnasında hallerini arzedip istimdat yüzlerini gösterdiler. Uzun Hasan dedi ki :

— Sultan Mehmed yaman rakiptir ve vahşî padişahtır. Onunla buluşmağa niyetim vardır. Belli vakti vardır —O halde şimdi melikzâdeler geldiler— ol vakit bu vakit olsun.

Beyler beyisi Emir Beye bazı askerini namzet etmekle kalmayıp, Karaman Oğullarından Pir Ahmed ve Kasım ve İsfendiyar oğlu Kızıl Ahmed'i bile koştu. Karaman vilâyeti tarafına yürümeğe azmettiler. Niyet-

leri Ahmed Paşa'yı Karaman elinden çıkarıp kaleleri alıp yerine Pir Ahmed'i koymaktı.

Sultan Bayezid —ki, Sultan Mehmed'in en büyük oğludur ve Eyâlet-i Rum onun hükmündedir— eşiğine elçi gönderdiler. Biz komşularız. Padişah memleketine ayak basmaya memur değiliz. Kılıç Arslan oğlunu atası yerine tayin etmeye Dulkadir iline gideriz diye, geçmeye destur isteyip özür merasimi gösterdiler.

Bu esnada, Rumeli Beylerbeyiliği makamında Şarapdar Hamza Bey bulunuyor ve Tokat ilinde oturuyordu. Türkmen'in elçisi önce ona yetişti. Fakat Hamza Bey durumu Sultan Bayezid eşiğine arzetmeden elçinin özür ve yalanına inanıp dostane cevap ve icazet verip kendisi gafil oturdu.

Gedik Ahmed Paşa'nın Silifke Kalesini ve Minyan'ı feth etmesi, Pir Ahmed'in oğlunu kızını padişah eşiğine göndermesi ve Leleve Kalesini kahr ile feth ederek içindeki rakiplerini yardan uçurduğu haberi Karaman oğullarının ve Türkmen'in kulağına yetişti. Bu haber üzerine hepsi kudurmuş köpeğe döndüler. Gayet kalabalık kuvvetle bir sabah, gaflet içerisinde bulunan Tokat şehrini bastılar. Yağmaya dalıp ehl-i İslâmın kanını döküp, şehri yakıp yıktılar.

Bu haber padişahın kulağına yetişti ve Sultan dedi ki:

— Bu olayın vuku bulmasında, Uzun Hasan'ın gururu ve ululuk taslamasının büyük hissesi vardır. Ehl-i İslâmın uğradığı zulüm Uzun Hasan'ın bu ahmakça

kendini bilmezlikleri yüzünden olmuştur. Bu zulümlerin başlangıcı onun hışmına, kötülüğüne ve kuvvetine dayanırsa benim itimadım ve korkum Allah'ın kuvvetidir.

— Kuvvet ve kudret ancak Cenâb-ı Hakka mahsustur— deyip Uzun Hasan'a şöyle mektup yazdı.

«Bundan önce annenin ricası ile pençe-i gazabımdan kurtulmuştun. Biz de seni ıslâh olmuş ve semt-i salâha yönelmiş kabul ederek affetmiştik. Halbuki senin gibi imansızın benim zamanımda saltanat dâvasında bulunması haramdır. Senin kendin gibi bir kaçına şiddet yoluyla galip gelmene, kendi topraklarında gösterdiğin gurur ve azametine hattâ bütün kudret ve şevketine bizim müsaade ve müsamahamız sebep oldu. Buna rağmen gururlanarak ve kendinden geçerek padişahanem hukukunu unutarak adaletli idarem altında rahat yaşayan Tokat'a ve sonra da Karaman ülkelerine askerlerini göndererek ahaliye zulmettiğin bir takım şiddetlere başvurduğun ve rezaletlere sebep olduğun malûmumuzdur. Onun için cezanı vermek üzere bu yılın baharında harekete karar verdik. Seni af etmek kat'iyyen düşünülmemektedir. Beyhude zahmet çekme. Sen vilâyet yakmayı padişahlık mı zannettin? Çekinmeden korkmadan topraklarımıza tecavüz ettiğin için kılıcımız senin göğsünde kana bulanmalıdır. Er isen meydana gel. Kadın gibi delikten deliğe girme. Hazırlıklarını yap, haber verilmedi deme. Zira ki vücudu habisin arza-i telefdür ve bu babta özür ve bahane bertaraftır.

Bu mektup ile Uzun Hasan'a harp ilân edilmiş oluyordu. Fatih Sultan Mehmed harbe karar verince der-

hal Konstantiniye'den göçüp Anadolu tarafına otağ kurulmasını emretti —ki mel'undan kısa zamanda intikam alınsın—.

Fakat devlet erkânının müşavere olmadan acele karar verilmesinin ve harekete geçilmesinin mahzurlarını beyanı üzerine, Mahmud Paşa'yı tekrar arzedip kapusuna getirdi.

Yerinde kararlar verip, hemen icra eden bu akıllı vezir-i azam, askerin techiz ve tekmiline mübaşeret ederek kısa zamanda harbe hazır vaziyete getirdi.

Uzun Hasan'ın adamları daha önce vuku bulan *Tokat baskınında yaptıkları zulüm,* yağma ve çapulculukları ile kalmadılar ve bu baskın ve tahrib faaliyetlerini başka yerlerde dahi gösterdiler.

Mirza Yusuf —ki cevahirzâde-i Uzun Hasandır— çapulcu askeri saldı ve İsfendiyar oğlu Kızıl Ahmed'i bile gönderip Pir Ahmed'i Karaman iline koymak niyeti ile yürüttü. Bunlar zulüm ve katli her tarafa yaydılar. Birçok kimseyi işkenceye çekip mallarına ve çoluk çocuğuna zulm elini uzattılar. Başlarını tenlerinden ayrı düşürüp Karaman ili üzerine doğru yürüdüler.

Sultan Mustafa ise —Karaman eyaleti onun tasarrufunda idi— bazı Anadolu askeri ile hazır durup, düşmanın zulmünü defetmek azminde idi. Bu niyeti 1472 yılının Ağustos ayında hakikat oldu. Yanında lalası Gedik Ahmed Paşa ve Anadolu beylerbeyisi Davut Paşa ile Konya üzerine sarkan düşman kuvvetlerini karşılamak üzere yola çıktı. Şehzade Mustafa'nın

kuvvetleri Beyşehir gölünün az doğusunda Kıreli mevkiinde karşılaştılar. Yusufça Mirza'nın askeri bu bahtı açık şehzadenin kuvvetine karşı koyamayıp hezimet gösterdi.

Fitne için yola çıkıp Yusufça Mirza başbuğluğunda harp eden Uzun Hasan'ın askeri, Şehzade Mustafa'nın kahraman ve yiğit askerleri karşısında tutunamadılar. Taraf taraf dağılıp sığınacak yerler aradılar.

Hasılı, Mirza Yusuf ve ikiyüz kadar namdar beyini yakalayıp elleri bağlı getirdiler. Ayrıca birçok muhalif asker ardından yetişip kırdılar. Harbin sonunda Yusufça Mirza'nın yirmi bin çerisinden bin eri kurtulmadı. Düşmanın hezimet haberi yetişti. Böylece Fatih Sultan Mehmed Uzun Hasan'dan intikamının bir kısmını aldı.

Akabinde, Mirza Yusuf ve baki beylerini elleri bağlı padişahın huzuruna yetiştirdiler. Mirza Yusuf'u hapse salıp geri kalanları ise kılıç hükmüne tâbi tuttular. Uzun Hasan'ın mel'unluğu, bu hali netice verdi.

Mısra :

Ey Uzun Hasan senin devletine ne oldu!.

azavesi hatif'i gaybdan padişahın aklına düştü. Artık bu tür hareketlerin önüne geçmek hamiyyetli bir sahipkıran için şer'an ve örfen ve aklen ve naklen vacip oldu. Şerrin ve nifak'ın ve fitnenin müslümanlar üzerinden kaldırılıp uzaklaştırılması düşüncesi ile Sultan heyecana geldi ve düşmandan kan akıtmağa ve hattâ can almağa hazırlandı.

Bindörtyüz yetmişüç yılında bahar bütün güzelliklerini İstanbul üzerinde teşhir ettiğinde, Sultan Rumeli muhafazası için küçük oğlu Sultan Cem'i Edirne'de koyup kendisi vezirleri, beyleri ve askeri ile İstanbul'dan Anadolu tarafına yöneldi.

Rumeli Beyi Has Murad'a emr olundu ki; herbiri mükemmel birer leşker olan Rumeli askeri ile ve Gelibolu civarından temin edeceği taze kuvvetlerle ordu-yu hümayuna katıla.

Böylece her taraftan, Anadolu ve Rumeli'nden yiğitliklerini nice gazalarda isbat etmiş süvariler ve piyadeler harekete geçip yağmur damlalarının ummana gark oluşu gibi ordu-yu hümayuna dahil oldular. Ayrıca sultanın şehzadelerinden Sultan Bayezid ve Sultan Mustafa askerleri ile harbe hazırlanıp, zafer naraları ve tabl ve kös ve nay ile yeri göğü inlettiler.

Nusret kılavuzu ve zafer rehberi olan sultan, merhalelerin menzil menzil kat olunmasını buyurdu. Serhad memleketi olan Sivas nahiyesine gelindi. Otağ-ı hümayun kuruldu. Ordunun durumu gözden geçirildi ve nizam intizam verildi. Bu arada Uzun Hasan'ın kuvvetlerine tesadüf etmek mümkün olmadı. Çünkü onlar *sultanın ordusunun haşmetinden ve kuvvetinden* korkuya kapılıp çekilmişlerdi. Fakat her an tetikte ve fırsat kollamaktan hali değillerdi.

Muzaffer sultan şöyle emr etti ki, muhalif asker nereye kaçarsa kaçsın üzerine yürüyüp köşe köşe arayacak ve kılıca vereceksiniz.

Böylece zaferler öncüsü asker, düşman askerinin gizlenebileceği yer ve makama uğrayıp başlarını yerin dibinden aşikâre çıkardılar.

Uzun Hasan muzaffer Sultan'ın mukabelesini ve taktiğini aklından çıkarmadı. Bir harp hilesine teşebbüs etti. Ve Fırat suyu kenarına konduğu gün bu suyun iki tarafındaki eteklerde kendisi pusuya girmiş ve Fatih Sultan Mehmed'in saadetle gelip nüzûl buyurup âyin-i Osmanî üzere konduğunda civarına muhalif bir iki alay asker çıkardı. Bu alaylardan bir ikisi daha başka yerlerde dahi göründü. Bunlar keşif için etrafa dağılan Osmanlı askeri ile çarpışır kaçarlardı. Ama bu defa düşman askeri müteâddit defalar ve kalabalık görülünce keşif kollarına yardım ve yakın düşmana darbe indirmek maksadı ile ziyade ihtimam olunup, Mahmud Paşa, nice güzide beylerle Rumeli beyi Has Murad Paşa ve seçkin askerle düşmandan yana çarptılar. Fakat düşman hile atına binmişti, atın başını çevirip kaçtılar.

Askerden bazısı düşman tayfasını yağmalamak zamanıdır diye ihtiyat yollarını bırakıp dağılarak yağma ve talan emrinde cesaret gösterdi.

Mahmud Paşa ferasetle vaziyeti kavrayıp muhalifinin hilesini anladı ve Has Murad Paşa'ya işaret edip müsait bir mevkide saf bağlayıp sabit durmasını emr etti. Fakat Has Murad Paşa gurura kapılıp gafil davrandı. Yanındakiler de düşman ürktü. Zafer senindir. Mahmud Paşa senin sayende zafere konmak ister diye aklına fitne düşürdüler ve koltukladılar. Has Murad Paşa askerini dağıtıp yersiz ve biçimsiz bir şekilde hücuma geçti. Alaylarını bozdu, düşmandan yana yürüdü.

Bu anda Uzun Hasan, ansızın pusudan çıktı ve muzaffer askerin serpintisini püskürtüp Mahmud Pa-

şa'nın üzerine hücum etti. Taraflar kılıç kılıca birbirlerine girdiler, nice erler akdarıldı ve başlar kesildi ve didişmeler oldu. Ve nice başların kan denizinde kabak gibi yüzdüğü görüldü. Fırat suyu bu can alış verişi akabinde kan aktı.

Beyt :

Ne kanlar akıdıbdurur rûzigâr
Ve lâkin bu cenk oldu bir yâdigâr.

Bu cenkden sonra Mahmud Paşa'ya itiraz olundu. Ne acâib iştir. Türkmen, kusurlu aklı ile gayet tertiplice hazır bulunsun da siz tecrübeli, tedbirli ve kâmil bir başbuğ olduğunuz halde gafil bulunasınız.

Cevap verdi ki : —Size kötü görünen hadiseler belki sizin için hayırlıdır— bir asker için düşman toprakları üzerinde çok yürümek gayet hatâlı bir harekettir. Hele hasım kuvvetli ve uyanık olursa çeşitli harp hileleri ile karşısındakinin başına büyük işler açıp onu kısa zamanda felâket ağına düşürebilir. Nitekim bizim cengimizde de öyle oldu. Düşman hem Has Murad Paşa ile dövüşüyor hem de geri çekiliyordu. Nihayet durulacak yere geldi ve görünmez oldu.

Has Murad'ı, gafil avlayabilecekleri yere kadar çektiler. Ve galibiyet rüzgârı düşman tarafından esti. İki taraf arasında vuku bulan çarpışmada Has Murad Paşa askeri ile bir arada toplu bulunmadığı için şehid düştü. Ayrıca Fenari oğlu Ahmed Paşa'nın —nice hamle ve yiğitliklerden sonra— atının ayağı sürçtü. Ve ka-

labalık düşman üzerine çöktü. Güçsüz bırakıp ellerini bağladılar.

Bu arada seçkin beylerden Turhan bey oğlu Ömer Bey ve Aydın Bey oğlu Hacı Beyi dahi esir ettiler.

Bu sebeple, taraflar savaşta yaptıkları hileleri, cenksiz geçen birkaç gün için dahi tatbik etmek istediler. Bu galebeden sonra Uzun Hasan —etrafındakilerin destek ve tenbihleri ile— zulme fırsat budur deyip darb ve harbe kollarını sıvadı. Birkaç gün sonra yeni olaylar tertip etti, devlet ricâline hil'atlar giydirip sağına ve soluna şehzadelerini alıp yürüdü.

Osmanlı ordusu da uslûbunca tedbir alıp mukabil hareket gösterdi. Bir taraftan da sipahiler denizlerin dalgaları gibi karşı durdular. Ve her iki ordunun savaş nizamı tamamlanmış görüldü. Sultan'ın ordusunun sağ kolunda Şehzade Bayezid bulunuyordu —ki Uzun Hasan'ın sol cenâhında bulunan oğlu Mirza Uğurlu Mehmed alaylarına mukabildi— Ve yine Sultan Mustafa ordunun sol cenahını tuttu ve Uzun Hasan'ın sağ cenâhını tutan oğlu Mirza Zeynelâbidin ile mukabil düşüp müsademe ettiler.

Mahmud Paşa Rumeli askeri ve garibi ile ve Davud Paşa Anadolu askeri ve garibi ile Uzun Hasan'ın kalbinin üzerine hamle ettiler. Hasılı sağ cenah sol cenaha, sol cenah sağ cenaha mukabil olup kılıç kılıca birbirlerine girdikleri vakit bir kan denizi revan oldu. Muharebenin en şiddetli anında maiyetindeki askerle beraber müthiş şekilde döğüşen Mirza Zeynel kendisini birden sultanın azaplarının arasında buldu. Başını

kesip Şehzade Sultan Mustafa ayağına getirdiler. Kesilen baş süngü ucuna takılıp padişaha gönderildi. Uzun Hasan'ın bu kolu basıldı.

Mirza Zeynel'in ölüm haberi kısa zamanda etrafa yayıldı ve kumanda ettiği birlikler dağıldı. Bu esnada Mirza Uğurlu Mehmed dahi Sultan Bayezid hücumuna takat getiremeyip yılgınlık gösterdi. Yegâne kurtuluş çaresini kaçmakta buldu. Şehzade Bayezid peşini bırakmayıp ardlarından yetişip arkalarına kılıç ve gürz ile o kadar vurdu ki; birçok düşman askeri zebun oldu.

Böylece her iki kol da basıldı. Merkezde kendi askeri ile beraber dövüşen Uzun Hasan'ın üzerine Mahmud Paşa ve Anadolu Beyi Davud Paşa azab tayfası ile hücum ettiler. Ve kendi kalbine dahi tefrika düşürdüler.

Beyt :

Kılıç kılıca vü sünü sünüye
Olunmadan ol han ne kurtardı can

Uzun Hasan, Mahmud Paşa ve Davut Paşa kuvvetlerine karşı koyamayıp hezimet gösterdi ve kaçtı.

Mesnevi :

Acepdir bu şevketle Uzun Hasan
Ne hoş gördü kaçmağı vech-i hasen
Veli bildi ki Allah ne derse olur
Kimin indirir ve kimin kaldırır

Birini getirib verir paygâh
Birini felekten düşürür beçah
Birinin kılur gönlünü çün çerağ
Birinin içine salur dud-u dâ

Allah'ın yardımı ve lütfu ile zafer yüzünü gösterdi, fakat Uzun Hasan'ı bulmak ve görmek mümkün olmadı. Oğlu Zeynelâbidin ise harp meydanında öldü. Diğer oğlu Uğurlu Mehmed ise kurtuluşu, babası gibi kaçmakta buldu. Böylece bu muhalif kavme cezası verildi. Zafer kazanan gazilerin haykırışmaları asumâne yükseldi.

Uzun Hasan'ın hakir ve perişan askeri üç kısma ayrıldı. Bir kısmı kılıca yem oldu, bir kısmı esir oldu, bir kısmı ise kendilerini ehl-i kıbleye nisbet ederlerdi. Ehl-i İslâm onların katline razı olmayıp ehl-i kıbleden olduklarına kanaat edip soyup salıverdiler. Uryan ve ciğerleri yanmış bu korkaklar dahi derhal kaybolup ortadan yok oldular.

Hikâyet ederler, Uzun Hasan at boynuna düşüp kaçarken demişler ki; Han, ordu üzerine varup göçürmek gerek. Cevabında demiş ki; bizde akıl başı mı kaldı bu durumda hânümanı terkedip can kurtarmak gerektir.

Bu esnada eskiden esir düşüp giriftar olan beyler dahi kurtuldular. Padişah huzurunda mertebelerini muhafaza ettiler.

Ferman şöyle cereyan buldu ki, tutsakları sultan'ın yüce divanına çıkardılar. On bin nice yüz adem hu-

zura geldi. Sultan bazı tutsakların fitneye sebep olduklarını gayet iyi bildiğinden bunların katl edilmesini ve bazısını ki adedi üç binden artıktır mahpus edilmesini, âlimlerinin ise İstanbul şehrine gönderilmesini emr etti.

Muzaffer sultan, gayesini gerçekleştirip kötü işler yapan Uzun Hasan'ın canını yaktıktan sonra saltanatına dokunmayıp İslâm memleketini tahrip etmenin doğru olmadığını belirtti. Ve bir müddet sonra muharebe meydanını terk etti.

Sultanın yolu üzerinde bulunan Karahisar kalesi Uzun Hasan'a ait bir kale olup gayet sağlam, halelden masun zarardan emin bir bina idi. Fatih Sultan Mehmed kalenin muhasarasını emr edip üzerine akdı. Kale kısa zamanda muzaffer askerin dairesinin merkezi oldu. Birkaç top ateşinden sonra ehl-i kaleden feryad ve el aman sesleri asumâna yetişti. Derhal kapıları açtılar. Kaleyi teslim etmekle baş ve canlarına selâmet buldular. Kalenin her tarafını zabt ve muhafaza ettikten sonra ordusu ile beraber dâr-ül sultane, yani İstanbul'dan tarafa yürüdü.

Mesnevi :

Söze gel yine ey murg-ı şeker-rîz
Di bundan sonra nitti ol Şah-ı perviz
Fezâyilden ne fazlı kıldı izhâr
Ne mani suretinden kodu âsâr
Cihana bâb-ı adli eyledi feth
Anın cûdunu kıldı her kişi medh

Çü adl-ü cûd oldu ikisi cem
Şeh olanlar gerek dillerde mahbûb
Ola hulkile halkın gönlü meclûb
Nizam ül mülk demiş han-ı Türk'e
Nasihat sulârıçün yaptı berke
Ki ihlâsıyle halkın inkiyâdın
Dilersen sim ü zeri düşman edin
Gönüllerde yer istersen kıl ihsan
Ki ihsan kuludur derler her insan
Dil-i şeh münbasıt olsa denilir
Ki halk üzre der-i nimet açılır.
Eğer kabz olsa gönlü aslına fer
Düşer noksana kesb-i zer' ü ger dar, (63).

KEFE KALESİNİN FETHİ

Sultan, bunca yaptığı hayırlı fetih işlerinden sonra boş durmadı. Her tarafa akınlar saldırıp, ülkesine yeni memleketler dahil ederek sınırlarını bir hayli genişletti. Ve askerler gönderip memleketleri ve kaleleri feth edip zabt ettirdi.

Allah'ın rızasını almak için yaptığı bu işlerden birisi de Kefe Kalesi harekâtıdır. Kefe Ceziret'ül Uşşak mukabelesinde Karadeniz'in öte kenarında Moğol memleketine ve Tatar'a komşu, Ceneviz kâfirine ait bir muhkem kaledir ki, gayet sağlam oluşu sebebi ile Tatar hanı ve Moğol, havalisine dahi ayak erdirememiştir.

Onu da kendi ülkesine katmak istedi. Tarafa İslâmdan vali tayin edip, kefere rüsûmunu ortadan kal-

dırmak niyeti ile gemiler techiz edilmesini emr etti. Bu emir üzerine derhal, gayet mükemmel bir donanma vücuda getirildi ki;

Nazm :

Eğer görse anı gazi Umur Bey
Diye olmaya bu donanmadan yeğ
Mavnalar kadırgalar bu üzre
Sanasın dağlar yürür su üzre
Cidadan her biri oldu nistan
Kızıl bayraklardan bir gülistan

Gedik Ahmed Paşa'yı başbuğ kılıp asker namzet etti. Ve bu donanma ile Kefe üzerine saldırdı. Karadeniz'i geçip takdir olunan menzile vardı ve üzerine yürüdü. Sağlamlığı âlemde meşhur olan kale az müddet içinde fetih eşiğine geldi ve biraz sonra Sultan'ın sadık kulları tarafından zarbdestle feth olundu. Fethin akabinde Frenk ve Rus ve Rum ve Moğol mahbublarından ve emvâl ve nakid cinsinden bir hayli ganimet ele geçti ki hesaba sığdırmak pek kolay iş değildir.

Daha sonra etraftaki sair kaleler dahi anahtarlarını getirip hepsi boyunlarını eğdiler ve itâat ettiler. Kaleler Sultan'ın adına kapatılıp tamamı ve vilâyeti zabt edildi. Cizye-i şer'i ve rüsûm-u örfi tayin edildikten sonra ele geçirilen hesapsız mal ve ganimetle Sultanın huzuruna çıktılar. Bu fetih bindörtyüz yetmişbeş tarihinde vâki oldu.

KARA BOĞDAN ÜZERİNE SEFER

Kefe kalesinin fethi için, Gedik Ahmed Paşa'ya zaferlerin öncüsü şanlı asker namzed olunup gönderilmişti. Kara Boğdan haraca bağlanmışken arka çıkmak sebebi ile Kefe keferesine varıp koruyucu oldu. Birçok dehşet hareketlerine girişip düşmanlık etti.

Kara Boğdan'ın böyle kötü hareketlere girişmesinden sonra icab etti ki; Padişah hazretleri zafer ve intikam için Karaboğdan üzerine yürüye.

Aslında bu memleketin fethi bir kumandan göndermekle dahi mümkündür, ama Sultan gazaya olan reğbetinden gaza ve cihad galebesinden kendi nefs-i şerifi ile işe başlamayı ihtiyar edinmişti.

Bu memleketin, Engürüs diyarına yakın olması sebebi ile —Engürüs'e dahi muvafık br fırsat vardır diye— asker tertip etti ki yer ve gök götürmez.

Beyt:

Bir ceyş ki her alay bir asker-i kâmil
Yüz alay ola kim her eri vardı bir alay. (64)

Asker ve zafer sancakları ihtişamla hareket etti. Karaboğdan harekâtında Tuna nehrinden dahi silâh ve erzak taşınması düşünüldü. Bu sebeple karaların ve denizlerin sultanı, denizden gemiler saldı. Çünkü Tuna nehrinden karşıya geçmek mümkündür. Asker-i mansur bölük bölük Nuh Tufanı gibi ol diyara aktı.

İsyan ve asilik çıkaran Karaboğdan'ın eşkiya askeri şirk koşanlardan ve korkaklardan olduğu için sarp dağlara ve sarp derelere kaçtı yürüdü.

Bir nice gün o memleketin tamamı muzaffer askerin ayaklarının altında kaldı. Bir gün ordu-yu hümayûn kılavuzu, etrafın karışıklığı, yolların birbirine benzemesi ve askerlerin dağınıklığı sebebi ile yolunu şaşırdı. Ve Padişahın gazabının korkusundan garibin vücudu kül gibi oldu. Hatasına mukabil yeni bir yön tayin etmek saadetinde iken haber geldi ki, Karaboğdan toplanmış ve âmade işte durur. Meğer ki Karaboğdan vuku bulacak korkulu gazadan çekinip orduyu hümayûndan bir konak ırakta —sarp bir yer ki, ondan sarp mekân yoktur— kendisini ve askerini mükemmel gizlemiş.

Allah'ın inayeti ile, rehber hatası sebebi ile askeri çekip gizlenen korkak kâfirin üzerine götürdü ve yakasını ele verdi. Kendi temaşasına baktı. Kötü işli murdar ansızın kazaya uğradığını gördü ve anladı ki kaçmakla kurtulmak imkânı yoktur. Sarp yerde toplar ve tüfekler zemberek ve zarbzenler tertip ederek muhkem durdu.

Düşünceleri ve ümidleri şu oldu ki Osmanlı'yı biraz oyalaya, akşamın yetişmesine fırsat kollaya ve gece perdesi arkasından kaçıp sarba düşüp başlarını kurtaralar. Atlarını silâhlarını yağmacısına bırakalar.

Karabahtlı Karaboğdan kâfirinin bu tertip oyalama takdiği Padişah hazretlerinin hüsn-ü aklından kaçmadı. O da karşı tedbir alıp, —düşmanın üzerine yapacağımız hücum geceye kalmayacaktır— diye emir verdi.

Kâfir kuvvetlerinin üzerine varılıp tertip ve nizamı seyredilip gizli kalmış sırlarına vâkıf olundu.

Mehterin zafer ve cenk havalarını çaldığı esnada Sultan askerine hücum emri vererek, yağının mal ve silâhlarının dahi yağmasına müsaade etti. Bu arada düşmanın topu ve tüfeği kahraman Osmanlı askerine gayet hoş bir seda gibi geldi.

Düşman önceden varan askere başını ve canını pişkeş kıldı. Sonradan yetişen askere ise mallarını yağmalattırdı. Ve Karaboğdan'lı kendi kara bahtı ardına düşüp başını dağa taşa vurmakla kurtuldu. Her taraf düşman askerinin cesedi ile kaplandı ki derin vadiler dahi cesetlerle doldu denilse asla yanlış konuşulmuş sayılmaz. Her tarafta düşman kanından dereler ve gölcükler peydâ oldu. Çünkü bu çetin gaza böyle suret gösterdi.

Sultan, Karaboğdan'lının tahtını yıkıp, bahtını karartıp ve Engürüs'e akınlar ettirip doyumluklar ve gönül hoşlukları ile sefere son verdi:

Olayların neticelendirilmesi ile muzaffer padişah Edirne'ye avdet etti. Fakat hemen haber yetişti, Engürüs «eskiden beri devlet ve din düşmanımızdır» muazzam silâhlarla gelip, Semendre kalesi altında Tuna kenarında üç muhkem hisar tesisine girişmiş ve Semendre'nin sıkıntıya düşmesine zemin hazırlamış.

Bu haber padişahın kulağına yetişti.

Fakat o esnada öyle bir kış geldi ki, bütün ulu ağaçlar ve saçaklar şişeci dükkânları gibi dizildi.

Sultan karakışın ortasında din ve devletin zaferi ve düşmanın defi için kendi nefsi ile kış sefalarını terk ve Semendre tarafına doğru yürüyüşe azmetti.

Mesafenin uzaklığı ve suların taşkınlığı sebebi ile nice gazaya girmiş zaferler öncüsü asker menzile erişince gördü ki kâfir ağaçtan sağlam üç kale inşa etmiş.

Bu kalelerin her birinin etrafına derin hendekler kazmış ve Tuna suyunu içine akıtmış. Böylece her hisar birer küçük ada vaziyetini almış ve buraları da bir güzel donatıp kendisi çekip gitmiş.

Ne zaman ki, her taraf Osmanlı çadırlarının kurulması ve mehterin çalması ile saadet buldu işte bu anda her iki taraf arasında azim bir cenk ve muhkem bir didişme başladı. Toplar atıldı. Tüfenkler patladı. Yaylarından fırlayan oklar hedefini buldu.

Bu arada Beylerbeyi Davut Paşa çoşkunlukla kale üzerine yürüyüp yiğitçe cenk ederken kötü dinli kâfir bir darbe yetiştirdi. Şöyle ki: Onun hayatından halkın ümidi kesildi. Padişah gayet müteellim oldu. Ama zengin, fakir asker ve kumandan yani herkesin duası ile Hak Teâlâ yine canını bağışladı.

Beyt:

Her ki Mevlâ-yı mecâzisine ihlâsı ola
Ana Mevlâ-yı hakikatten erer lâbüd felâh. (65)

Hasılı bu kalelerin alınmasının güçleştiği esnada Cenâb-ı Allah'ın, gaza ve cihad ehline inâyeti imkân perdesinden şöyle göründü. Kışın sertliği sebebi ile Tuna suyu dondu ve çelik gibi sert oldu. Üzerine kar yağdı hendeklerdeki sular dahi donup toprak ile mü-

savi oldu. Fetih şartlarını güçleştiren bu hendeklerin ortadan kalkması ile kâfirin durumu gayet kötüleşti ve İslâm askerinin işi kolaylaştı. Hisarlardan kimi amanla, kimi de bizzat cenk yolu ile zorla alınarak yıkıldılar.

Fetih işlerinin sona ermesinden sonra hiç sıkıntıya uğramadan gâyet güzel bir tertip ve nizamla bu amansız kış içinde tekrar İstanbul'a avdet olundu.

Bu sefer esnasında zavallı bir duacı bu bir kaç beyti söyledi ve şiir Sultan'ın huzuruna yetiştirildi.

Kıt'a:

Eya Sultan-ı Hüsrev ru Feridun-fer Sikender-der
Ki sıyt-ı devletin tuttu cihanın yüzünü düpdüz
Kaza-fermansın anın çün eriştin bu kadar kadre
Ki her bir buyruğun savar belânın yüzünü düpdüz
Kıla-i düşmanın kal'ın genez kılmağ içün devran
Demir polatla örttü Tuna'nın yüzünü düpdüz
Kaçan düşman kılıcından ne yerde gizleye başın
Ki berf-i kahrın uş tuttu zamanın yüzünü düpdüz
Ser-i hasmın öğütmekte serî-üd devrdür eflâk
Anın çün kapladı ünü cihanın yüzünü düpdüz
Gubar ü cenk erişmesin deyü pây-ı semendine
Felek ağ atlas ittürdü serânın yüzünü düpdüz
Meğer şem'-i ruhun verdi cihane nur-u ser-tâser
Ki ağ pervaneler tuttu havanın yüzünü düpdüz
Çiçeklenmiştir eşcar-ı riyaz-ı asuman benzer
Ki örttü ağ çiçekler fezanın yüzünü düpdüz
Dua-yı devletin ile lebibi kim melekler hep
İnip amin tuttu semanın yüzünü düpdüz

Olasın hemdem-i devlet neça kim kışda ba'z ırmak
Zücâc-ı abile tuta mâ'nın yüzünü düpdüz
Gümüş bilekli dilberler sefasın sür ki fırsattır
Çü tuttu altın segek kalb-i şitânın yüzünü düpdüz
(66)

Bu kıt'anın Sultan'a takdim edilmesi neticesinde fakir duacıya Padişah, mevsimine muvafık samur kürklü, süslü hil'at ve ikibin akçe ihsan buyurdu. Böyle ihsanlar Padişah hazretlerinin faziletlerinden ve güzel huylarından birisidir. Bu seferden sonra geriye kalan karlı kış günleri halvetlerde sohbetlerle ve av eğlenceleri ile geçti.

İSKENDERİYE'NİN FETHİ

1478 senesinin baharında mevsimin bütün güzellikleri, letâfeti ve canlılığı yeryüzünde eserlerini göstermeye başladı. Tabiatte vuku bulan bu canlılık ve hareket insanlarda dahi görüldü.

Osmanlı devletinin o zamanki siyasetine uygun tedbirler alındı. Ve bu meyanda padişahtan emir çıktı ki, «Arnavut İskenderiyesi'nin fethi için hareket edilecektir.» İskenderiye kalesi gayet yüksek ve sarp üzeri düz bir tepe üzerinde olup dört bir yanı uçurumdur. Bir taraftan ise Nil nehri azametinde Boyana adlı ırmak olup adetâ gökyüzüne değecek gibi ulu burçları ile gayet metin bir yapıdır. (67)

Bu alenin fethi adetâ vaciptir. Zira bu güzel memleketin zaptı onunla mümkündür. Ayrıca bu kaleden gayri üç muhkem kale daha vardır. Bunlardan biri

Dergos kalesi olup dağı ve deresi hep zeytinliktir. Yüksekliği öyle bir mertebededir ki burcu, kale-i feleğe değer. Ve Gölbaşı kalesi ki gölü muhafaza eder. Bu kalenin gölüne Karadeniz'in küçük kardeşi denilse caizdir. Yalnız balığından yılda kırk bin filori kazanç sağlanır. Leş kalesi ise Dirin ve Boyana sularının buluşup deniz gibi ırmak olup Akdeniz'e aktığı yerde suyun kenarına yapılmıştır.

Bu üç kalenin âdeta sacayağı gibi düşmüş ve İskenderiye kalesi bunların arasında kalmıştır. Bu dört kale o memleketin dört erkânı olup, hayli memleketi ve mamur vilâyetleri olan Venediklilerin tasarrufunda kalmıştı.

Sözün kısası, Sultan, kaleler açan ve memleketler fetheden asker ile menzilden menzile göç edip Arnavut ilinin sarp derelerinden ve derbentlerinden geçip Dirin suyu kenarına kondu.

Dirin her vakit geçit vermeyen ulu bir sudur. Aksilik bu esnada ise gayet taşkın bulundu. Bu azgın suyu geçmek için gemi bulunamadı. Çare olarak davar derisinden sallar yapılarak ve arazinin müsaid yerlerinden geçmeye başladılar. Fakat bu usul ile geçmek için hayli zamana ihtiyaç vardı. Buna dahi bir çare bulundu ve bir köprü yapılması emir edildi. Mahir üstadlar, garip bir sanatla su üzerinde bir kaç günde köprü yaptılar. Saadetle geçilip kale üzerine konuldu. Sultan'ın şanlı askeri kaleyi her taraftan kuşattı. Derhal gayet azametli, tesirli toplar döküldü ve kurulup kale dövül[illegible]

Mancınıklar ve havan topları kuruldu. Fakat iş tutucu olmadı. Nihayet gayet uzun merdivenler düzülüp yürüyüş emr olundu. Yürüyüş emri ile beraber öyle muazzam bir cenk ve elim bir kıtal oldu ki, benzeri hikâyelerde işitilmemiştir. Kaleden ateşler açıldı. Top ve tüfenk ateşlerinden peydah olan duman bulutlarından yıldırımlar çıktı. Top sesinden yer gök inledi her tarafa dolu gibi kurşunlar yağdı. Her iki taraftan yağmur seli gibi kan aktı.

Hasılı müslümanlar gayet çetin bir mücadele verdiler, adım adım kaleye yaklaştılar. Fakat mücadelelerine imkânsızlık, olumsuzluk yazılmıştı. Bu kadar gayret ve didinmeye rağmen kalenin fethine el erişmedi. Tabl-ı asayiş çalınıp her kişi çadırına döndü. Çünkü yiğitlikten, bahadırlıktan ve kuvvetten netice hasıl olmadı. Hasıl olmayınca da Sultan tedbir bahadırlığına başvurdu.

İskenderiye çevresinde kaleler çok ama bu üç kalenin öncelikle feth edilmesinde büyük fayda vardır. İşlerimiz daha da kolaylaşacaktır denildi. Bu üç kalenin fethine karar verip kendisi bir komşu yakınlığı ile gelip felekteki hareket etmeyen yıldızlar gibi İskenderiye üzerinde sabit olup oturdu.

Sıra alınan tedbirin takdim ve icrasına geldi. Önce Rumeli Beyi Davut Paşa'yı Gölbaşı kalesine ve Anadolu Beyi Süleyman Beyi Dergos kalesi üzerine saldı. Gölbaşı kalesi mukavete güç yetiremedi ve Davut Paşa varır varmaz feth olundu. Sonra o dahi Dergos kalesi üzerine geldi ve az müddette feth edip yağmaladılar.

Sultan her ikisini de Leş kalesi üzerine gönderdi. Her iki kalenin fethi haberinden oranın keferesi ümitsiz kalmıştı. Nice savaşlara girmiş ve ulu zaferler öncüsü muzaffer Türk askeri kale üzerine vardı. Deniz yüzünden de kadırgalar yetişti. Darda kalan kâfir gece kendi evlerini ateşe verip gemilerle kaçmaya çalıştılar, fakat Osmanlı askeri kâfiri karadan ve sudan iki taraftan oka tutup cenk naraları attı. Düşman neye uğradığını anlayamadan sersem oldu. Gemileri birbirine tokuşturup kenara vurdular. İki büyük kadırgası, içindeki malzemeler ve kâfirleri ile beraber gaziler eline düştü. Ve yine denize ulaşınca askerin narasından ve tablbaz sesinden ürken birçok kâfir adaya çıktı. Bunu gören gaziler de kılıçlarını ağızlarına alıp çıplak yüzüp adaya çıktılar. Ve uryan âdemden bir alay olup kâfire galebe ettiler. Esirleri sürüm sürüm sürdüler, ufak gemiler bulundu, atlar yüzdürüldü. Ve bu şekilde adaya akın saldılar. Kavgalar oldu ve kaleler feth edildi.

Gölbaşı ve Dergos kalelerine dokunulmayıp kale-i Leş, içindeki leşi ile beraber ateşe verilip tahrip edildi. Muzaffer padişah göçtü.

Rumeli ve Anadolu askerini İskenderiye üzerine koyup emr etti ki; Boyana suyuna yapılan köprünün iki başında muhkem kule yapıla.. Tâ ki denizden kaleye gemi gelmiye. Birini Rumeli askerine birini de Anadolu askerine verdi ki çabuk bitireler. Ve tamam ettiklerinde destursuz kimse geçemiye.

Beyt:
Zülâlin gibi şirin durur ey hur
Temadi-i seferden sonra destur. (68)

Şanlı asker Sultan'ın arzu ve emri üzerine gece uyumayıp oniki günde iki sağlam kule yapıp silâhlarını kayırıp sancak beyine teslim etti. Kâfirler bu tedbir sayesinde deniz tarafından yardım alamayıp gayet mey'us düştü. Çaresiz kalıp aman dileyerek kaleyi teslim ettiler. *Böylece bu havali de İslâm memleketlerinden oldu.*

AKÇA HİSAR'IN FETHİ

Akça Hisar kalesi İskenderiye kalesinden daha mükemmel ve daha metindir. Arnavutlar onun sağlamlığı ile öğünür ve ona güvenerek etrafa düşmanlık ederlerdi. Sultan Murad Han Gazi dahi o kaleyi altı ay muhasara etmiş metanetine binaen yürüyüş yapmayıp fethini daha sonraya bırakarak üzerinden çekilmiştir.

Fakat Fatih Sultan Mehmed kaleyi ve civarını fethe azmettiği için o havalinin, karadan ve denizden azık ve imdat yetişebilecek bütün yollarını tuttu. Kâfirin sefaleti ve açlığı Sultan'ın bu siyaseti ile öyle bir mertebeye ulaştı ki köpek ve kedi ve haşerat cinsinden ne buldu ise nesne komayıp yedi ve tüketti. Bu esnada ise İskenderiye kalesi alınmış ve sıra onlara gelmişti. Kale muhafızları ve halkı zaten açlıktan bitkin düşmüş olup muzaffer Osmanlı askeri ile cenk edip kale koruyacak güçte değildi. Derhal siyaset değiştirip aman sureti ile dışarı çıktılar.

Fakat kalenin azıksızlıktan verildiği ve azık temin ettikten sonra tekrar harekete geçecekleri Sultan'a

mâlûm oldu. Ve bunların yiğitliklerine güven olmaz diye elebaşılarından bir kısmı kılıç yasasına tâbi tutuldu.

İskenderiye memleketi bir hoş memlekettir, mamur olsun padişahi hemişe mansur bi Hakkı sure-i nur.

GEDİK AHMED PAŞA'NIN POLYA ADASI GAZASI VE MESİH PAŞA'NIN RODOS SEFERİ

Akdeniz'e hakim olma ve Avrupa'ya hükmetmek siyasetini tatbik safhasına geçiren Fatih, Gedik Ahmed Paşa'yı gayet muntazam bir donanma ile 1480 senesinde Polya adası üzerine saldı. O dahi varıp Allah'ın yardımı ile Kostantiniye kalesi ayarında ve kıymetinde olan kaleyi kahırla zabt etti. Kiliseleri İslâm mescidi haline getirilip penc-i nevbet-i Muhammedi çalındı ve bu mübarek gaza bütün İslâm âlemine böylece duyuruldu. (69)

1480 senesinde Polya adasına yapılan akına muvazi olarak Mesih Paşa mükemmel silâhlarla donanmış asker ve ulu bir donanma ile Rodos adası üzerine salındı. Mesih Paşa da varıp Rodos'u muhasara edip yürüyüş etti. Gayet çetin savaşlar oldu ve Paşa adanın çevresini vurdu, yaktı yıktı ve kalesi üzerine akınlar açtırdı. Şehir düştü çeşitli ganimetler alınmış ve cenkte başarı kazanılmış olmasına rağmen Mesih Paşa'nın tutukluğu ve yanlış siyaseti yüzünden iç kalenin fethi mümkün olmadı. Bunu fırsat bilen şövalyeler derlenip kendilerini gayet güzel müdâfaa ettiler. Osmanlı donanması kesin neticeyi almadan adadan uzaklaştı.

PADİŞAH'IN MISIR VE ŞAM'I KURTARMAYA KASD ETMESİ

Kıt'a:

Tanrı varını neden bildin dedim bir ârife
Dedi bildim şehlerin kasdı hilâfından ki var
Olmasa ol sultanlar sultanı Allah'a vücud
Her şeh'in kasdı gerek hâsıl olaydı bî şümar
Çünkü her kasdı şehin imzaya ermez aks olur
Bes buradan bilinir kim fâil-i muhtar var
Ol durur şah vü gedaya nimet vü nekmet veren
Kimini kılar aziz ü kimin eder har ü zar
Kısmet ettüğin bulursun bâkisi tul-ü emel
Kendine hayr ânı bil kim ide Allah ihtiyar. (70)

Etraftaki askerlere Sultan'ın hükmü gösterildi. Ve ilân olundu ki; —Uzağa yapılacak sefer için mükemmel silâhlanalar ve hazır olalar. Emr-i istirkâb vardığında tâyin edildikleri makamda sözleşilen zamanda hazır bulunalar.—

Gönderilen fermanlardan seferin Anadolu tarafına yapılacağı mâlûm oldu ama Arap üzerine mi Acem üzerine mi işte burası mâlûm olmadı ve her taraftan, tâyin edilen menzillere doğru sipahi hareketi görüldü. Kendisi dahi mübarek Safer ayının yirmiyedinci gününde tantanalı ve azametli bir yürüyüşle İstanbul'dan çıkarak Anadolu yakasına geçti. Deryanın yüzünü nice gemiler süsledi. Ayin-i kadim üzere şâdlıklar olup atılan toplardan derya galeyan etti.

Hikâyet ve rivâyet ederler ki, yüce Sultan bu şevket ve azametle Anadolu yakasına geçerken mübarek mizacında değişiklik vuku buldu. Karşıya göçmek ve denizi geçmek esnasında eski marazının depreşmesi sebebi ile incinip ansızın bir ah çekti.

Yanında bulunan merhum Mehmed Paşa üstün kabiliyetli aklı başında gayet kâmil bir vezirdi. Sultanın dudaklarından dökülen bu ahtan anladı ki Padişahın ızdırabı vardır. Teskin etmek, ızdırabını def etmek için düz bir yerde ona mânâlı yorumlarda ve tevcihlerde bulunup kazanacağı zaferden feth edeceği ülkelerden bahsetti. İnşallah Mısır'a Sultan olursunuz ve o mülkü tercih edip orada kalırsınız. Rum'u şehzadelerinize bırakırsınız ve vilâyet-i mevrus fukarası eski dostlardandır. Aynı zamanda padişahımızın mübarek eserlerinin ululuğu sebebi ile devletimizden uzak düşmüş, sinmiş âdeta pıhtılaşmıştır, dedi.

Hüsn-ü teveccühten doğan bu teselli nevi, akıllı Sultan'a mektuplarda olan hâl hatır sormayı hatırlattı. Ama o bildi ki bu ızdırabın hakikate en yakın olan izahı ahirete yapılacak olan seferin işaretini sabit kılmaktadır. Bu hazırlıkla gece ve gündüz Allah'a yalvarmağa başlayıp, kelime-i tevhidi tevbe ve istiğfarı dilinden düşürmedi.

SULTAN MEHMED HAN'IN VEFATI (71)

Bir kapdur kabir kim her nefs giriser ona
Bir kadehtür mevt kim her can içiserdür anı

Cümle bilgine ve akıllıya hadislerin tanıklığı ile anlatılmış ve cahillere de kuvvetini hissettirmek sureti ile kendisini hissettirmiş ve âlemi daima vazife zorluk, kolaylık ve hastalıkla tertiplenmiş olarak tutar. Dünya hileli bir şekerdir. Bu nizamdan uzak hiç bir diyar bulunmaz.

Beyt:

Hiç bir nefes olmadı andan masûn
Âkil olan rengine aldanmasun. (72)

Bu hiç bir vakit akıllardan uzak tutulmasın ki zamanın gaddarlığından vefa ve kararlılık görülmez.

Beyt:

Bî vefadır cihan yok onda karar
Fetteku'llâhe ya uli-l ebsâr. (73)

Bu dokuz kat kubbenin hareketinden ne tak ve revak suret bulmuştur ki neticede onun esas binası yeminle verilen ahd gibi olduğundan binası gevşek ve harap olmadı.

Beyt:

Bu kubbe-i nüh taka giren çıktı kabâdan
Bu tak-ı mukarnesden olur takatimiz tâk. (74)

Bu gül ağaçlarından meydana gelmiş koruda öyle taze bir gonca açıldı ki hadiseler ve talihsizlik rüzgârları onu toprağa dökmedi.

Beyt:

Bağ-ı cihanda bir gül-i taze açıldı
Kim hadisât-ı dehr ani soldurmadı kodu. (75)

Bu iyilik ve kötülük dünyasında ne zaman ki, rıhlet davulu çaldı da göçen olmadı?

Süsleyicinin kabiliyet ve iradesi bir sünbül saça öyle güzel bir kıvrıklık verdi ki, zamanın tesiri ile kaybedilen gençlik ve güzellik hali ile şimdiki ihtiyarlık hali arasında hiç fark görülmeyip her iki hali de takdire şayan oldu ve perişan olmadı. Yani Sultan bünyesinde vuku bulan bu maraza rağmen yüce iradesinden bir şey kaybetmedi. Otağ-ı hümayûnu geldi. Tekfur çayı adı verilen yere kuruldu. Padişahın bünyesinin zayıflığı dini bütün kavi müslümanlarda olduğu gibi ona vaktinin geldiğini hatırlattı. Bunca zamandır hükümdarlığını, olgunlukla, yiğitlikle ve cebren hakim kılmış olan Sultan'ı, Allah'ın takdiri kaderinden ayrı kılmayıp;

Beyt:

Sekiz yüz seksen altıncı yılında
Rebiül evvelin dördüncüsünde (Perşembe gününde) (76)

Beyt:

Çü zaaf oldu kamu azasına bast
Melek rûh-u lâtiften eyledi kabz. (77)

Dünya malını ve saltanatını bırakarak, mübarek ruhu Allah'a kavuştu.

Nazım:

Yarab riyaz-ı kabrin cennetten enver et
Nur-u Muhammedi ile yüzün münevver et
Dar-ı fenâda şahlığa çün kıldın ihtiyar
Dar-ı bekâda mertebesin dahi ber-ter et
Cennetten ona bir kapı feth eyle daima
Kurbun revâyihile kabrin muattar et
Yattıkça zîr-i hâkde ol bihterin vücut
Zürriyeti elinde cihanı mutahhar et. (78)

Bütün imparatorluk halkı üzüldü ve göz yaşları seller gibi aktı.

Gönül ehli ve bilginler, yıldızı düşmüş kerim misali topraklara düştü.

Beyt:

Oda yansın ol ki ol demde gözün ter kılmadı
Başına toprak anın kim hâk ber-ser kılmadı. (79)

Bu felâketten sonra beklenen olaylar gelişti ki böyle olması çok normaldir. Nitekim kapu tayfasının âdetleridir.

Mısra:

Dedi anın her biri kim lâuhubbul âfilin. (80)

Kendilerine yeni doğan bir güneş yani zaferler kazandıracak yeni bir padişah istemeye başladılar.

Ey içi saf temiz olan kardeşler;

Bu dünya bir ibret evidir. Fikr eyle ki, kişinin ne kadar dostu oğlu ve padişahı olsa, ne zaman ki lâtif ruhu bedeninden ayrılır derhal alâka ve muhabbetlerini keserler, heykelinden yüz çevirirler. Ak gül yaprağı gibi vücudunu kara toprak altına gizlemek için acele ederler.

Nazm:

Ey nice sâl ü ay nice devran
İdeler bizi toprağa pinhan
Ne bizi bilevüz ne hod gayri
Ayrıla can harap ola ebdan
Gide şekl-ü şemâ'il ü suret
Ne eser kala bizden ü ne nişan
Mahv ola cism ü gide her kuvvet
Çürüye azm ü hâk ola yeksan
Nağme-i Sûr kıla yine diri
Kalkavuz sinleden kamu üryan
Kıldan ince vü itî kılıçtan
Köprü kılıp geçek diye ol sultan
Ağırı yeynisi günahımızın
Seçile deyu kura hem mizan
Küll ü cüz-i halimiz hod bilür
Ne gerek bes sırat u ya mizan
Bu hakayık dekâyıkına dilâ
Nice akl ola ki olmaya hayran
Yâ ilâhi cemî' müminle
Yarlığa bizi behrever gufran
Hisse ver bize Cennet ü didar
Kılma Yârab yerimizi nirân

Ulu kişilerin bulunduğu sohbet esnasında bir muhterem tarafından, sohbette bulunan büyük bir şeyhe can tenden ayrıldıktan sonra hali nice olur diye bir sual soruldu. Parıltılar esrarından bilgelikle etrafa ışıklar saçarak dedi ki; Can kuşu yani ruh tenin kafesinden kurtulup esas vatanına doğru uçtuğunda onun için iyi ve kötü olmak üzere iki hâl mevcuttur. O, bu iki hâlin her birinden uzak değildir. Can fani dünyadan alâkasını kesip daim olan ahrete göç ettiğinde dünyadaki ahvali onun öbür dünyadaki haline ölçü olacaktır.

Eğer dünyada Allah'ın yasak ve emirlerine riayet ve onun kanunlarının hizmetçisi olduysa, ilim tahsil edip iyi huy ve fazilet sahibi ise, bütün bu iyi sıfatları ona yüce makamda arkadaş ve esirgeyici, şefâatçi olacaklardır. O da bir hüsn-ü sefa ile nimetlendirilmiş olarak emin surette makamına doğru yükselecektir.

O, eğer fani dünyada yukarıda saydıklarımızın hilâfına yaşayıp şehvet uykusuna dalarak dünyanın murdarlıkları ile arkadaşlık ettiyse neuzübillâh, bu fena huylu canın ruhu menziline sefer ederken yaramaz huyları ve çirkin sıfatlarının her birisi canavar olup seferinde ona yoldaş olurlar ve üzerine düşen görevi o cana azap vererek ifâ ederler. Tâ haşre değin azap içinde olur. Kıyamet ise gayet azimdir. Söylemek ve anlatmak mümkün değil. Gel şimdi her gün ah ile günâhlarını anıp yeni bir hikâyeye girelim. Sen dinle.

FETRET GÜNLERİ

Nazım:

Zehi kâdir ki bir ferd-i benî nev'
Anın hükmüyle olur hâfız-ı şer'
Verir bir hisse ona kudretinden
Olur âlem müsahhar heybetinden
Onun tedbiri fevt olsa cihanda
Nice yüz bin fesad olur bir anda
Ne tan efrada kılsa fâik onu
Ki olur müşk-asl bazı ahu kanı
Medâr-ı hâl-i âlem kılar anı
Eğerçi devleti dünyadır anı
Olursa bast gönlünde bulur fer
Cihan ü hem cihan içre ne kim var
Eğer kabz olsa zatında muhammer
Mezayık her yenadan götürür ser
Hayatı ol memâtından haber bu
Ki dolar âleme gussa vü kaygu
Zaman fetret olur nefsi nefsi
Gadi fark eylemez kişi ne emsi
Vücûd-u padişahâ bir nimet oldu
Ki cümle halka zıll-i rahat oldu
Çün ol nimetten aldın sen de hisse
Düriş şükrüne gel uzatma kıssa
Duasını şehin yani eda kıl
Bes andan kıssaya gel ibtida kıl
İlâha kullarına budur ümmid
Edesin şahımız ömrün câvid
Kılıcın üstün eyle hasm üzre
Eğer yad ola vü ger hısm üzre. (82)

Devlete duadan sonra anlaşılacağı üzre, fetret ve nifak kendini gösterdi. Çünkü Sultan Mehmed'in ölümü ile halk ve asker dalgaya tutulmuş lengersiz gemi gibi muzdarip ve perişan oldu. Her tarafa fesat kıvılcımları saçıldı. Bütün bunların önüne geçmek için gayet güzel bir tedbir alındı.

Sultan Mehmed Han oğlu Bayezid Han'ın babası tahtına geçmesine ve Rum tarafından gelinceye dek yerine İstanbul'da bulunan şehzadesi Korkut Han'ı emaneten saltanata arz ettiler. Görünüşte kul tayfası onu bekledi. Ama aslında şehzade atasının yerini bekledi.

SULTAN BAYEZİD HAN'IN OSMANLI TAHTINA ÇIKIŞI

Nazım:

Söze gel ey bülbül-i nâlân ki gül eyyâmıdır
Nice giryan olasun bir lâhza gül eyyâmıdır
Bağ-ı âlem devleti taze nesiminden gelür
Sen neden bunca ağlamak kim haline düşmen gülür
Çün bilirsin sen kim cihan peyvestedir ber inkılâb
Bir nefes canın sevindir olmadan cismin türap
Bu bisat-ı ağberin komuşlar adın çünkü yer
Padişah ü ger gedadan nesne komaz cümle yer
Dedi Büzügmihr'e Hüsrev olmasaydı, ah mevt
Dedi ger mevt olmasa değmezdi sana saltanat
Şah-ı âlem vâlidin ger etmeseydi irtihâl

Sana kılmazdı serîr-i padişahî intikâl
Ömr-i câvid isterisen pâk hâlis mümin ol
Kim dedi ol müminlere lâyemutû ol Resûl
Behresi olmaz elemden kim kazandı nîk nâm
Zindedir çün hayırla zikr eder anı hâs âm
Hamdulillâh şah-ı âlem yani Sultan Bâyezid
Himmet-i devlette vü şevkette olmuştur ferid. (83)

Bayezid Han Bolu nahiyesine geldiğinde, bazı vüzera ve ümera kapu ağaları varıp karşıladılar. Kafile İstanbul'a yaklaştığında, Yeniçeri ve kapu kalkı biât ve itâatlerini bildirdiler. Ordunun sağ ve sol cenâhları arasından şevket ve azametle geçip Rebiülevvelin yirmi ikisinde gelip saltanatı müşerref etti (84)

Sultan Bayezid tahta çıktıktan sonra hazinelerinin kapularını açtı. Zengin fakir herkese lûtf ve ihsanlarda bulundu. Beylerine köyler ve mezralar bağışladı. Beyler ve asker ve halkının hayatı refah içinde muntazam ve mükemmel oldu. Pazarlar canlı ve bereketli olup, her şeyin en iyisi ucuza satıldı.

Arabdan, Acemden, Frenk ve Engürüs'den her tarafın melik ve sultanlarından ve her sınıf ve tayfadan elçiler geldiler. Sultan'ın cülûsunu tebrik edip mübarek olmasını dilediler. Gelen bu elçilerin hepsine iltifat edildiği halde yalnız Mısır elçisine iltifat olmadı. Sebebi bu ki: Fatih Sultan Mehmed zamanında Hind hükümdarından, dostluk ve sadakat temini için Asitane-i Saadet'e bir ağır elçi gelmişti. Bu elçi İstanbul'da gayet iyi karşılanmış ve mukabilinde, seçkin ulemadan Mevlâna Efdâlüddin oğlu Mevlâ-

nâ Muhiddin Çelebi, Muhammed ümmetinden olan bu Raca'ya elçi oarak gönderildi. O da varıp görevini yerine getirdi. Bu esnada eski Hind hükümdarı ölmüş ve yerine oğlu tahta geçmişti. Genç hükümdar Fatih'e tâzim ve ikramda bulunmak ve itâatini dahi bildirmek istedi. Bu sebeple sultanın elçisinin yanına bir ağır elçi kattı. Böylece iki elçi hesapsız hediye ve mallarla Cidde'ye çıktıklarında Fatih Sultan Mehmed'in vefatı ve Sultan Bayezid'in cülusu Arab ve Acem'de de duyuldu. Gaflet uykusundan başını alamayıp küçük hesaplar peşinde koşan Mısır sultanı bu elçileri memleketinde bekletip hediyelerine ve mallarına el uzattı.

Memlûk sultanının bu basit hareketi Osmanlı ülkesinde nefretle karşılanıp Osmanlı padişahına ve saltanatına hakaret telâkki olundu. Aklı başına tez gelen sultanın iki elçiyi ve gasb ettiği malları Bayezid Han'a derhal iade etmesi, Osmanlı devletine karşı olan kötü niyetinin yok olduğuna işaret sayılmazdı. İşte bu sebeble elçilerine de iltifat gösterilmeyip zamana ve ahvale uygun siyaset takip edildi. Sultan Bayezid dostlarına dost hasımlarına muhalif olduğunu her fırsatta ızhar edip atalarına yakışır merdanelikler etti. Memleketin içinde vuku bulan huzursuzlukları hal edip halkına ve beğlerine topraklar ve köyler verip her birini hakkınca teselli edip şereflendirdi. Kapusu adedce ve şevket ve muhabbetce atası kapısından ziyâde oldu

KİLİ VE AKKİRMAN'IN FETHİ

Sultan'ın en büyük arzularından biri de ordusuna ve milletine zaferler kazandırmaktı. Karaboğdan

bu esnada Osmanlı devletine tâbi olmasına rağmen bağlılık vazifesini yeterince yerine getirmiyor ayrıca düşmanlık dahi ediyordu. Bunun üzerine ondan yana bir sefere karar verildi. Fermanlar çıkarılıp yasağ-ı padişahi ile mahalli ahkâm her tarafa bildirildi. Her vezir ve her emir büyük, küçük her yetkili bu emirin hazırlığını yapmaya koyuldu.

Bindörtyüz seksendört yılının baharında Karaboğdan tarafına yürüyüş başladı. Karadeniz'den de donanma ve azık gemileri yola çıktı.

Beyt:

Şol kadar açdı deniz yüzünde keşti badbân
Sanki çadırlardan oldu bir fezâ pür sâyebân

Ordu Tuna suyuna yetişti. Tuna kenarı padişah ve kumandan çadırları ile adeta bezendi. Silâh ve malzemeler dökülüp su üzerinde gemilerden bir köprü yaptılar. Sultan Bayezid ve askeri hazırlıklarını tamamladıktan sonra atası Sultan Mehmed Han'ın bunca depdebe ve yüceliğine rağmen varamadığı Kili kalesi üzerine müteveccih oldu.

Kili kalesi, Tuna suyunun Karadeniz'e döküldüğü yere yakın Tuna nehri kenarında yapılmış gayet sağlam bir kaledir. Etrafına akıl ermez şekilde derin hendekler çevirip içine nehir suyunu akıtmışlar ki kale bir ada gibi olmuştur.

İşte bu metin kale Sultan Bayezid tarafından muhasara edildi. Top ve mancınıklar yetiştirildi. Ejder-

ha misâli toplardır ki, kürre-i arzda birer nümunedir. Hepsi birden atıldı. Topların büyüklüğünden ve asker kıtalinden ve hücumdan kâfir neye uğradığını anlamayıp sersem oldu aman diledi. Kaleyi teslim edip boyun eğdi.

Böylece Kili kalesi kolayca feth olundu. Sultan, kaleyi, namlı dizdar ve devlete candan bağlı muhafızlara havale ederek azığını ve silâhını ve cephanesini ikmâl ettikten sonra zafer sancaklarının Akkirman üzerine akmasını buyurdu.

Akkirman kalesi ki Karadeniz kenarında suru sağlam binası muhkem içi ve dışı müzeyyen mamur bir kaledir. Kefe ve Rus ve Deşt ve Leh ve Engürüs tüccarının uğrağıdır. Hasılatı bol ve işlek bir liman şehridir. Üzerine varıldı.

Kale ehli kendisini müdâfaa için her burca ve bedene top tüfek yerleştirmiş. Ama bunun mukabilinde Osmanlı ordusunun faaliyeti de gayet büyüktü. Kale her taraftan kuşatıldı. Surlarının sağlamlığı sebebi ile müdafaada inat eden kale askeri Sultan'ın kuvvetine ancak oniki gün mukavemet edebildi. Akabinde inat da fayda görmeyip aman eteğine yapıştılar ve kaleyi teslim ettiler. Sultan Bayazid gazi alınlarına af hattını çekip başlarına aman verdi.

Karaboğdan memleketinin iblis reisi ise askerin ululuğundan ürküp bağ bahçe üzerinden Leh memleketine kaçtı ki Leh valisi ile aralarında evlilik münasebeti ile yakınlık vardır. Gitti ona sığındı.

Memleket boş kaldıktan sonra gaziler iç kısımlara dağılıp kendilerine karşı koyanları gazelan serer gibi yere serdiler. O kadar çok ganimet ele geçti ki hesaba

sığmaz. Ayrıca Karaboğdan reisinin tahtı ve harap sarayı ateşe verildi. Kalelere kadı ve sancak beyi tayin edilip Tuna'nın öte tarafında penc-i nevbeti Muhammedi vuruldu. Şeriatın geldiğini gösteren Sultan çadırları bu memleketin sahralarında kuruldu. Hak yürüdü, batıl dürüldü.

Bu güne kadar bu havalide yapılan harekâtta bu denlü bir başarı hiç bir Osmanlı padişahına el vermemiştir. Meğer ki Bayezid Han hazretlerine nasibmiş. Sultan'ın bu başarısı etraftaki devletlerin dahi endişe duymasına ve kendi memleketlerini koruma kaydına düşmelerine sebep oldu. Muzaffer padişah bu mühim iki kalenin fethine kanaat etmeyip memleketin iç kısımlarına kadar akınlar üşürdü. Nice beceneler ve kaleler feth edilip doyumluk alındı. Meramımızdan maksat, zengin, fakir herkes bolca mala kondu, bunu bildirmektir.

Bayezid Han ili ve kaleleri sancak beyine ısmarlayıp kendisi Edirne'ye geldi. İhsan kapılarını açıp beylerine ve kullarına kıymetli hil'atler giydirip destur verdi, bu galebe müjdesi de âleme nice sevinç ve neşe bahş etti. Her gönül padişahımızı medh için kıt'alar düzdü. Bu arada kusuruma ve eksikliğime bakmayıp ben dahi Sultan'ın duacısı oldum ve dilden bir medhnâme düşürdüm. (86)

Seçkinlerin bulunduğu mecliste hazır bulunanlardan rütbece ve ilimce yüksek olan bir ehl-i meclis padişahımızın bu gazasını şöyle meth etti.

(— Tuna suyunun denize döküldüğü bölgede penc-i nevbet-i Muhammedi'yi okudup nakus sesle-

rini mahv ve bertaraf etmek mucizat-ı Muhammed'-dendir, denilse yerinde bir söz söylenmiş olur. Çünkü İslâm rüzgârı ol diyarın karanlık sahralarını gülşen edip adalet götürdü.—)

Kili kalesi manide ben-i asfer memleketinin kilididir. Feth edilmesi ile ilerde ol diyara çıkılacak seferler için Tuna suyuna köprü yapılmış oldu.

Beyt:

Kili imiş kilidi ol diyarın
Çün feth oldu açıldı memâlik
Gaza yolun çün açdı şah-ı âlem
Olupdur dünye vü uhraya mâlik

KARAGÖZ BEY'İN ARAP DİYARINA VE ALİ PAŞA'NIN KARABOĞDAN ÜZERİNE YÜRÜMESİ

Yukarıda zikr ettiğimiz gibi reis-i Çerakese, yani Mısır Sultanından gelmiş olan bu kötü işlere mukabil —kötülüğün cezası kendi derecesi kadardır— (87) hükmü ile âmel oluna denildi. Böylece Mısır Sultanının daha önceki ahvali Osmanlı Sultanının Memlûk'-lüler üzerine yürümesine sebep teşkil etti.

Muzaffer sultan Karaman eyaletinde olan Şehza-Şehinşah'ın lâlası Karagöz Bey'e asker namzed edip diyar-ı Arap üzerine gönderdi. Karagöz Paşa varıp Adana ve Tarsus ve Külek kalesini ve daha nice kaleleri feth edip memleketlerinin hasılını kabza-i zaptına düşürdü. Bunlardan başka bu havalide sakin olan Kuştemurlu, Kosunlu ve Kara İsalı kabilelerinin eşkiya tayfasını kırdı.

İttifak bu yılda isyan ve huzursuzluk menbaı olan Karaboğdan da hile ile Kili kalesine kasd edip asker toplayarak kale üzerine yürüdü. Ama kötülük ancak hak edene yapılır fehvâsınca kale ehli haberdar olup, şirreti def ettiler. Vaziyet Sultan'a arz olundu.

O vakit hazreti emir'ül ümera Ali Paşa Rumeli Beyi idi. Muzaffer Padişah ondan himmetini uzak tutmayıp kapusu halkından bir miktar askeri yol arkadaşı koşup, Karaboğdan üzerine gönderdi ki, varıp hem kalenin eksiniği tamam edip berkîde ve hem ol bedbaht bulunursa kahr ve yok etmeye girişe. Bulunmazsa memleketi yakıp yıkıp harap ide!..

Bu yüce emir muktezasınca Ali Paşa Rumeli askerine —ki, her biri şecaatle yarlıganmıştır— emrin ahkâmını perakende kıldı. Her taraftan asker tertip olundu ve bunlar gelip Ali Paşa'ya dahil oldular. O da göçüp sahrada ordu bağladı. Durmadan derhal din düşmanları ve vilâyetleri üzerine yürüdü. Bu esnada ulu ırmakların deryaya karışması gibi her taraftan asker gelip zaferlerin öncüsü orduya karıştı.

Tuna suyuna yetiştiler. Sayısız gemi temin edip suyu aşıp kale üzerine vardılar. Paşa, kaleyi aldıktan sonra Boğdan memleketinin içine yürüdü.

Kefere bu azametli asker karşısında kavgaya tokat ve mukavemet görmediğinden kaçıp, görünmemeyi tedbir bildi ve —kenan-ı müşrik mezhebince— başını alıp sarplara düştü. Böylece memleketi boş kaldı.

Muzaffer asker mutlak hakim olup çeşm-i terkan-ı yağmacı, yağmay-ı can-ı uşşak der gibi yağma ve

talan'a boşandı. Karaboğdan'dan o kadar çok ganimet alındı ki hesaba sığmaz. Bedbaht'ın tahtını ve sarayını ateşe verip yıkıp yaktılar. Bu fetih ve zaferle hazreti Ali Paşa mansuren ve muzaffer gelip padişahın eşiğine yüz sürdü. Bu mesaisine mukabil, padişahın iltifatına ve hediyelerine mazhar oldu. Ayrıca mertebece yükselmesine sebep oldu ki, vezirlik rütbesi ile şeref buldu.

Karaboğdan tarafında girişilen harekât başarı ile sonuçlanınca muzaffer Sultan yüzünü Arap'tan yana çevirdi. Arap memleketinin dahi sultanın ülkeleri arasına katılması padişahın bir varmasına bakıyordu. Ama padişah-ı zillullah nefs-i şerifini Çerakise mukabil etmeye lâyık görmedi ve kula kul ile mukabele etti. Kul kula mukabil olup çarpışmalarından padişahâne çok cenkler ve didişmeler vaki oldu.

Mesnevi:

Şu asker ki görmedi Sâmâniyân
Şu cenkler ki kılmadı Sâsâniyân
Döğüşmeler oldu nice çâke çâk
Ki tozlar çıkardı göklere çâk
Koşanlar dokuşta olurdu revan
Ferikayn içinde deniz gibi kan
Nice başlar oldu teninden cüdâ
Nice canlar oldu kafesten rehâ

Memlûk sultanı ile yapılan savaşlarda kesin netice elde edilememesi ve hattâ Memlûk ordusunun bazı ahvâlde galip gelmesi üzerine muzaffer padişah daha

güzel tedbirler aldı. Karaboğdan'a yapılan seferlerde üstün gayret gösterip kendisine vezirlik verilen Ali Paşa'ya himmetini yoldaş edip düşmandan yana gönderdi.

Bindörtyüz seksensekiz senesi baharında nice gazaya girip nice zaferler kazanan şanlı asker mülk-i Arap üzerine derya gibi aktı. Bu güzel tedbirden başka, Bayezid Han derya yüzünden dahi donanma gönderilmesini buyurdu. (Mavnalar ki direkleri göğe dürter ve yekrek kadırgalar ki önüne ok perran etsek gayet sür'atinden ok ardına düşer.)

Mesnevi:

Gemiler ki kuştan daha tîz per
Kamu doluyudu yerağiyle er
Çü yelken açuben yürürdü temâm
Deniz yüzüne san kuruldu hıyâm
Çü top atılıp dokunurdu suya
Balıklar düşerdi atılıp kuruya

Bu mükemmel gemileri, deniz askeri top ve darpzenler ve sair yerağiyle doldurdu. Bunlara beylerin ünlüsü Hersekzade Ahmed Paşa'yı baş koşup denizden gönderdi. Hasılı denizden ve karadan asker yürüdü. Hazreti Ali Paşa diyar-ı Arabı istilâ ettiğinde rakibinden nam ve nişan göremedi.

Adana ve Tarsus kaleleri yapılıp muhkem kılındı. Şiddetli bir savaştan sonra Sis kalesi dahi alındı. Bundan gayri beş altı kalesi —ki her biri memleketin bekçisi ve gözcüsüdür— zarbdestle fetholundu. (88)

Hersekzade Ahmed Paşa ise Derya yüzünden gelip Ayas kalesini feth etti. Ve hücumlarını Trablus taraflarına ulaştırdı. Bu fetihlerden sonra, kendisine verilen diğer emirleri yerine getirmek üzere tayin edilen menzile ulaşan Paşa'ya muhalifler mevcudiyetlerini kısa zamanda hissettirdiler. (89)

Bu esnada Osmanlı kumandanları arasında fikir ayrılığı çıktı. Ayrıca bu diyarın havasının yumuşaklığı Osmanlı askeri üzerinde bir gevşeklik peydâ ettiği için müşavere yapıldı.

Rey sahibi bazı beyler emr olan hizmet yerine geldi. Muhaliflerimize korkulu bir vaatte bulunup «Padişahımızdan emir bu idi ki, hasmınız size mukabele ederse ondan yüz döndürmeyesiniz. Eğer meydandan kaçarsa, verdiğim emirleri tamam edip kapıma dönesiniz. Şimdi siz gelmediniz, biz memur olduğumuz işi yerine getirip asitane-i âliya'dan yana göç ettik. (90) Eğer muradınız cenkse inşallah hazır ve amade olduğumuzda bizi dahi hazır bulacaksınız» diyelim dediler.

Meseleyi kökünden hâl etmek isteyen tedbir sahibi bazı beyler de —Padişahımızın namuslu kullarından olduğumuzu göstermek ve düşmana iyi bir darbe indirmek en iyi iştir. Bundan evlâsı bulunmaz.— dediler.

Ali Paşa bu ikincilerden —yani savaşmak fikrinde— olduğu için Memlûklu askeri ile harbe karar verildi.

Cenk için tedbir alınıp sağ ve sol cenahlar tertip edilerek Anadolu ve Rumeli Beylerinin himaye ve kumandasına tevcih olundu. Ali Paşa da kendisi kapu

halkı alayı ile merkeze geçerek askeri kuvvetlendirdi. Böylece Osmanlı kuvvetleri rakipleri üzerine yürüdü.

Memlûk ordusu da gerekli tedbirleri almıştı. Osmanlı ordusuna karşı koymak, akınlarını engellemekte pek kusur etmediler. Daha bir tedbirli hareket edip hemen mukabele etmeyi kendileri için tehlikeli buldular ve merkez kuvvetlerine hücumdan vazgeçip sağ ve sol cenahlar üzerine yürüdüler.

Osmanlı askerine bölgenin havası sebebiyle gevşeklik gelmişti. Çerakiseye mukabil hücumda bulundularsa da her iki cenahın askeri gönlüne düşen, yılgınlık ve gevşeklik, Çarakisenin galebe çalmasına zemin hazırlamıştı ki, hemen bu aralıkta Hazreti Ali Paşa rakip merkez kuvvetleri üzerine yürüyüp Allah'ın *yardımı ile kısa zamanda düşmanın yüzünü döndürüp* Kızıl Irmağa döktü. (91)

Yaratıcı olan ulu Tanrı'nın yardımı ve himmeti ile padişah-ı zafer penah'ın askeri, rakibinin nicesini suya gark etti. O muhalifin alayları —ki asker-i mansur'un sağ ve sol cenahları üzerine hücum etmişlerdi.— araya alındı ve ekserisi kılıca yem oldu. Umum düşman kırılıp suya döküldü. Şöyle ki yılgınlığından bir ucu Arab'a bir ucu Acem'e yetişti. Gece erişmişti. Takibe mecal olmadı. Kuvvetler orduy-u hümayûna avdet ettiler.

Ve avdetlerinde gördüler ki, asker-i mansurun azuğu yağma edilmiş. Bu sebeple yiyecek darlığı vaki oldu. Onlar da göçüp dar ül aman Karaman tarafına çıkmayı uygun gördüler. (92) Çeriye dahi destur verip

kendileri Sultan'ın toprağını öpmek üzere acele ettiler.

Sultan'ın askerinin sayısı sonsuzdur. Asker-i mansurdan bir er düşşe onun yerine hemen bir er yetiştirmek kuvveti sabittir. Fakat muhalif, bir düşen yerine bedel bulamaz. Asker-i muzaffer, havası sebebile zaaf buldu. Zümre-i muhalif ise kırıldığından zaaf buldu. Bu sebepten Çerakise gayet dara düşüp anlaşma yollarını aramaya başladılar. (93)

Sultan'ın iyi niyeti ve af ediciliği sonsuz olup; —Ey Allah'ım, ben meliklerin meliki ve meliklerin kalbiyim. Onların kalbini istediğim gibi değiştiririm— hadisine uygun olarak padişahımızın kalbini bu işe tahris ettin, yüce din ve devlet için hangi iş uygunsa onu müyesser eyle ve iki âlemin saltanatının temin edilmesine vesile olan sebepleri hazırla ve bu saltanat nimetini, zat-ı şerifine ebediyen devamlı kıl— Mustafa ve S.A.V. *ve onun temiz* arkadaşları ve sülâlesi hakkı için.

Mesnevi:

İlâhâ, Pâdişahâ, Girdigârâ
Rahimâ, Kâdirâ, Perverdigârâ
Bu resme eyle Sultan Bâyezid'i
Ki ola Sultanların cümle feridi
Nizam-ı âleme çün ol sebebdir
Ayaklar altına hasmını debdir
Ana vü askerine nusret eyle
Vücûdun halka zıll-î râhat eyle
Dahi Şehzâdelerin eyle kaaim
Makâm-ı mesd-i devlet üzre dâim. (94)

Elhamdülillâh —Allah'a şükürler olsun ki— Sultanımızın ilk seferlerinden, gayelerinden bu kadar açıklamak müyesser oldu. Eğer ömrümüz müsaade eder ve padişahımızın da izni bulunursa bu nihâyetsiz denizin usta dalıcılarından olmaya bütün gücümle çalışacağım.

Allah, istek ve niyetleri kolaylaştırıcıdır.
Selâmet ehline selâm olsun.

B İ T T İ

(1) Tursun Bey'in hayatı hakkındaki bu malûmat Tarih-i Ebul Feth'i ilk defa T.O.E.M: de neşreden Mehmed Arif Bey'in yazmış olduğu önsözden alınmıştır.

(2) Kehf suresi 83. âyet.

(3) Bakara suresi 30. âyet.

(4) Ey Rabbimiz, hamde lâyık olan sensin. Bütün varlıkların şükrü sanadır. Gerçek mabed senin kapındır. Bu inkâr edilemez. «Allah'tan başka mabud yok sözü buna tanıktır.»

Günâhkârların sığınacağı yer senin kapındır. Onlar senden sana lâyık olan lûtuf ve merhametini isterler.

(5) Selât ü selâm hediyesini cân ü gönülden o mübârek zat'ın huzuruna gönderdim.

Ey Peygamberler göğünün güneşi, Benim gibi bir zerreye şefâatinin denizinden bir damla kerem kıl. İhsan eyle. Hakkın rahmetinden nasıl ümid keseyim. Çünkü ben sana cân ü gönülden imân getirmişim.

(6) Vâkıa suresi 10.—11. âyetler.

(7) Kuzular kurdun memesinden süt emip doyardı.

(8) Ne yapayım ki şimdi elime geçen pişmanlıktır.

(9) Hadid suresi 16. âyet.

(10) Şükr etmek de bir nimettir. Bu nimete de şükr edersek o da bir nimet olur. Ettiğimiz her şükür tekrar şükr edilmesi vacip olan bir nimettir. İyi bir müslümansan sen de böyle yap.

(11) Dünyada sultanın varlığı muhakkak gereklidir Onun medhini hakkı ile yapmak imkânsızdır.

İnsan oğlunun çıkardığı fitne ve fesadın önü onun tedbiri ile alınır.

Padışahın varlığı bir nimettir, herkes ondan istifade eder.

Bu nimetin şükrü hayır duadır. Ona dua etmeyen dil yoldan çıkmıştır.

(12) Ezzâriyat suresi 56. âyet.

(13) İsrâ suresi 70 âyet.

(14) Nûr suresi 22. âyet.

(15) Bakara suresi 237. âyet.

(16) Çandarlızade İbrahim Paşa'nın oğludur. Babası gibi müstakil hareket etmiş, saltanattan çekilen II. Murad'ı devletin tehlikeye düşmesi sebebi ile tekrar hükümdarlığa getirmiş ve oğlu II. Mehmed'in tahtan inmesine sebep olmuştur. Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u fethinden sonra, kendisini daha önce saltanattan uzaklaştıran Halil Paşa'yı —İstanbul fethine mani olmak istedi vesilesi ile— katl etmek sureti ile öcünü almıştır.

(17) Çandarlı Vezir ailesi, Osmanlı hanedânı ile birlikte tarih sahnesinde görülür. Bu aile birbuçuk asır en yüksek ilmiye makamı olan kazaskerlik, hükümet reisliğini yani vezir-i azamlığı elinde tutmuştur. Osmanlı devletinin gerek askerî ve gerekse idarî ve siyasî sahalarında teşkilâtlandırılmasında birinci derece amil ve müessir olmuş olan bu öz Türk ailesi Ankara vilâyetine bağlı Cendere köyündendir.

(18) İstanbul'un fethinden sonra idam edilen, Çandarlızade Halil Paşa'nın en küçük oğludur. Edirne kadılığında ve kazaskerlikte bulunmuş 1474 te vezirlikle, Amasya valisi Bayezid'in lâlalığına tayin edilmiştir. İbrahim Paşa II. Bayezid devrinde, Anadolu kazaskeri iken 1485 te Rumeli ve 1486 da üçüncü vezir, bir sene sonra da ikinci vezir olmuştur. Daha sonra 1498 de Hersekzâde Ahmed Paşa'nın yerine vezir-i azam olmuş fakat, ömrü uzun süre bu makamı işgâl etmeye vefa etmeyip 1499 İnebahtı seferinde ordugâhta vefat etmiştir. Cenazesi İznik'e nalk edilip babasının yanına defn edildi. İlim ve fazilet sahibi, iyi ahlâklı, cömert ve iyilik severdir. İstanbul'da Uzunçarşının üst

başında, Mercan Yokuşundaki cami, mektep ve medrese ile Saraçhanebaşında bulunup yol yaptırırken yıktırılan çifte hamam İbrahim Paşa'nın hayratlarındandır. Ayrıca İznik'te bir cami ile Kastamonu'da medresesi vardır.

(19) Macarlar ve Macarların liderliğinde toplanan Haçlı gürûhunu kasd etmektedir.

(20) 3 Şubat 1451.

(21) 18 Şubat 1451.

(22) Ermenak mıntıkasındaki Taşeli kasabası.

(23) Ulemadan bir zat olup Molla Veli de denilmektedir.

(24) Hicr suresi âyet 85.

(25) Kalbini Hak'ka bağlarsan din kalesini sağlamlarsın.

Böyle yapmaya niyet edersen hissene hayır düşer ve amel defterine sevap yazılır.

(26) Anadolu ki güzel şeylerin kaynağıdır. Onun mahsûlü hesaba sığmaz. Rumeli ise toprağı altındır ve güzellikte Cennet bahçesi gibidir. Osmanlı ülkesinin gümüş ve altın olan toprağı güzeller membâıdır.

(27) Haliç'i kast etmektedir.

(28) Anadoluhisarı.

(29) Yeryüzü, göğe nasıl bir hizmette bulundu ki o da ona yeşil bir elbise giydirdi.

(30) Hisar burcu kargı şiş ve mızrakla bezenip görülmemiş bir şekle büründü. Öyle ki sanki binlerce Anka yavrusu yuvadan gagalarını gösterirlerdi.

(31) Hayalin gözde dolanıp durmaktadır. Cemâlini bir daha göster. Senin vuslat kalen ne kadar sağlam olursa olsun, onu ahımın topları ile fethedeceğimi umuyorum.

(32) Onun bir taşı Elburuz dağına dokunsa toprağını saman çöpü gibi savurur.

(33) İçleri aslanlarla dolu olan gemilerin hazırlıklarında da bir zerre kusur yoktur.

Bu gemiler ok yerleştirilmiş ve çekilmiş yaylara benzerler.

Oku kuş gibi uçurmak âdettir. Bu yaylar ok uçurmakta görülmemiş şeyledir.

(34) Ne asker ki zırh örtülmüş bir dağ gibidir, zafer öncüsü çoşkun bir deryadır.
Bu alaylarda ki her bir asker savaşa hazır ve cenkde cesurdur.

Soy atların kişnemesi ve erlerin naraları gönüllere cenk ve kıtal aşkı verirdi.

(35) Halici kast etmektedir.

(36) Aslında, Osmanlı gemilerinin Halice indirilmesi ve deniz üzerinde köprü kurulması, Papanın gönderdiği gemilerin Bizanslılar tarafından Halice alınmasından sonra olmuştur. Tarih-i Ebul Feth de, tertip hatası sebebi ile olsa gerek, Tursun Bey, Fatih'in gemilerini daha önce Halice indirdiğini yazmaktadır.

(37) Papa, İstanbul'a yardım olarak herbirinde dörtyüz cenkçi bulunan üç Ceneviz gemisi göndermiş ve otuz gemi daha göndereceğini bildirmişti. Padişah gelen bu filonun karşılanarak imhâsını Baltaoğlu Süleyman Bey'e emr etti. O da onsekiz gemi ile bunlara karşı gitti. Fakat rüzgârın Osmanlı donanması aleyhine esmesi ve Papa donanmasına ait gemilerin bordolarının yüksekliği sebebi ile Hıristiyan donanması 20 Nisan günü Yeşilköy önünde yapılan savaşta Osmanlı donanmasına galebe çaldı. Padişahın emri ile düşman donanması Yedikule önünde tekrar sıkıştırıldı. Fakat rüzgârın gene muvafık esmesi ve iki Venedik kadırgasının öncülüğü ile Halic'e girmeye muvaffak oldular. Baltaoğlu bu muvaffakiyetsizliği üzerine azl olundu.

(38) Bir kişi aslan da olsa bir kaleye karşı ne yapabilir.

(39) Hicri takvime göre, İstanbul'un fethi 20 Cemazievvel 857 tarihidir. Fakat Tarih-i Ebul Feth de ise milâ-

di 5 Temmuz gününe tekâbül eden 27 Cemaziyelâhir 857 tarihi olarak gösterilmektedir. Tursun Bey'in, bizzat fethinde bulunanlardan olmasına rağmen düştüğü bu yanılmayı izah etmek pek mümkün olmadı.

(40) Peygamberimiz Hz. Muhammed ki, Peygamberlik kapısı onda kapandı. O bütün halka Hak'tan gönderilmiş bir önder oldu. Ve bütün âlemlere rahmet idi.

Padişahımız Sultan Muhammed ki dinin koruyucusudur. Rahmet kapıları onunla açıldı ve halka Tanrı'nın fazl ü keremini saçdı.

(41) Etrafındaki eserlere, görünen şeylere bak. Geçmişlerden ne kalmış? İyilik hoş ve kötülük nahoştur.

İyilik yap. Kudretinin yettiği kadar eser bırak ki Cenab-ı Hak senin adını ebedi kılsın.

Eğer bu dünyada hayır yolunda mum yakarsan öbür dünyada da yolun aydınlık olur. Kolay geçersin.

(42) Dağlar üstünde bulutlar bölük bölük durdular. Sanki padişah için gölgelik kurmaktalar .

Yahut da gök kubbe kalesini feth etmek için askerler fildişinden merdivenler kuruyorlar.

(43) Üzerinden peri geçse kanadı düşer, dev gelse kanadını eşiğinde bırakır.

(44) O zamanlar henüz tımar ve zeâmet tevcihâtı kanuna bağlanmamış olmasına rağmen, ümera ve züemadan olanların vefatında oğullarına pederlerinin hizmetine karşılık tımar tevcihi hizmet hükmüne girmişti. (Mehmed Arif Bey, Tarih-i Ebul Feth, Sh. 2)

(45) Fatih Camii

(46) Sırbistan

(47) Macaristan

(48) Yeniçerilerin naraları top gürültüleri ve mehter sadâsı gök kubbeyi inletirken yüce sultan hücum emrini verdi.

(49) Allah seni korusun.

(50) Allah seninle beraber olsun.

(51) Denizden ve karadan öyle hadsiz hesapsız asker yürüdü ki iyiden ve kötüden kimse kalmadı sanırsın.

(52) Selvi, güzel boylulardan utandığı için o diyarın bağına bahçesine gelmez.

Şimşir ve çam ağaçları onun boyundan utandılar da bahçeye gelmeyip dağlarda mekân tuttular.

(53) Ey gönül ayrılık derdi ile yanma, yardımına İsa gibi can verici bir zat gelmektedir.

(54) Tursun Bey'in burada kasd etmek istediği, Kur'an'da adı geçen ve Oğuz Han'a nisbet edildiği rivayet edilen İskender Zülkarneyn olmayıp Makedonyalı İskender olsa gerektir.

(55) Yolunu temizleyip güzelleştirmeye gayret ettiğin o şehri bulutlar suladı ve sabâ rüzgârı süpürdü.

(56) Vezir-i Azâm Mahmud Paşa'ya aleyhtar olan Rum Mehmed Paşa, Padişahı Mahmud Paşa aleyhine sevketti. Pir Ahmed'in, vezir-i azâmın müsamahası ile kaçtığını ve Konya ve Lârende halkından fakirlerini İstanbul'a sürgün edip zenginlerden rüşvet alarak yerinde bıraktığını söyledi. Bu sözlerden muteessir olan Sultan Mehmed, Afyonkarahisar'a gelindiğinde, çadırını başına yıktırmak sureti ile Mahmud Paşa'yı sadaretten azl ile yerine Rum Mehmed Paşa'yı tayin etti.

(57) Gazi Umur Bey, Aydın oğulları beylerinden olup Mehmed Bey'den sonra işbaşına geçmiştir (1334—1348). Umur Bey, İzmir'i feth etmiş, vücuda getirdiği kuvvetli bir donanma ile Ege denizindeki adalara ve Yunanistan'a bir çok seferler yaparak büyük başarılar kazanmıştır. Bu arada Bizans'taki taht kavgalarına da karışan Gazi Umur Bey Kantakuzinus'a yardım ederek onun imparator olmasını sağlamıştır. Gazi Umur Bey'in bu başarıları üzerine kurulan bir Haçlı Donanması İzmir'e gelerek şehri almıştır. Gazi Umur Bey İzmir'i almak için giriştiği savaşlarda şehit düşmüştür.

(58) Su üzerinde öyle bir köprü yapıldı ki gümüş levha üzerine yazı yazıldı zannedersin.

(59) Eğriboz güzellerinden o kadar çok ele geçti ki bunları kucaklayıp öpmeyen çadır kalmadı.

(60) Ey gönlümüzün bülbülü gel anlat. Fetih ve zafer hadisini rivayet et. «O istediğini aziz eder» sırrını söyle, «O, istediğini zelil kılar»a işaret et.

O, öyle sultandır ki kullarının kimine izzet, kimine zillet verir, kimine ilim ve hikmet cehalet, kimine devlet, kimine kötek nasib eder.

Bu öyle ilâhi bir sırdır ki onun karşısında hikmet sahiplerinin aklı acze düşer.

Her şeyin tasarrufu onun kudreti elindedir. Şunun veya bunun sebeb ve illetini kimse bilmez.

(61) Ordusu İskender askeri gibidir. Ne deniz ne kara tanır, ne olursa fetih eder.

(62) Bu kaleye Aşıkpaşazâde Mervan adını vermekte olup Miran da denilmektedir. Doğrusu ise Minyan'dır.

(63) Ey tatlı dilli kuş konuş ve o şahın bundan sonra ne yaptığını söyle.

Faziletlerden hangisini gösterdi ve nasıl eserler ortaya koydu.

Cihana adalet kapısını açtı. Onun cömertliklerini herkes medh etti.

Padişah olanların gönüllerde sevgili olmaları gerektir. Bu ise iyi ahlâk ile halkın gönlü kazanılarak olur.

Nizamülmülk Türk hakanına şöyle nasihatte bulundu: Eğer halkın samimiyetle sana bağlanmasını istersen altını ve gümüşü kendine düşman et.

Gönüllerde yer edinmek istersen ihsanlarda bulun. Çünkü insan ihsanın kuludur derler.

Padişahın gönlü ferâh olursa, halkın üzerine nimet kapıları açılır.

Eğer Padişah gönlüne darlık gelirse zirâat ve bereket kapıları kapanır.

(64) Her alayı yek vücut olmuş bir ordu idi ki, yüz alayının her eri bir alay kadar güçlü idi.

(65) Kim ki padişaha ihlâs ile bağlanırsa, hakiki padişah olan Cenab-ı Hak'tan hakkın lûtfu ihsanına kavuşur.

(66) Ey! Hüsrev, Feridun ve İskender gibi şanlı sultanım, devletinin şöhreti bütün cihanı tuttu.

Senin fermanların ilâhi emirler gibidir. Her bir buyruğun yüz belâyı savar. Bunun çin bu kadar kadr ü kıymet kazandın.

Senin düşman kalelerini yıkmanı kolaylaştırmak için tabiat Tuna'nın yüzünü buzla kapladı.

Kaçan düşmanlar başlarını senin kılıcından nasıl saklasınlar. Çünkü senin kahrının kar'ı bütün yeryüzünü tut tu.

Felek senin düşmanlarının başını yemekte çok çabuk davranıyor. Bu sebeble onun ünü cihana dağıldı.

Atının ayağına toz veya taş dokunmasın diye tabiat yeryüzüne beyaz atlas döşedi.

Senin yüzünün nuru cihanı baştan aşağıya aydınlattı. Öyle ki havayı beyaz pervaneler doldurdu.

Gök bahçelerindeki ağaçlar çiçeklenmişe benzer. Çünkü fezanın yüzünü beyaz çiçekler örttü.

Senin devletine dua ile meşgul olan melekler, âmin deyici olmak için aşağı indiler ve semayı doldurdular.

Ey sultanım sen devletinle bin yaşa! Kışın bazı ırmakların yüzü su camı ile kaplandı.

Gümüş bilekli güzellerle sefa sür, fırsattır. Çünkü altın seğek kış mevsimini tuttu.

(67) İşkodra denilmesine rağmen Tursun Bey, İskenderiye veya Arnavutluk İskenderiyesi adını vermektedir.

(68) Ey güzel, uzun seferden sonra istirahat bana, sana kavuşmak kadar hoş geldi.

(69) Bindörtyüz seksen senesi Temmuzunda Polya sahillerinde görünen Gedik Ahmed Paşa kumandasındaki

donanma 25 Temmuzda Otranto limanına demir atmış ve karaya asker çıkararak Otranto (Taranto) yu muhasara etmiştir. Gedik Ahmed Paşa daha sonra, Otranto etrafındaki kaleleri de alıp içerisine erzak ve mühimmat koydurmuştur. Burası elde edilip üs olduktan sonra İtaya fütühatını devam ettirmek isteyen Ahmed Paşa taze kuvvetle gelmek arzusunda idi. Fakat Fatih Sultan Mehmed'in ölümü ve yerine hükümdar olan II. Bayezid'in daveti üzerine geri döndü ve yeni kuvvet sevkedilmediğinden İtalya istillâsı da durdu.

(70) Bir arife Tanrı'nın varlığını nereden bildin diye sordum. Padişahların isteklerinin olmayışından bildim dedi.

Eğer sultanlar sultanı olan Cenab-ı Hak mevcut olmasaydı şüphesiz padışahların her istedikleri olurdu.

Padişahların her istediklerinin olmayıp aksi çıkmasından, her şeyi kudret elinde tutan bir Hâlikin oduğu anlaşılır.

Şah'a ve fakire bolluk ve darlık veren odur. Kimini aziz, kimini hakir ve perişan kılar.

Ancak Cenab-ı Hakk'ın sana kısmet ettiğine nâil olabilirsin. Gerisi boş hayaldır. Sen Allah'ın senin için seçtiğini kendine hayır bil.

(71) Fatih Sultan Mehmed'in ölüm sebebi hakkında ortaya çeşitli fikirler atılmış bulunmaktadır. Bu hususu tam mânâsı ile aydınlığa kavuşturmuş bulunan Prof. M.C Şehabettin Tekindağ'ın Tarih dergisine yazmış olduğu «Fatih'in ölüm meselesi» adlı mukayeseli makalesinin konumuzla iligili kısımlarını aynen vermekte büyük faydo görüyorum.

...Zaman zaman, Türk tarihinde mümtaz bir mevki işgal eden Fatih Sultan Mehmed'in zehirlenerek öldüğü hakkında bazı faraziye ve iddialar ortaya atılmaktadır. Ancak, bu hususta fikir beyan eden müellifler, umumiyetle Franz Babinger'in Fatih Sultan Mehmed'e tahsis edip va-

adi hilâfına henüz kaynaklarını açıklayamadığı eserine veya Rivista degli Studi Orientali'de münteşir makalesine istinat etmektedir.

Şüphesiz İstanbul'a hakim **olmak sureti ile** *Hıristiyan ve İslâm dünyasını hâkimiyeti altına toplamak ve cihanşumûl bir devlet kurmak imkânına sahip olan Fatih'i objektif bir düşünce ile tetkik eden müellifler mevcuttur. Bununla beraber Hıristiyanlık taassubu ile hareket edip indi bir takım mütâlâalar serdeden müellifler, mağlûplar hakkında hududsuz müsamaha gösteren Fatih'e bazı müfrıt hareketler isnâd etmektedirler. Nitekim, Fatih'in iyi bir insan olmadığı peşin hükmü ile hareket eden Babinger de, kaynakları yanlış ve işine geldiği şekilde tefsir ederek bir takım neticelere varmak istemektedir. Bu yüzden annesinin Hıristiyan olduğunu isbata çalışıp hemen her meselede şiddetle itham ettiği Fatih'e yakışıksız şeyler isnâd eden Babinger, her türlü tahminlerin aksine, Türk ve İslâm kaynaklarına kâfi derecede nüfuz edememesi yüzünden bir takım zuhullerde bulunmaktadır. Öte yandan Fatih'e tahsis ettiği eserinde J. Von Hemmer'in meşhur Osmanlı tarihini aynen —tabii hataları ile birlikte— iktibas etmiş olmasına rağmen, zehirlenme hadisesi dahil, bazı ilâveler ve bir kısım sansasyonel haberlerle efkâr-ı umûmiyeyi şaşırtmak istemiştir.*

Zehirlenme faraziyesi:

Henüz ciddi bir tenkide uğramaması yüzünden isnatlarını daha da şiddetlendiren Babinger, Fatih'e tahsis ettiği mezkur eserinde zehirlenme hadisesi hakkında zıd faraziye ve iddialar ileri sürmektedir. Şöyle ki:

Damla ve romatizmadan ızdırap çektiğini itiraf ettiği Fatih'in muhtemelen Mısır seferi için Üsküdar'a geçip Hünkâr (veya: Tekfur= Sultan) çayırına geldiği sırada hastalığının daha da artması yüzünden baştâbibi Acem Lâri tarafından muayene edildiğini kaydeden müellif, teşhisinde yanılan bu tabibin padişaha kullanılmayan (veya mizacına uygun olmayan) bir ilâç vermesi yüzünden vazifesinden alındığını ve tedâviye devam etmek üzere getiri-

len eski Tabib-i Has Yakup Paşa'nın ise, Lâri'nin vermiş olduğu aksi ilâcı bahane ederek hiç bir müdahalede bulunamayacağını ifade ettiğini zikr ettikten sonra, sancılar başlayınca, ölüm halinde bulunan Padişaha bir şurup verildiğini, bu şurubun da padişahın barsaklarını tıkamak suretile ölümüne sebep olduğunu iddia etmektedir. Bununla beraber, ölüm sebebinin hiç bir zaman kat'i olarak tesbit edilemediğini belirtip zehirlenme faraziyesi lehinde «rakiplerinin çokluğuna» veya muhtelif sebeblere istinad eden müellif, rahatsızlığı sebebi ile bir iki sene bizzat sefere çıkmadığına işaret ettiği Fatih'e meşum sancıların bir Mayıs Salı günü geldiğini, hiç bir kaynağa atıf yapmaksızın iddia etmektedir. Ayni şekilde, Fatih'in, hareketinden evvel hiç bir ilâcın kurtaramayacağı şekilde zehirlenmesinin muhtemel olduğu faraziyesini serdeden müellif, bir esrar perdesi arkasında kalan bu suikast fâilinin meçhul kaldığı kanaatinde olduğunu zikr ettikten sonra, bir düzine suikasta teşebbüs edip muvaffak olamayan Venediklilerle bunların adamları olduğunu belirttiği Yakup Paşa'yı bertaraf ederek Vezir-i Azâm Karamani Mehmed Paşa'nın, kardeşi Cem lehindeki faaliyetlerini dikkatle takip eden Amasya valisi Şehzade Bayezid'i baba kaatili olarak itham etmekte, kendisine göre şüpheli bir şahıs olan Fatih'in Tabib-i hassı Acem Lâri'nin 1485 te II. Bayezid tarafından çok kuvvetli dozda afyon içmeye zorlanarak öldürülmesi hâdisesini de bu meseleye bağlamaktadır.

Aşağıda zikr edeceğimiz çağdaş kaynaklarda mezkur kayıtlarla asla bağdaşamayan bu faraziyenin yanlışlığı meydanda iken, otuz yıl müddetle Fatih'in itimadını kazanıp onun tarafından vezir rütbesi ile, önemli vazifelere getirilmiş bulunan Yahudi mühtedisi Yakup Paşa'nın eski bir İtalyan Yahudisi olarak, Venedik Docu Cristoforo Moro ile imzaladığı ve Fatih'in katlini istihdaf eden sözleşmeyi hiç bir zaman tatbik sahasına koyamadığını ayrı müellif, son makalesinde bir takım mukavele ve muâfiyetnâmelere istinâden, Fatih'in Venedikliler tarafından zehirletildiğini, teşebbüsünde kendisine pekçok para vâdeailip bir takım muafiyetler tanınan Yakup Paşa tarafından

yapılmış olduğu faraziyesini ileri sürmektedir. Bununla beraber bu kadar birbirine zıd mütâlâalar serdetmek sureti ile Fatih'in zehirletildiği neticesine varan Babinger, en yakınlarından maâda kimsenin bu ölüm hadisesini bilemediğini, Karamani Mehmed Paşa ile etrafındakilerin Fatih'in şiddetli bir damla nöbeti ile muzdarip olup İstanbul'a avdet etmek istediği şayiasını etrafa yayarak, iki günlük bir yürüyüşten sonra cesedi İstanbul'a nakl eden Karamani Mehmed Paşa'nın askerlerin karşı tarafa geçmesini önlediğini, ancak, Fatih'in ölüm haberini alan askerin zorla karşıya geçerek ölüm hadisesi ile alâkası olduğu iddia edilen Karamani Mehmed Paşa ile Yahudi mühtedisi Yakup Paşa'yı öldürdüklerini kayd eden müellif, İstanbul'da vukûa gelen karışıklıklara temas etmektedir.

Zehirlenme faraziyesinin reddi:

Hemen belirtelim ki mezkur eser ve makalelerinde birbirine zıd faraziyeler, mesnetsiz iddialar ileri süren Babinger'in açıklamamakla beraber, bu hususta kullandığı kaynaklar Aşık Paşazade'nin Tevarih-i Ali Osman'ı, Taşköprü Zade'nin Şekayık'ı ve Hoca Sadeddin Efendi'nin Tâcüt-Tevarihidir...

Müellif tarafından yanlış tefsir edilen mezkûr kaynaklar hakkında fikir ve mütâlâalarımızı belirtmeden evvel bütün doğu ve batı kaynaklarının zehirlenme hadisesinden hiç bir şekilde bahs etmediklerini hatırlatmak isteriz. Nitekim, çağdaş müelliflerden olup da seferde bizzat bulunan Neşrî başta olmak üzere, Fatih'in yakınlarından Tursun Bey, Edirne'li Ruhi, verdiği haberler üzerinde bilhassa duracağımız ilk İstanbul Subaşısı Karıştıran Süleyman Bey'in oğlu Behişti, Kıvâmi, Edirne'li Oruç Bey, Adil, Mehmed Bey. Hacı Halil el-Konevi, Ebul-Hayr ile eserlerini II. Bayezid'e ithaf eden en ciddi müelliflerden sayılan İbn Kemal, İdris Bitlisi, Sarıca Kemal, Taci-Zade Cafer Çelebi yanında eserleri bu devirle alâkalı fevkâlede önemli kayıtları muhtevi 16. Yüzyıl müelliflerinden Âli, Muhiy Çelebi, Lütfi Paşa, Hadidi, Cenabi, Fatih'i her hususta tenkid etmekten çekinmeyen anonimler nihayet Rüstem Paşa'ya nisbet edilen Tevarih-i Âl-i Osman ile II. Bayezid devrinde yazıldığı

anlaşılan tanınmış Osmanlı kaynaklarından Nesl-i Şerif ve silsile-i Hânedan-ı münif-i Âl-i Osman'da hasta olduğu cihetle hünkâr çayırına kadar araba ile gidebilen Fatih'in zehirlenmesinden imâ sureti ile dahi bahseden hiç bir kayıt olmadığı gibi, ayni yüzyıllar zarfında Mısır ve Suriye'de yazılmış olup bir çok gizli noktaların aydınlanmasına ışık tutan Arapça eserlerde de mezkûr değildir.... Bu meyanda en mevsuk doğu kaynaklarından sayılan Mücme'üt — Tevarih de Fatih'in ölümünden bahseden fasılda «eceli ile öldü şeklinde bir kaydın bulunduğunu da hatırlatmak isteriz. Batı kaynaklarına gelince: Daha 1470 Ağriboz'un fethi sırasında Türklerin eline esir düşüp uzun müddet Osmanlı sarayında kalarak, sonradan kaleme aldığı eserinde Fatih'in iç hayatından da bahseden Vicenzalı Gian—Maira Angiolello, yine Topkapı sarayında bulunup Fatih'e bir takım isnatlarda bulunan İtalyan müellifi Theo. Spandouyn Cantacasin ve Gio. Antonio Menavino gibi çağdaş müellifler, II. Bayezid'in zehirlendiğini katiyetle beyan etmelerine rağmen, Fatih'in kendisini öldüren ağır bir hastalığa tutulduğunu zikr etmekle iktifa edip zehirlenme hadisesinden asla bahsetmezler...

Belli başlı Batı ve Türk kaynaklarına istinaden birer Osmanlı tarihi yazmış bulunan Batılı müelliflerden J. Von Hammer, Zinkeisen ve N. Jorga bu hususta hiç bir mütâlâa beyan etmedikleri gibi, İtalyan arşiv vesikalarına müsteniden kaleme alınmış meşhur Venedik tarihlerinde, ezcümle, Comte Daru, H. Kretschmayr, Romanin, Sismondi ve bunun gibi müelliflerin eserlerinde de imâ kabilinden olsun hiç bir kayıt yoktur.

Fatih'in cenaze merasimi:

Bu şekilde zehirlenmesi ihtimal dışı edilen Fatih Sultan Mehmed'in tahnid edilen cesedi. onsekiz gün devam eden İstanbul karışıklıkları sırasında Saray-ı Cedidde kalmıştır. Ancak 21 Mayıs 1481 de İstanbul'a gelip 22 Mayısta toplanan divanda, oğlu Korkud'dan saltanatı resmen teslim alarak tahta çıkan Bayezid, Şeyh Muslihiddin b. el-Vefanın bizzat namazını kıldırdığı babasının cenazesi-

ni takbil edip omuzuna almış, vezirler, ümera ve devlet erkânı kendisini taklid etmişlerdir. Türk âdeti üzere kuyrukları kesilmiş ve eğerleri tersine çevrili atlarını cenazesinin önünde yürütmüşler, sarığını ve kırılmış yaylarını ise tabuntun üstüne koymuşlardır. Bu merasime Türk dünyasının hakim olduğu bütün İslâm âleminde olduğu gibi, muhtemelen tarikat erbâbı sancakları ve davulları, Hıristiyanlar ise ellerinde İncil ve yanmış büyük ayin mumları, Yahudiler de ellerinde Tevratlarla iştirak etmiş olmalıdır. Saray-ı Cedidden itibaren başlayan merasim, Yeni Câmi (bugünkü: Fatih Câmii) ye kadar devam etmiş, merasimi müteakip Fatih'in merkadına destarı ile kılıcı konmuştur. (M.C. Şehabettin Tekindağ, «Fatih'in Ölümü Meselesi» Tarih Dergisi, c. 16, s. 21, Mart 1966 İstanbul)

(72) Hiç kimse Feleğin sillesinden kurtulamadı. Akıllı olan rengine aldanmasın.

(73) Dünya vefasız ve fânidir. Ey basiret sahipleri Allah'tan korkunuz.

(74) Bu cihana gelen kimse kâbâdan çıkar. Felek bizde güç bırakmadı.

(75) Cihan bağında taze bir gül açıldı. Öyle bir gül ki hadiseler onu solduramadı.

(76) 3 Mayıs 1481 Perşembe gününe tekabül edip Fatih Sultan Mehmed'in vefatının tarihini bildirmektedir.

(77) Bütün azalarına zaaf geldi ve melek lâtif ruhunu aldı.

(78) Yâ Rabbi, kabir bahçesini Cennet gibi nurlandır. Onun yüzünü Nur-u Muhammedi ile aydınlat.

Onu bu fâni dünyada şahlığa lâyık gördün. Ebedi âlemde mertebesini daha da yüce kıl.

Ona daima Cennet'ten bir kapı aç. Kabrini güzel kokularla ferahlandır.

O muhterem vücut toprak altında yattıkça cihanı onun neslinin emrine ver.

(79) O demde ağlamayan ateşe yansın, başına toprak saçmayan helâk olsun.

(80) Hz. İbrahim'in Allah'ı müşahede yolu ile bulmasına işaret olup, «Biz ölenleri sevmeyiz demektedir.»

(81) Nice aylar ve yıllar ve uzun zamanlar boyu bizi toprağa gizlerler.

Ne kendimizi ne başkalarını biliriz. Can çıkar beden harap olur.

Şeklimiz ve şemailimiz ve suretimiz gider, bizden ne eser ne nişan kalır.

Cisim çürür, kuvvet kalmaz, kemiklerimiz toz toprak olur.

O Sultan, kıldan ince kılıçtan keskin bir köprü kılar, geçelim diye.

Günahımızın ağırı hafifi seçilsin diye Mizân kurar.

Ama O, küçük büyük her halimizi bilir. Sırata ve Mizân'a ne gerek var.

Ey gönül hakikatın bu inceliklerine hangi akıl hayran olmaz.

Ey Rabbimiz, bütün müminleri ve bizi gufranınla yargıla.

Bize Cennet'i ve senin didârını görmeyi nasip kıl. Yerimizi Cehennem etme.

(82) Cenab-ı Hakk'ın kudretine bak ki onun takdiri ile bir insan oğlu Şeriat'ın muhafızı olur.

Ona kendi kudretinden bir hisse verir ve âlem onun emrine girer.

Bu zat'ın tedbiri cihandan kalksa bir anda yüzbinlerce fesat çıkar.

Cenab-ı Hakk'ın böyle kimseleri diğerlerine üstün kılmasında şaşacak ne var ki, bazı Ahuların kanı misk aslındandır.

O her ne kadar dünya devletine sahip ise de âlemin düzeninin de sebebidir.

Eğer gönlü ferah olursa, cihan ve cihan içindekiler aydınlanır.

Eğer gönlüne darlık gelirse, her tarafı felâketler götürür.

Hayatında öyle olur, ölünce ise âleme gussa ve kaygı dolar.

O zaman fetret devri başlar kişi dününü ve yarınını fark etmez olur .

Padişahların varlığı bir nimettir ve halkın üzerinde rahatlık veren bir göldedir.

Sen de o nimetten hisselendin. Lâfı uzatma şükrüne giriş.

Artık hikâye yeter, Padişahın duasını edâ etmeye başla.

Ey Rabbimiz, kullarının ümidi budur ki, padişahımızın ömrünü uzun kılasın.

Yabancı veya hısım bütün düşmanlarına, onun kılıcını üstün kıl.

(83) Ey inleyen bülbül, durma terennüm et. Gül mevsimidir. Ne ağlıyorsun, gülmek zamanıdır.

Cihan bağının saâdeti taze esintilerdir. Sen neden böyle ağlıyorsun. Ağlama haline düşman güler.

Bilirsin ki cihan değişip durmaktadır. Cismin toprak olmadan bir nefes canını sevindir.

Bu tozlu yaygının adını toprak koymuşlardır. Burası padişah veya fakir kimseyi komaz yer bitirir.

Hüsrev, Büzürgmihr'e, «ah ölüm olmasaydı» deyince «eğer ölüm olmasaydı sana saltanat değmezdi» cevabını aldı.

Ve «Cihan padişahı olan baban irtihal etmemiş bulunsaydı padişahlık makamı sana intikal etmezdi» dedi.

Yine «ebedi hayat istersen temiz ve hâlim mümin ol ki, Peygamber efendimiz; Müminler ölmezler, buyurdular.»

Kim iyi nam kazanırsa elem çekmez. Herkesin hayırla yâd ettiği zat daima yaşıyor demektir.

Allah'a hamd olsun ki âlemin padişahı, yani Sultan Bayezid hazretleri devlet ve şevkette tek oldu.

(84) 21 Mayıs 1481.

(85) Gemiler deniz üzerinde o kadar çok yelken açtılar ki, sanki çadırlardan olan bir feza kuruldu.

(86) Tursun Bey'in Sultan Bayezid hakkında yazdığı şiir ondokuz beytten ibaret olup edebi bir kıymeti haiz olmadığı gibi gayet bol Arapça ve Farsça kelimelerle vücud bulmuştur. Bu sebeble buraya almağa lüzum görmedim.

(87) Şurâ suresi 40. âyet.

(88) Ayn-ı zerbe (Anazarba), Küre, Nemrun ve Melvane kaleleri.

(89) Hersekzâde Ahmed Paşa'ya Bağras geçidinin tutulup Memlûklu'ların oradan içeri geçmelerine engel olmak vazifesi verilmiştir. F a k a t aniden çıkan ve bir gün bir gece devam eden fırtına bütün plânları alt üst etti. Bu durumdan istifade eden düşman kuvvetleri geçidi kolayca aşıp Tarsus ve Adana arasındaki Ağa Çayırına geldiler. (16 Ağustos 1488)

(90) Yüksek yer, yüce makam demek olup İstanbul kasdedilmektedir.

(91) Tursun Bey'in burada zikr ettiği savaş 8 Ramazan 893 (16 Ağustos 1488) tarihinde Ağa Çayırında vuku bulan harptir. Bu savaşta galip mağlûp kesin olarak belli olmamış, Memlûk kuvvetleri ordugâhını yağmalamaya ve Rumeli askerini arkadan çevirmeye başladılar. Fakat Niğbolu Bey'i Yahya Paşa'nın insan üstü gayreti onları şaşırttı. Diğer kumandanların derhal toparlanmaları ile düşman kuvvetleri kaçmak zorunda kaldı. Köstendil Sancağı Bey'i Sinan Bey onları Seyhun ırmağına kadar kovaladı. Bir kısmı öldürüldü. Osmanlı kuvvetleri kaçanları takıp etmiş olsaydı zafer kesinleşebilirdi. Ancak Osmanlı askerinde takip gücü kalmamıştı.

(92) Daha sonra, dağılan ve kısmen yok edilen Memlûk kuvvetleri, Osmanlı askerlerinin ağırlıklarını Adana'ya bırakarak çekildiğini öğrenince tekrar toparlanıp Ada-

na'yı kuşattılar. Adana kendisini kahramanca müdafaa etti. Fakat kale muhafızının şehit düşmesi erzak ve cephenin kalmaması üzerine kale düştü.

(93) 1489 Nisanında yapılan anlaşma ile, Adana ve Tarsus'un Mekke ve Medine evkafına ait yerler olması sebebi ile buralarla diğer kalelerin anahtarı Memlûk hükümdarına iade olundu. Bu anlaşma ile iki taraf arasındaki barış iade edilmiş ise de, bu hâl Osmanlıları tatmin etmediğinden bir mütareke mahiyetinde idi. Barış arada çıkan bazı engeller bertaraf edilmek sureti ile onbeş sene devam etmiştir.

(94) Ey Allah'ımız, padişahımız, sahibimiz, rahim ve kadir olan yaradanımız, Sultan Bayezid'i bütün sultanlardan üstün kıl.

Bu gün nizam-i âlemin sebebi odur. Onun düşmanını ayaklar altına düşür.

Ona ve askerine yardım eyle. Varlığını halk için rahatlık sebebi kıl.

Şehzadelerini de devletin yüce makamında daim eyle.

LUGATÇE

LUGATÇE

— A —

Ab-ı Hızır	: Nerede olduğu meçhul bir kaynağın, içen adama ebedî hayat veren suyu.
Adüv (Adu)	: Düşman.
Ahkâm	: Emirler, hükümler.
Ahval	: Durumlar, oluşlar, halin çoğulu.
Âl	: Aile, sülâle, yüce, yüksek.
Arpalık	: Eskiden memurlara verilen bir nevi munzam tahsisat. Bu kelime azl edilen yahut emekliye sevk edilen mülkî ve ilmî memurlara mazuliyet ve tekaüd kabilinden verilen şey hakkında kullanılırdı.
Asel	: Bal- Cennet'deki dört sudan biri.
Asitâne	: Farsçada asitân, eşik, dergâh demektir. Osmanlı saltanatı zamanında hükûmet merkezi olmak, herkesin iş ve gücünün orada görülmesi dolayısı ile «İstanbul» için asitâne tabiri kullanılırdı. «Asitâne-i Saadet», «Asitâne-i devlet» «Asitâne-i aliyye», tabirleri de o anlamda kullanılırdı.

Asker-i mansur : Allah'ın yardımı ile kuvvetlendirilmiş asker.

Asüman : Gök, sema.

Avâtıf-ı hüsrevanî : Padişahlara yakışır şekilde cömertlik.

Avâz-ı dilnevâz : Gönül okşayan ses.

Avâz-ı nâkus : Çan sesi.

Ayân : Bir memleketin ileri gelenleri.

Âyin : Merasim, tören.

Âyin-i kadim : Mevlevihanelerde tekkelerin kapatılmasına kadar sema esnasında ayinhanların okuduğu eski zamanlara ait olmaları hasebi ile bestekârları unutulmuş bulunan ilâhi.

Ayş ü nûş : Zevk ve sefa - Yeme içme, yaşama, eğlenme.

Azab : Osmanlılardan başka milletlerde de bulunmuş olan bir askerî sınıftır. Aslen bekârdırlar. Yeniçeri ocağından önce de bulunan bu sınıf yeniçeri ocağının ilgası ile beraber kaldırılmıştır.

— B —

Bab-ı fasl : Fasıl başlığı.

Bâd-ı sabâ : Doğudan esen hafif, hoş rüzgâr - Tan yeli.

Bahr : Deniz.

Bâtınî : Dahili sır ve hakikatle ilgili.

Becene : Gizli, saklı.

Bedihi	: Akla kendiliğinden gelen - delilsiz, açık olan, besbelli.
Behremend	: Nasiplenmiş.
Bekâ	: Devam, Sebat - Evvelki hal üzere kalma.
Bendegân-ı devlet	: Devlet hizmetinde olanlar.
Benî Asfer	: Asfer oğulları - Sarı ırk.
Berr	: Kara, toprak.
Berk etmek	: Sağlamlaştırmak.
Bihak'kı sure-i nur	: Nur suresinin hakkı için.

— C, Ç —

Cülûs	: Bir hükümdarın tahta çıkışı.
Cüdâ	: Ayrı, ayrı düşmüş, ayrılmış.
Cizye-i Şer'i	: Müslüman memleketlerinde eskiden Hıristiyan tebaadan alınan baş vergisi.
Cidal	: Kavga, savaş.
Cıda	: Kargı, Mızrak.
Çah	: Kuyu.
Çâke çâk	: Kılıç bıçak gibi şeylerin çarpmasından çıkan ses.
Çalab	: Tanrı, Allah.
Çapul	: Yağma, Talan.
Çerâğ	: Çıra, mum,fitil, kandil.
Çeri	: Er, asker.
Çeşm	: Göz.
Çeşm ü Türkân	: İnsanın aklını başından alacak derecede güzel göz.

— D —

Darb	: Döğmek, vurmak.

Dâr ül aman : Korunulacak, sığınılacak yer.

Dâr ül hilâfe : Hilâfet merkezi, İstanbul.

Dar ül İslâm : İslâm ülkesi.

Dehr : Zaman, cihan, devir.

Derbend : Dar geçit, boğaz.

Dergâh-ı zafer penâh: Bünyesinde zaferler muhafaza eden yer - İstanbul.

Deryâçe : Küçük deniz, göl.

Destur : İzin, müsade, ruhsat

Devlet-i âliye : Osmanlı İmparatorluğu.

Dil : Düşmandan alınan esir. Bunlardan ekseriya düşman ahvali hakkında bilgi alındığı için bu şekilde anılmıştır.

Din-i batıl : Batıl din, boş yalan din.

Dizdâr : Kaleleri daimî surette beklemeye ve müdafaaya memur olan askerin başı. Kale komutanı.

Dolu : Şarap kadehi.

Dud u dâ : Gam, keder ve hastalık.

Dürr-i şehvâr : Padişahlara ait iri ve kıymetli taş.

— E —

Ebr : Bulut.

Ehl-i divân : Devlet adamı.

Ehl-i iyal : Çoluk çocuk sahibi bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler.

Ehl-i Kıble : Müslüman.

Ehl-i Salib : Haçlılar, Hıristiyanlar.

Ehl-i şirk	: Allah'a ortak koşanlar.
Emval	: Mülkler - Para ile alınan şeyler.
Engürüs	: Macar, Macaristan.
Erbâb-ı inşâ	: Güzel yazı yazan, kalem sahibi.
Eshâb	: Sahibler, - Peygamberimizi ve sohbetinde bulunmak şerefini kazanmış kimseler.
Eşraf	: Şeref ve itibar sahibi olan kimseler.
Evc	: Yüce, yüksek, bir şeyin en yüksek noktası.
Evham	: Zanlar, kuşkular, esassız şeyler, kuruntular.
Evlâ	: Daha iyi, daha uygun, lâyık, üstün.
Evsat	: Bir şeyin ortası - Orta - Orta halli - Yüksek ile alçak arası.
Eyâlet-i Rum	: Rumeli vilâyetleri.

— F —

Farz-ı ayn	: Allah'ın teker teker her Müslüman'ın yerine getirmesi gereken emri.
Fazilet	: İnsanda iyilik etmeye ve fenalıktan çekinmeye olan devamlı ve değişmez istidat. Güzel vasıf, iyi huy. Erdem.
Fazilet-i hilm	: İnsan tabiatında olan yumuşaklık, ağır başlılık fazileti, olgunluk.
Fazilet-i şecâat	: Yiğitlik, yüreklilik fazıleti.

Fer'	:	Parlaklık, aydınlık - Ziynet, süs - Kuvvet, nüfuz, iktidar.
Feraset	:	Anlayışlılık, çabuk seziş.
Ferman	:	Emir, buyruk, padişah tarafından verilen yazılı emir.
Ferman-ı kaza	:	Tanrı buyruğu.
Ferikayn	:	Askerî iki fırka, iki taraf.

— G —

Gâdir	:	Gadr eden, fenalık eden, hiyanet eden.
Galat-ı meşhur	:	Yanlış olduğu halde herkes tarafından tutulan ve kullanılmakta olan kelime.
Gazelân	:	Sonbaharda dökülen sararmış yapraklar.
Giriftar	:	Tutulmuş, yakalanmış.
Gubar	:	Toz.
Gürz	:	Eskiden harplerde kullanılan ve üzerinde sivri çıkıntılar bulunan yuvarlak bir topuz.
Güzide	:	Seçkin, seçilmiş, beğenilmiş.

— H —

Haccac	:	Irak valisi olup Hz. Muhammed soyuna ve taraftarlarına eziyet eden Yusuf bin Sakafi'nin ünvanı.
Halâs	:	Kurtulma, kurtuluş.
Halî	:	Tenha, boş, sahipsiz yer.

Halvet : Yalnız, tenha kalma, tenhaya çekilme - Tenha yer.

Hâmiyet-i namus-ı padişahi : Padişahın vatanseverliliği.

Hânüman : Ev, bark, ocak.

Harac : Vaktiyle, Müslüman olmayan tebaadan alınan vergi.

Harbe : Kısa mızrak, süngü.

Hâs ü âm : Herkes, bütün insanlar.

Hatif : Sesi işitilip de kendisi görülmeyen seslenici, çağırıcı. Gaipten haber veren melek.

Havâs-ı bendegân : Padişah ve devlet hizmetinde bulunan seçkin kimseler.

Hazine-i amire : Devlet malının ve devlet parasının bulunduğu yer. Osmanlı devletinin hazinesi.

Helâk : Mahv olma, ölme, harcanma.

Hemişe : Daima, her vakit.

Hemrenk : Aynı renkte, huyları bir olan.

Hezimet : Bozgun, bozgunluk. Savaşta bir taraf askerinin bozulması.

Hısna : Sağlam, güzel.

Hızır var : Hızır gibi.

Hil'at : Eskiden padişah veya vezir tarafından takdir edilen, beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise. Kaftan.

Hilm	:	İnsanın tabiatında olan yavaşlık, yumuşaklık.
Hisarbeçe	:	Küçük hisar.
Huruç	:	Çıkma, çıkış. Ayaklanma.
Husul-i müradât	:	Dileklerin hasıl olması, murada ermek.
Hükm-ü kaza	:	Her hususta Allah tarafından daha önce verilmiş olan hüküm.
Hüsn	:	Güzel, iyi, güzellik, iyilik.
Hüsn-ü safa	:	Güzellik ve rahatlık - Huzur ve güven.

— I, İ —

Ilgar	:	Hücum. Akın yerinde kullanılan bir tâbir.
İblis	:	Şeytan, hilekâr.
İcazet	:	İzin, ruhsat.
İfnâ	:	Yok etme, tüketme.
İfrat	:	Aşırı gitme, pek ileri varma.
İfrit	:	Zararlı ve korkunç mitolojik mahlûk. - Etrafı biribirine katan korkunç insan.
İfsâd	:	Fesada uğratma, bozulma, bozma.
İkbal	:	Baht, talih.
İnâbet	:	Günahlara tövbe edip Hak yoluna girme.
İnâyet	:	Dikkat, gayret, özenme.
İnkîyâd	:	Boyun eğme, kendisini teslim etme.

İrem	:	Ad kavmi zamanında Şeddat tarafından, Cennet'e benzetilerek yapılan bir bahçe olup, Şam'da veya Yemen'de bulunmuş olduğu söylenir.
İstirkâb	:	Rekabette bulunma, çekememe.
İstimdât	:	Yardım isteme. İmdat, kuvvet isteme.
İrtihal	:	Göçme, göç etme. Ölme.
İzz ü saâdet	:	Güçlülük ve mutluluk.

— K —

Kabzâ-ı zabt	:	Ele geçirmek, almak.
Kale-i felek	:	Feleğin kalesi, gökyüzü.
Kamu	:	Hepsi, tamamı.
Kasr	:	Köşk, kâşâne, saray.
Kayzer	:	Eski Roma ve Bizans İmparatorlarının lâkabı.
Kaza-i Rabbâni	:	(Kaza-i Asümâni). Olacağı daha önceden Allah tarafından takdir olunan şeylerin vukua gelmesi.
Kefere	:	Kâfirler. Hakkı tanımayanlar.
Kevser	:	Cennet'te bir havuzun adı.
Keyvan	:	Zühal gezegeni.
Kısık	:	Dar boğaz.
Kös	:	Savaşlarda, deve ve araba üstünde taşınan büyük davul.
Kuvve-i natıka	:	Düşünüp söyleme hassası, kuvveti.
Kuvve-i şehvani	:	İstek, yeme içme arzusu.
Kürre-i arz	:	Yer yuvarlağı.

— L —

Lâfız	:	Söz.
Lâl-i abdâr	:	Kırmızı ve değerli bir süs taşı - Güzelin dudağı.
Leb-i derya	:	Deniz kenarı. Denizle kara-nın birleştiği yer.

— M —

Mabed-i Esnâm	:	Hıristiyan mâbedi. Kilise.
Mağfiret	:	Allah'ın kullarının günahla rını bağışlaması.
Mahfel	:	Oturulacak, görüşülecek yer. Toplantı yeri. - Büyük camilerde hükümdarlara ve müezzinlere ayrılmış ve etrafı parmaklıklarla çev rilmiş olan ve yerden biraz yüksek yer.
Matlub	:	Talep edilen, istenilen, ara nılan şey.
Maraz	:	Hastalık.
Martolos	:	Trakya, Makedonya, Tesel-ya ve Rumelinin diğer bazı bölgelerinde, daha ziyade sarp geçitlerin muhafazası için kullanılan çoğu Hıris tiyan dininde, mahallî halk-tan alınmış bir sınıf asker.
Mancınık	:	Eskiden kullanılan bir cins harp aleti. Top icat edilmez-den evvel kale duvarlarını dövmek için ağır taş ve gülleler bununla atılırdı. Tahtadan yapılmış yaylı ve kuvvetli bir alettir.

Mavna	:	Osmanlı donanmasının çektiri cinsinden gemilerinden birisinin adı.
Mehâbet	:	Azamet, ululuk, büyüklük.
Memâlik-i İslâm	:	İslâm memleketleri.
Mendup	:	Şeriatça yapılması uygun görülen. - İyilikleri sayılarak arkasından ağlanan ölü.
Melek-i Mukarreb	:	Cebrail Aleyhisselâm.
Mescid-i İslâm	:	İslâm mescidi, cami.
Mesih Milleti	:	Hıristiyanlar; Hz. İsa'nın dininden olanlar.
Meşâyih	:	Şeyhler.
Meşveret	:	Danışma. Müşaverede bulunma.
Metris	:	Meters. Savaşta korunmak için yapılan toprak tümsek, siper.
Mevt	:	Ölüm. Benliği öldürme.
Mezra	:	Ziraat olunan, ekilen tarla.
Misk	:	Asya'nın yüksek dağlarında yaşayan bir cins ceylanın erkeğinin karın derisi altındaki bezden çıkarılan güzel kokulu bir madde.
Mukâssim-i erzak	:	Yiyecek, içecek dağıtan, erzak taksim eden. Rızk verici.
Mukâtaa	:	Arazinin kesime verilmesi, muayyen bir kira karşılığında birine bırakılması.
Murdar	:	Mundar, kirli, pis.
Mücehhez	:	Donanmış, donatılmış, hazırlanmış.
Münâfık	:	Nifak sokan, iki yüzlülük eden. - Hz. Muhammed zamanında kâfirlikte devam ettiği halde kendisini Müslüman gibi gösteren.

Münâzaa	:	Ağız kavgası, çekişme.
Müstehab	:	Sevilen, beğenilen. - Farz ve vacipten başka olarak sevap kazanılan iş.
Müteallik	:	Asılı, bağlı. - İlgili, ilişiği olan.
Müteellim	:	Elemlenen, içi sızlayan. Acı duyan.
Mütehallik	:	Ahlâk peyda eden. Huy edinen, yeni bir huy kazanan.
Müyesser	:	Kolayı bulunup yapılan. Kolay gelen, kolaylıkla meydana getiren.
Müzeyyen	:	Ziynetlendirilmiş, süslenmiş, süslü.

— N —

Nakid	:	Para.
Nâkus	:	Hıristiyanlarda ibadet vaktini bildirmek üzere kilisede çalınan çan.
Nefs	:	Ruh, can, hayat. - İnsanın yeme içme gibi biyolojik ihtiyaçları. Asıl, maya, cevher. - Bir şeyin kendisi.
Nefs-i nâtıka	:	İnsan ruhu. İnsanın canlılar arasındaki yerini bel'i eden cevher.
Nehr-i Kevser	:	Cennetteki akar suyun adı.
Nemrud	:	Babil'in kurucusu denilen hükümdar olup Hz. İbrahimi ateşe attırmıştır. (Babil kulesinin bunun zamanında yapıldığı söylenir.)
Nistan	:	Kamışlık, sazlık.
Nüzûl	:	Aşağı inme - Konağa inme, konaklama.

— O, Ö —

Otağ-ı Hümâyun : Padişah çadırı.
Ordu-yu Hümâyun : Osmanlı ordusu.
Örf : Adet, hüküm, gelenek.

— P —

Padişah-ı hemişe mansur : Daima muzaffer padişah.
Paygâh : Derece, rütbe.
Penc nevbet-i Muhammedî : Beş vakit namaz.
Perran : Uçan, uçucu.
Pişkeş : Peşkeş, hediye, armağan.
Polat giyim : Zırh. Çelikten elbise.

— R —

Rahne : Gedik, yarık yırtık ve bozuk yer.
Ranâ : Güzel, lâtif. Hoş görünen.
Rayiha : Koku.
Reâya : Bir hükümdar idaresi altında bulunan ve vergi veren halk.
Refahiyet : Bolluk, rahatlık. Bollukta geçiniş.
Rehâ : Bolluk ,genişlik. Varlık içinde bulunma.
Revan : Yürüyen, giden. Su gibi akıp giden.
Rıhlet : Göç, göçetme. Ölme.
Rıza-ı Mevlâ : Allah'ın isteği.
Rikâb-ı devlet : Devlet eşiği. Sultanın huzuru.
Rikâb-ı kâmyab : Bahtı açık olan devlet büyüğü Padişah.

Rüsûm : Vergiler, gümrük vergileri. Usul, merasim.

— S —

Sadâ-yı çak : Kılıç, bıçak gibi katı şeylerin çarpışmasından çıkan sesler.
Sahipkıran : Her zaman başarı ve üstünlük kazanan hükümdar.
Sâmâniyan : Sâmânoğulları.
Sehâvet : Cömertlik el açıklığı.
Semt-i salâh : Rahatlık ve barışın hüküm sürdüğü yer. Kurtuluş yeri.
Serâser : Baştanbaşa.
Serbaz : Cesur, yiğit. - Iran'da bir sınıf asker.
Serhad : Sınır boyu, hudut.
Sipâh-ı zafer penâh : Zaferler kazanmış askerler.
Suhta : Yanmış, tutuşmuş, yanık.
Sünü : Süngü.
Sürur : Sevinç.

— Ş —

Şad : Sevinçli, memnun, mesrur.
Şâri : Şeriat koyan. Kanun koyan.
Şecâat : Yiğitlik, yüreklilik.
Şekavet : Eşkıyalık ,haydutluk. - Bedbahtlık, bahtı karalık.
Şevket : Büyüklük, heybet.
Şikeste : Kırık, kırılmış, yenilmiş.

— T —

Tabl : Davul.
Tabl-ı asâyiş : Asayiş davulu, huzur ve sükûn davulu

Tavtiye	:	Anlatılacak, maksadı destekleyecek yolda önceden bazı sözler söyleme.
Tâzim	:	Büyükleme, ululama, büyük sayma.
Techiz	:	Cihazlama, lüzumlu şeyleri tamamlama.
Tefe'ül	:	Fal açma, fala bakma.
Tefrit	:	Tersine aşırılık. Ortalamanın çok altında kalma.
Temlik	.	Mülk olarak verme.
Terâh	:	Gam, keder, tasa, kaygı.
Tevil	:	Sözü çevirme ,söze ayrı mâna vermeye çalışma.
Tilâvet	:	Kur'anı güzel sesle ve usulüne uygun okuma.
Tiz-per	:	Çabuk, hızlı uçan.
Turfa	:	Görülmemiş, yeni, tuhaf ve şaşılacak şey.
Tüfekendâz	:	Tüfenk kullanan.

— U, Ü —

Ulak	:	Devlet tarafından bir yerden bir yere gönderilen seri haberci.
Umman	:	Ulu, büyük deniz. Okyanus
Ümera	:	Emirler, beyler.
Üryan	:	Çıplak, soyunmuş.

— V —

Vâz	:	Koyma, konulma.
Vech-i hasen	:	En iyi yol
Velâyet-i kâmil	:	Velilik, ermişlik. Veli ve ermiş olan kimsenin hali ve sıfatı.
Vilâyet-i mevrus	:	Ecdâddan miras kalmış vilâyetler.

Voyvoda : Eflâk ve Boğdan prenslerine Osmanlı Devleti tarafından verilen ünvan.
Vücud-ı hâbis : Alçak, kötü, soysuz vücut.
Vüzera : Vezirler.

— Y —

Yahşi : İyi, güzel.
Yağı : Düşman.
Yarar : İşe elverişli.
Yasağ-ı padişahi : Padişahın yasağı, kanunu.
Yecüc : Kısa boylu kavim. Çinliler.
Yeğ : Üstün, daha iyi.
Yerağ. : Silâh.
Yoldaş : Arkadaş.

— Z —

Zahir : Görünen, belli, açık, meydanda. - Görünüş.
Zebun : Zayıf, güçsüz, aciz.
Zümre-i muhalif : Muhalefet edenler, karşı çıkanlar.

FİYATI:
20 TL.

kapak düzeni; NECATİ ONAT